

Асқар ҚОСИМОВ

**ЭЙ,
ҚАРО КЎЗИМ...**

**Шеърлар,
драматик дostonлар,
таржималар**

*Тўплаб нашрга тайёрловчи
Шодмон Отабек*

**«ТАФАККУР» нашриёти
Тошкент – 2011**

84(5Ў)

Қ61

Қосимов, Асқар.

Эй, қаро кўзим...: шеърлар, драматик дostonлар, таржималар /А.Қосимов; тўплаб нашрга тайёрловчи О.Шодмон. – Тошкент: Tafakkur, 2011. 320 б.

ББК 84 (5Ў)6

И. Шодмон, Отабек.

Истиклол соғинчи, олам ва одамни мукаммал кўрмоқ истаги, ички туғён, бетакрор оҳангдорлик истеъдодли шоир Асқар Қосимов (Аллоҳ раҳматига олган бўлсин) шеъриятига алоҳида шукуҳ, жозоба бахш этади. Шоирнинг турли йилларда чоп этилган китобларидан саралаб олинган ушбу тўплам шеърят ихлосмандларига манзур бўлади деган умиддамиз.

ISBN 978-9943-372-37-5

© «ТАФАККУР» nashriyoti, 2010.

ДУНЁГА СИҒМАГАН ШОИР

Келди шоир, кетди шоир, ҳеч ким билмади.

Самад Вурғун

Бу кеч қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.
Иложим йўқ бормоққа,
Қўникаман зор-зор.
Онам айтар: – Зерикмай,
Ўғлим, тўйга бор-бор!
Йўқ, бормайман, боришдан
Ор қиламан, ор-ор!
Шу тўйни деб қалбимда
Узилди бир тор-тор.
Энди панду насиҳат
Қилмас менга кор-кор!

Машҳур ҳофиз Шерали Жўраев ижросидаги ушбу қўшиқни кўпчилик биллади, аммо унинг шеърини ким ёзган деб сўрасангиз аксарият мухлислар елка қисади. Бу шеър ўтган асрнинг иккинчи ярмида адабиётга ёниб кирган, ижодидаги тугён ва исён руҳи, бетакрор оҳанги Чўлпон ва Усмон Носирни эслатадиган оташнафас шоир Асқар Қосимов қаламига мансуб. Биз Асқар билан университетда (1964–1969 йиллар) бирга ўқигандик. Каминага у билан дўстлашиш, сирдош бўлиш насиб этган.

Эсимда, талабаликнинг илк кунлари, ўқишлар бошлангандан бир неча кун ўтгач, орамизда янги сабоқдош пайдо бўлди. Ўрта бўйли, йирик кўзлари синчков ва андак фаромуш боқадиган, эғнида одмигина уй кийими, оёғига омонатгина шиппак кийиб олган бу йигит орқа қаторда индамайгина ўтирар, ҳеч ким билан очилиб-ёзилиб гаплашмас эди. Кейинроқ маълум бўлишича, Асқар «резерв» – захира (ўша даврда шундай тартиб-қоида ҳам бўлган) мақомида ўқишга қабул қилинган, тортиниб-қимтиниб юришининг сабаби шундан бўлса керак деб ўйлар эдик. Биз янглишгандик. Асқар ростқамига талаба бўлгандан кейин ҳам ўша камгаплиги, хаёлпарастлиги қолмади. У... шоир эди. Илк машқлари матбуотда, тўпламларда чоп этилганини билиб, унга ҳавасимиз келарди. Ижод билан шуғулланувчи талабалар

домлалар ва курсдошларнинг алоҳида бир диққат-эътиборида бўлиши табиий. Асқар ҳам шундай шарафга ноил эди. Пахта йиғим-теримида юрганимизда ундаги истеъдод кутилмаган бир жиҳатлари билан намоён бўлди. Ҳар окшом «барак» – ётоқхона ёнидаги сайхонликда бўладиган ўйин-кулги, шеърхонлик (биз бу тадбирни «Лирика кечалари» дея шоирона ном билан атардик) беғубор, бетакрор талабалик ҳаётимизга ўзгача бир завқ-шавк, шукуҳ бахш этарди. Бунда ҳар ким ўз ҳунари-қобилиятини «неки бор имконида» (Э.Воҳидов) намоёниш этарди. Шундай кечаларнинг бирида Асқар даврага чиқиб шеър ўқиди. Ўша лаҳзани ҳеч қачон унутмайман. Сталин катағонига учраб, ёш умри бевақт ҳазон бўлган Усмон Носир ҳақидаги бу шеърнинг айрим мисралари (негадир уни шоирнинг тўпламларида учратмадим) хотирамга шундоқ муҳрланиб қолган:

*О Усмон, шоирим,
Шеъри қойилдим,
Тирик бўлиб сени
Ерда кўрмадим,
Ўлик бўлиб сени
Гўрда кўрмадим.*

Асқар шеърни алланечук бир титроқ овозда, зўр ҳаяжон ва катта дард билан ўқиди. Дардини бошқаларга ҳам «юқтира» олди. Янгроқ қарсақлар узок давом этди. Шеър ёзиб, шеър ўқиб мухлисларни қойил қолдирган шоирни пахта даврида бошқа учратмадик.

Кейинчалик машҳур бўлиб кетган ўша «Ёр-ёр» шеърини ҳам Асқар пахтада юрганимизда ёзган ва илк бор менга ўқиб берган эди. Мен уни аввал халқ қўшиғи деб ўйлаганман. Услуб шу қадар содда, халқона эди. Унинг услубидаги оҳангдорлик, ички бир дард, куйган кўнгил фарёди, ҳар бир сўзнинг алоҳида жаранглаб туриши Чўлпон шеърятини эслатарди. Чўлпон Асқарнинг энг севимли, ихлос қўйган шоири эди.

Қор қалин ёққан қаҳратон киш кунларининг бирида Асқар мени «Юринг, сизга зўр бир нарса кўрсатаман!» дея Кўкчадаги ҳовлисига бошлаб борди. Китоб ва қўлёзмалар орасидан бир папкани авайлаб олди. Бу – Чўлпоннинг машинкада кўчиртирилган шеърлари экан. Ўша даврда ўзи ҳам, ижоди ҳам катағонга учраган Чўлпоннинг китоби тугул, биронта шеърини топиб ўқиш ҳам мушкул эди. Шу боис ҳайратимни яширолмадим. «Қаердан топдингиз? Кимдан олдингиз?» дейиш эсимга ҳам келмади. Сувсиз саҳрода ташна бўлган йўловчидек бу шеърларни ютоқиб, қониқиб ўқий бошладик. Шунда Асқарнинг шеърларидаги ички дард, бетакрор оҳанг илдизлари менга ошқор бўлгандек туюлди. Ўша даврда Чўлпоннинг номи ҳали оқланмаган, университетда қизил мафкурага астойдил берилган ва

ишонган айрим домлаларимиз дарсада Чўлпонни очикдан-очик ёмонлаб гапирар, ўзига хос дунёқарашга эга бўлган таникли адабиётшунос олим Озод Шарафиддинов эса Чўлпонни ёқлашга журъат этар, ҳали оқ-қорани таниб улгурмаган талабалар гоҳо иккиланиб ҳам қолар, ҳарқалай Озод аканинг фикрлари ҳақиқатга яқинроқ бўлса керак деб ўйлар эдик. Асқар бу масалада гўё келажакни олдиндан кўргандек, биздан анча илгарилаб кетганди. У Чўлпонни халқ дардини куйлаган, чинакам миллий, буюк шоир деб билар, шундай улуғ сиймоларни қатағон этган шўро ҳукумати ва мафқурасини бутун вужуди билан ёмон кўрар эди. Нафратини яшириб ҳам ўтирмасди. Айни чоғда у фикрини очик-ойдин айтиш билан инкилоб ясаб бўлмаслигини ҳам яхши тушунар, аксарият ижодкорлар сингари маълум маънода муроса қилишга мажбур эди. Йўлини топиб, ўз ғоя-қарашларини турли рамзлар ва тарихий шахслар образи орқали ифодалашга уринарди.

Асқарнинг турли йилларда чоп этилган ва менга дастхат билан совға қилган «Фаввора», «Мовий осмон», «Замин кўрки», «Толбаргак», «Кўнгил кабутари», «Сирлар» каби китобларини қайта-қайта варақлайман. Шоирнинг кўнгил кечинмаларини, адоқсиз дарду армонларини, шеърини санъатини янада теранроқ англашга уринаман. Асқарнинг дўстлик, севги, манзара ҳақидаги бир қарашда анъанавий мавзуларда ёзилгандек туюлувчи шеърларида ҳам биркам дунёнинг номукаммаллигидан куйиниш, ўртаниш яққол сезилиб турарди. Шеърятининг асосий маъно-мазмун, пафоси эса, шубҳасиз, халқ, миллат дарду қувончи, орзу армони билан боғлиқ мавзулар эди. Буни шоирнинг ўзи ҳам очик эътироф этган: «Шоирлик деганда биз ўта сезгирлик билан башариятга беминнат, ҳалол хизмат қилишни тушунамиз. Росмана шоир жамиятда бўлган, бўлаётган, бўлгувси қувонч ёки қайғудан пайғом бериб, гоҳ келажакка, гоҳ кечмишга ҳаёлан парвоз қилиб кишиларни ҳушёрликка ундайди».

Асқар Қосимовнинг шоир Турди Фароғийга бағишланган «Обида» драматик достони, «Само сирлари» фантастик драмаси, Прометей ҳақидаги «Сирлар» достонида шоирнинг асосий эътиқодига айланган «башариятга беминнат, ҳалол хизмат қилиш» ғояси устувор. Мозийга, тарихий шахсларга мурожаат бежиз эмас. Мустабид тузум шароитида замонавий мавзуда қалам тебратган шоир ўз қарашларини очик-ойдин ифода этиши қийин эди.

«Ўзбекистон» сўзини биринчи бўлиб тилга олган Турди Фароғийнинг ижоди ва ҳаёт йўли шоирга илҳом берган. Турдининг «Тор кўнгиллик беклар, ман-ман деманг, кенглик қилинг, Тўқсон икки бори ўзбек юртидур, тенглик қилинг!» деган ўша машҳур сатрлари шоир илгари сурган ғояларга ҳамоҳанг эди. Шоирнинг «Уруғчилик, тарафкашлик авж олган юртда Илол-абад унум бўлмас» деган хитоби ҳали-ҳамон долзарб эканлигини ҳаёт тасдиқлаб турибди.

«Монанди куш шоир руҳи озоддир, Шеърда унинг қўллагани тазоддир» дейди шоир бир шеърда. Мумтоз шарқ шеърлятида ўзаро зид тушунчаларни ифодаловчи сўз ёки ибораларни қўллашдан иборат, кенг тарқалган бадий тасвир воситасига тазод дейилади. Шоир бу билан гўё шеърлятидаги тимсоллар, нимкосаларга ишора қилади. Китобхонни сергак, синчков бўлишга ундайди...

Шоир руҳи ҳамиша озодликка ташна, ҳамиша озодликни орзу қилиб яшайди. Бу орзу мавҳум-мубҳам эмас, шоир Ватаннинг амалда озод бўлишини истайди, бунинг учун «Ер мавзуси» ҳал этилмоғи лозим дейди: «Шоир, кўкка боқма! Ер мавзуси, билсанг агар, энг яхши мавзу. Майли, киприк қоқма, Умр бўйи кўзларингни тарк этсин уйку».

Воқеалар Чилига кўчирилган (шоир шундай қилишга мажбур эди) «Мовий осмон қўшиғи» балладасида озодлик ғояси очикроқ пардаларда куйланади: «Осмон бўлманг, ерлашинг, Тарқоқ бўлманг. Бирлашинг! Токи Озодлик банди бўлиб Ётмасин кишанларда. Токи Тинчлик кабутарин Қанотлари синмасин. Йўқса Кураш деган сўзнинг маъноси ҳечдир!»

Эзоп тили, тимсоллар, ишоралар, мураккаб образлар шоирнинг қалб туғёнларини, дарду армонини тўла-тўкис изҳор қилиш имконини бермасди. Шоирга иложсиз қолганда дардини айтиб, кўнглини бўшатадиган бир «қудук» керак эди: «Эй, қудук! Лол бўлма, чимрилган қош каби, Кўксимда ташналик йўқ ҳали... Келдим мен қошингга сартарош каби Искандарнинг шохи бор деб айтгани».

Дардни қудукқа айтиш билан мурод ҳосил бўлмасди, албатта. Бунинг сабабини шоир шундай изоҳлайди: «Уҳ, мунча оғир – Оқ билан қорани ажратгач Яшаш, фикрлаш».

Ўша даврда оддий халқнинг, илғор зиёлиларнинг дунёқарашини, яшаш, фикрлаш тарзини қандай эди? Ҳамма ҳам шоир назарда тутган ўша «оқ билан қорани» ажратиб олган эдими? Истиклол орзуси, истиқлол соғинчи ўша мустабид тузум даврида қандай намоён бўларди? Сир эмас, шундай эзгу орзу-тилак озми-кўпми ҳар бир соғлом фикр юритадиган, имон-эътиқодли ватандош кўнглида бўлган, албатта. Аммо бу орзу-истак кўнгилларининг туб-тубига чўктирилган, уни овоз чиқариб айтиш мумкин бўлмаган, бу ҳақда ҳатто ўзаро гурунглашишга журъат қилиш ҳам қийин эди. Худди шу масалада Асқар бошқаларга ўхшамасди. Юртнинг мустақил эмаслиги, қарамлиги, мустамлакачилик чиройли шиорлар билан ниқобланган ҳолда яна давом этаётганлиги шоирга муттасил азоб берадиган катта дард, сира битмайдиган очик яра эди, шу туфайли ўзини қафасдаги қушдек тутқун хис қиларди. Аламининг чеки-чегараси йўқ эди. Бу кайфият баъзан ижодида ҳам акс этиб қоларди. Гоҳо оддий эҳтиётни ҳам унутиб, дардини очик айтворарди. Сира унутилмайдиган шундай бир воқеага ўзим гувоҳ бўлганман.

Ўтган асрнинг олтмишинчи йиллари охири эди. Ёзувчилар уюшмасининг Ҳадича Сулаймонова кўчасидаги эски биносида бўлиб ўтган бир адабий анжуманда Асқар юртнинг мустақил эмаслиги, миллатнинг камситилаётгани очиқ-ойдин ифодаланган шеърини ўқиб юборади. Шоирнинг бу тарихий чиқиши очиқдан очиқ исён эди.

Қаердадир ўкигандим: «Исён қилаётган одам гўзалдир!..» Бунақа исён – «ўзбошимча»ликка анча-мунча «тентак» журъат қилолмасди. Ўшанда ҳамма хангу манг бўлиб қолади, ҳайъатда ўтирган уюшма раҳбарлари ҳам таажжубда қолишади... Шундан кейин махсус идора вакиллари «бебош шоир»ни суҳбатга чорлаб, анча вақтгача исканжага олишади. Хайриятки, 37- йилларнинг даҳшати ортда қолганди, акс ҳолда унинг ҳам бошига Усмон Носир каби шоирларнинг қисмати тушиши ҳеч гап эмас эди...

Янглишмасам, 1967 йили, учинчи курсда ўқиётганимизда Асқарни Андижондаги қишлоғимизга олиб бордим. Айни баҳор фасли эди. Гўзал Ширмонбулоқнинг боғлари ва тоғларида мириқиб сайр қилдик. Шоир қишлоғимизга атаб бир шеър ҳам қоралади. Адабиёт муаллими бўлган ва ўзи ҳам дурустгина шеърлар ёздиغان Содик амаким билан таништирдим. Китобга ишқибоз бўлган амаким кутубхонасидаги Навоийнинг «Лайли ва Мажнун» достонининг чиройли, эски нашрини Асқарга дастхат ёзиб совға қилди. Шоир бундан кўп мамнун бўлди. Ўша оқшом Асқар билан суҳбатимиз тонгга қадар давом этди. Гап айланиб келиб яна Чўлпон, Фитрат, Абдулла Қодирий, Усмон Носирга, юртнинг мустақил, озод эмаслигига тақалди. Асқар бу ҳақда куйиниб, тўлғониб гапирар, худди оғир дарддан иситма тутаётгандек юз-кўзларидан тинимсиз тер куйилар эди. Титроқ овози дардининг ниҳоятда аламли, оғир эканини таъкидлаб турар, унга қандай таскин беришни билмас эдим. Уни ҳеч қачон бундай ҳолатда кўрмагандим. Йўқ, бу шунчаки сирдошига ҳадди сикқанда айтиладиган оддий ҳасрат эмасди. Шоирнинг юрагини кемираётган чексиз ғусса менинг ҳам қалбимга кўчди, биринчи бор уни тўлароқ тушунгандек бўлдим. Ажабо, эл-юрт ғами, Ваган, миллат тақдири шоирнинг шахсий дардига айланган, ўша лаҳза буни ўз кўзим билан кўриб, кўнглимнинг туб-тубидан ҳис қилиб турар эдим. Беихтиёр ҳазрат Навоийнинг «Одамий эрсанг демагил одами, Ониким йўқ халқ ғамидин ғами» деган пурҳикмат сўзи хаёлимдан ўтди.

Университетни битириш арафасида курсдошлар бир-биримизга нақадар ўрганиб, боғланиб қолганимиз маълум бўлди. Иложсиз хайрлашув онлари яқинлашиб келарди. Ўша кезлар Асқар умумий кайфиятимизни шундай ифодалаган эди: «Университет ҳижронга қодир, Бу даргоҳдан бир кун кетурман, Қадрингизга етмасам ҳозир, Дўстлар сизни қайдин топурман».

Пойтахтда ишлаб қолганим учун Асқар билан дўстона мулоқотларимиз кейинчалик ҳам давом этди. Унинг матбуотдаги ҳар бир чиқишидан

кувонардим. Ҳар гал китоби чоп этилганда дастхат билан совға қиларди. Анча йил нашриётда ишлаб, Ҳамид Ғулом, Одил Ёқубов, Иброҳим Ғафуров, Миразиз Аъзам, Пирмат Шермуҳаммедов, Маҳкам Маҳмудов, Ботир Норбоев, Миржалол Турсунов, Ҳикоят Маҳмудова, Назира Жўраева каби ижодкорлар билан елкадош бўлди, уларнинг айримлари билан дўстлашди.

Асқарнинг муҳаррир сифатидаги билими, малакасига кўпчилик ҳавас қилар, унга энг масъул вазифалар, муҳим қўлёзмалар ишониб топширилди, чунки у мумтоз, замонавий ва жаҳон адабиётини мукамал билар эди. Ижоди камроқ ўрганилган, мероси халққа ҳали тўла етиб бормаган ижодкорларга алоҳида ихлос, эътибор билан қарарди. Шу боис Абдулла Авлонийнинг сайланмасига, Насимийнинг мукамал асарлар тўпламига суюниб-куйиниб муҳаррирлик қилганди. Шунингдек, у устозим Мирзакалон Исмоилийнинг «Фарғона тонг отгунча» романига муҳаррирлик қилганда асарнинг тили ва умумий руҳида Чўлпон таъсири борлигини айтганда ёзувчи бу эътирофдан хурсанд бўлиб гапирган эди.

Асқар жаҳон адабиёти дурдоналаридан яхшигина хабардор бўлган моҳир таржимон ҳам эди. Қадимги юнон адиби Апулейнинг «Эврилишлар ёхуд Олтин ҳўтик» (Маҳкам Маҳмуд билан ҳамкорликда), Еврипиднинг «Медея», Эсхилнинг «Қабр олдидаги қурбонлик» асарини она тилига юксак маҳорат билан таржима қилган. «Медея» асосида телеспектакл ҳам кўйилган. Ушбу таржима маданий ҳаётда воқеа сифатида эътироф этилади. Шу муносабат билан республика раҳбари Асқарни хузурига чорлаб, самимий табриклаган ва рағбатлантирган эди. Ўша кезлар Асқар шахсий ҳаётидаги алғов-далғовлар, мураккабликлар гирдобиди қолган, туриш-турмушида ҳаловот йўқолган эди. Омади чопиб имконият туғилганда катта раҳбардан айрим ижодкорларга ўхшаб машина ёки уй-жой сўрамайди. У Чўлпонни рўёбга чиқариш, асарларини чоп этишдек ўша давр учун ўта мураккаб бўлган масалани кўндаланг қўяди. Раҳбар яқин келажакда бу масала албатта ҳал этилажagini, яна бироз кутиш лозимлигини айтади.

Асқар дуч келган одам билан осонгина элакишиб кетавермас, дилига, дидига ўтириб қолган одамнинг кадрига етар эди. У кўринишдан оғир-вазмин одамдек таассурот қолдирсада, туғени, вулкони ичида эди. Яқинларига, дўстларига садоқатли эди, оғир дамларда уларни химоя қилишга қодир эди. Шоир Сафар Барноев шундай бир воқеани ҳикоя қилганди. Нашриётда ишлайдиган уч-тўрт нафар шоирлар ишдан кейин салқин бир масканда улфатчилик қилишади. Сархушлик авжига чиққанда ошга пашша тушади. Қажқандир пайдо бўлган иккита барзанги шоирларга тегажққлик қила бошлайди. Безориларни яхшилиқча инсофга ундашади. Шилқимлик авжига чиқаверади. Шунда Асқар енгил, чакқон бир ҳаракат билан ҳар икки барзангини ерга сулайтириб қўяди. Асқар ўсмирлик дав-

ридан бошлаб бокс билан жиддий шуғулланган, расмий мусобақаларда совринли ўринларни олган спортчи бўлган. У зарурат туғилса бошқалар учун жонини ҳам аямас, аммо ҳаётда ўзи учун, ўз манфаати учун ҳафсала қилмас эди. Ҳаётга мослашишни, айрим олғирлар каби оғирнинг устидан, енгилнинг остидан ўтишни билмасди. Ниҳоятда содда, ишонувчан, камтар-камсуқум, саховатли эди. Асарларига бирон жойдан озроқ қалам ҳақи олса, албатта дўстлари, ҳамкасбларини сийларди. Чорсу атрофида уй таомлари сотиладиган бир жой (маҳаллий тилда «Жар ресторани» дейиларди) бўларди, каминани ҳам бир неча бор ўша ерда меҳмон қилган эди.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Тоҳир Малик Асқар билан мактабдош бўлган, ҳарбийда бирга хизмат қилган, унинг бутун туриш-турмуши, ҳаётини яхши билган. Машҳур «Шайтанат» асарида Асқар Қосимовнинг эса қоладиган, мукамал образини яратган. Шоир ҳаётидаги фожеа сабаблари таъсирчан ифодаланган.

Асқарда гоҳо таркидунёчиликка мойиллик кайфияти пайдо бўлиб қолишига бир неча бор гувоҳ бўлганман. Ўзаро суҳбатимизда «Қанийди дунё ташвишларидан узилиб, табиатнинг хилват гўшаларига бир умр бош олиб кетсанг...» дегани эсимда. Бу ҳам аслида ўша исённинг бир учкуни эди. Ижтимоий ҳаётдаги адолатсизлик, ҳар қадамда учрайдиган ноҳақликлар уни ҳолдан тойдиради. Атрофдаги одамларнинг, миллатнинг виждони бўлиши лозим бўлган айрим казо-казоларнинг бу ҳолатга бефарқлиги, кўникиб қолганлиги уни багтар изтиробга солади. Бу ҳақда алам билан шундай ёзган эди: «Ноҳақлини кўрсам қалбим бозиллар, Не қилай мум тишлаб турса фозиллар?...».

Ўз дарди ўзига етарли бўлган шоирнинг ҳаётда ҳам омади чопавермайди. Ҳаловати йўқолади. Яшашга иштиёқи сўна бошлайди. Дунё кўзига қоронғу кўринган, ё ҳаёт, ё мамот масаласи кўндаланг турган лаҳзаларда айрим яқинлари дардига дармон бўлиш, кўнглини кўтариш ўрнига уни тушунмайдилар, қайтанга ярасига туз сепиб, ўзларининг майда манфаатлари гирдобига торта бошлайдилар. Уларнинг дунёси шоирнинг руҳига ёт, бегона эди. Шоир у дунёга мослашишни истамайди. Унсизгина дардини ичига ютади. «Тез-тез рангли тушлар кўряпман, – деган эди у ўша кунлари яқин ҳамкасб дўсти Миржалол Турсуновга (шоир Миртемирнинг ўғли, Оллоҳ раҳматига олган бўлсин), – менга юринг, сизни олиб кетамиз дейишяпти... Кетворсаммикин...»

Шоир кетса кетворгудек эди. Бу тимсол-ишоранинг маъноси тез орада маълум бўлади...

Асқар Қосимовнинг фожеасига, жонига қасд қилишига яна қандай омиллар сабаб бўлганини англаш ва айтиш қийин. Ҳаётдан тўйиб бўйнига сиртмоқ ташлаган лаҳзада ҳаёлидан кечган ўй-кечинмалар, алам-

армонларни ҳеч қачон билолмаймиз. Бир умр истиқлол соғинчи билан яшаган шоир худди Чўлпон каби ўша адолатсиз дунёга сиғмади. Аниқроғи, ўша дунёда яшашни истамади. Ҳали унинг айтадиган, айтолмаган чўнг дардлари, ёруғ дунёдан умидлари кўп эди...

Ягона таскин-тасалли – шоирдан умрбоқий асарлар, мукамал таржималар мерос бўлиб қолди. Уларни рўёбга чиқариш бурчимиздир. Афсуски, Асқар Қосимовнинг ижоди деярли ўрганилмаган. Шоир билан узоқ йиллар бирга хизмат қилган, ижодини яхши билган, унга ҳамшиша хайрихоҳ бўлган ва беғараз қўллаб-қувватлаб келган заҳматкаш адабиётшунос олим Маҳкам Маҳмудовнинг халис эътирофича, «Асқар Чўлпон, Усмон Носирлар каторида турадиган шоирдир».

Жафокаш шоир Асқар Қосимов ўзининг қисқа умрида рўшнолик кўрмай, ҳаётининг сўнгги лаҳзасигача озодликни, юрт мустақиллигини орзу қилиб, куйлаб ўтди. Ҳар гал истиқлолнинг қадрига етиш ҳақида гап кетганда биринчи галда раҳматли шоир дўстим Асқар Қосимовнинг нурли сиймоси кўз олдимга келади. Шу ёруғ кунларни кўрса бўлмасмиди дея иччимдан ўртаниб, куйинаман...

Пушкиннинг ўз ижоди ҳақидаги «Кўл билан тиклаб бўлмас ҳайкал кўйдим ўзимга» деган эътирофи машҳур. Албатта, ўз ижоди билан ҳақли равишда фахрланишга, бундай ифтихор туйғуларини шеърида ифодалашга ижодкорнинг журъат этиши қийин. Бундай демоққа анча-мунча ижодкор ботинмайди. Асқар эса бунга ботина олган эди:

*Атиргуллар ўз мушкин
Сочар шеъримга.
Кучоғини мангулик
Очар шеъримга.
Ҳозирданоқ сафларда
Басту бўйим бор.
Жаранлаган тор каби
Соҳир қуйим бор.
Ҳеч вақт унга деворлар
Тўсиқ бўлолмас!
Етиб боргай қалбларга,
Қозода қолмас.*

Шодмон Отабек

ҚАРҚАРА

Ер юзида қаноти йўқ турибди,
Кўкда эса бир қуш учиб юрибди.
Уни номи қарқара.
Кўкдаги қуш пастдан лукма излайди,
Пастда сайёд ов қилмоқни истайди.
Ғалати бу манзара.
Самодаги тузоқ нима билмагай,
У ҳеч кимга итоат ҳам қилмагай.
Бир қара-я, бир қара.
Монанди қуш шоир руҳи озоддир.
Шеърда унинг қўллагани тазоддир.
Шоирмикин Асқар-а?

Шаҳарлар оралаб,
Элларни кезиб,
Қалбим армонини
Ёниб сўйлайман.
Гоҳида ўзгалар
Меҳридан безиб,
Дилимга энг яқин
Бир дўст излайман!
Кимдир қаёқларда
Эллар айланар,
У ҳам армонини
Ёниб сўзлайди;
У ҳам дўст излайди,
Меҳр ахтарар.
У балки, у балки
Мени излайди!

АСКАР ҰЙЛАРИ

Дўстим,
Юртимга бир кун қайтаман,
Тошкент осмони – айни тонг саҳар
Бошимдан нурлар сочар.

Мендан-да
Ўргилар гулзору чаман,
Отадек сахий, бағри кенг шаҳар, –
Ўғлига кучоқ очар.

Яна кўнгилда лола яшноғи,
қалқир кўзларим қорачўғида.

Яна тўкилар дурлар...
Файзли бўлажак муҳаббат боғи,
қаровсиз эрса ошиқ йўғида,
сепармиз ишқий нурлар.

Ҳали соғинчим долғаларини
Ҳис этиб аниқ ҳижрон-қоялар
нурар оҳиста, секин...
Кўнглида ёнар ёлқин...

* * *

Соҳил бўйлаб эсган шамол,
Кўкрагимга тегиб ўт-ей, тегиб ўт-ей!
Мағрур маъшуқ топмас камол,
Гарданини эгиб ўт-ей, эгиб ўт-ей!
Армонда кўп қолдирмайин
Сочларини парқини буз, парқини буз!
Олгин, аммо олдирмайин,
Бўйнидаги маржонни уз, маржонни уз!
Бўйнидаги инжу шода
Рақибники билдингми-а, билдингми-а?
Ошиқ сўзи тамом дод-а,
Назарингга илдингми-а, илдингми-а?

* * *

Бирор кимса ҳолим сўрмаса,
Ғамлар ичра қолсам ягона.
Ёр ишқимда ёниб турмаса,
Қулгиларга ўргатган она –
Шу кун менга йиғлашни ўргат!

Жўра бўлсам бевафоларга,
Юртга хизмат қилмасам, яна
Ўхшаб қолсам бедаволарга,
Қулгиларга ўтгатган она –
Шу кун менга йиғлашни ўргат!

ЁР-ЁР

Бу кеч қўшни чорбоққа
Келин тушди, ёр-ёр.
Иложим йўқ бормоққа,
Кўникаман зор-зор.
Онам айтар: – Зерикмай,
Ўғлим, тўйга бор-бор!
Йўқ, бормайман, боришдан
Ор қиламан, ор-ор!
Шу тўйни деб қалбимда
Узилди бир тор-тор.
Энди панду насиҳат
Қилмас менга кор-кор!

ОНАМГА

Юлдузли осмонни кўрпача мисол,
Пойингга ташлагум, истасанг агар.
Қанчалик олисда бўлмасин ҳилол,
Бир болиш айлагум истасанг агар.

О фақат, онажон, нурсиз кўзингга
Юлдузлар нурини қандай бахш этгай?
Йиллар букиб қўйган ҳилол қаддингни
Ростлаш мушкул экан, онажон, нетай!

БИРОДАРЛИК ОРЗУСИДА

Кенг Ватанни кучиб олишга,
Қўлим калта, етмас қулочим.
Енг шимариб тушилгач ишга,
Борми дея менинг иложим, –
Кечалари ўйга толардим.

Кеча-кундуз зикримда Ватан,
Суратини сақлар кўзларим.
Қитъалар кўп, агар ҳурмаган,
Қўлни қўлга берса дўстларим, –
Ер шарини кучиб олардим!

ВОДИЙ ЛАВҲАСИ

Юрак яшаш ишқи билан урадир
Йўқ сабру суқун.
Қуёш тотли хаёл суриб турадир
Айникса буқун –
Лола руҳлар япроғидан аланга,
Доғидан чайла
Созлагайман... Бинафшажон кел, манга
Арзи ҳол айла!
Бунда сенинг дардларингга шифо бор,
Кел, гулим, тузал.
Ушбу ерда ҳамма нарса пурвикор,
Ва қандай гўзал!
Мен сингари толеси мўл оламга
Мафтун бўла қол,
Агар маскан топилмаса ноламга
Хандон кула қол!

ЁЗНИНГ ҚУШИ

(Болаларга)

Эй, болалар!
Келди яна
Ёзнинг қуши – жиблажибон.
Яланг ерда юрар, яна,
Йўқ эс-хуши, жиблажибон.
Ажойиб ҳинд ўлкасидан
Юртимизга келган ўзи...
Қўрқар одам кўлкасидан
Дум-думалок мунчоқ кўзи.
Боши билан бўйни оппоқ
Чопар гўё аҳволи танг.
Тош отманглар!
Юрсин қувноқ, –
Қанотлари зангори ранг.
Ҳашарот кўп гулшан, боғда,
Насибасин териб есин.
Ўлкасига кетар чоғда
Бизларга у раҳмат десин!

ҚИШ

Тўнган анҳор, ҳовуз, кўл,
Яхмалак қалин.
Совуқ, порлоқ куёшга
Бермаган галин...

Тоғлар яланг бошига
Салла ўрамиш.
Наққош янглиғ борликқа
Жило берар қиш.

Бор табиат зиёлар
Рақсига гирён.

Яшил либос кийган қир
Яланғоч – урён.

Изғирин ҳам авжида
Урилар бетга.
Йўлга чикқан йўловчи
Қайтар дер, кетга.

– Мунисим, булбулдек хониш қилишни
Кимлардан ўргандинг, айтгин-чи менга?
Истадим, истайман мен ҳам билишни,
Ёйинки, юрагим керакми сенга?
Ёйинки, аввали бевафо номард
Сени бир эрмақдай ташлаб кетдими?
Қалбинга итқитиб олам-олам дард,
Баҳордек чиройинг хазон этдими?

– Йўқ, номард макрига учмайман сира,
Сиз бундан кўнгилни тўқ қила беринг.
Имоним топ-тоза, руҳим покиза –
Ноўрин шубҳани йўқ қила беринг.
Сиз борсиз...
Ўзгага парво қилмайман
Эй, кўнгил мулкининг бирдан-бир беги!
Нимага сўлғинман – ўзим билмайман,
Балки бу севгининг паришонлиги.

КЕЛАДИ...

Дилбарга мақтовлар жуда ҳам ёқаркан,
Пайқадим, ғайрига яширин боқаркан.
Билмайин сув ичдим, огоҳ бўл, жигарим:
Баъзан, сув илони пайт пойлаб чақаркан!

Кўнги́л ғам кунларин кечирган заҳоти,
Баданни қиздириб ҳажрида ёқаркан.
Ўшанда жўралар айтишди: – Ғам ема,
Бир оққан шалола ду бора оқаркан!
Биламан, вафосиз оҳ уриб, бир куни
Келади – сочлари паришон, оқарган!..

КУТИШ

Бир орзуда ёнар бояқиш,
Келармикин, дейди нигоро.
Кутишдаги нотинч орзиқиш
Оразига беради оро.
Тўлқин урган қоп-қора сочи
Елкасида енгил ёзилар.
Тилга келмай юрак тилмочи,
Қафасдаги қушдек эзилар.
Гўзалликка мафтун нигоҳи
Севгисини айлади баён.
Кўкрак кериб чиқазган оҳи
Такрорланар аҳён ва аҳён.
Умидини йўқотмай сира,
Севгилисин кутади ҳамон.
Ой кўринди ва лекин хира,
Шаҳло кўзи ёшлангансимон.

Ел эсади, ҳаво ҳам муздай,
Қош қорайиб, оқшом тўшалар.
Бир чеккада нозанин қиздай
Мени чорлар хилват гўшалар,
Ел эсади, ҳаво ҳам муздай.

Бутун олам суюкли эрур,
Ҳар нимаки дилга ёқади.

Ана, хатто фаввора курғур,
Оққуш янглиғ қанот қоқади.
Бутун олам суюкли эрур.

Шодлигимга сиғмас бу чаман
Кўз ютгуси келар барини,
Осмон тугул, ерни севаман.
Маскан этай ундан нарини
Шодлигимга сиғмас бу чаман.

ЙОГ

Юпун хона ичра бир киши,
Чойшаб узра чордона қурар.
Гўё йўқдек зарра ташвиши,
Бир нуктага жим қараб турар.
Шу ҳолда у бир неча соат
Нимагадир мижжа қоқмайди.
Қилган каби монанди тоат,
Бошқа ёққа қиё боқмайди.
Унинг бутун фикру ёдини
Шу бир нукта эта олган жалб...
Ростламаган алиф қаддини,
Урмас хатто ураётган қалб.
Ажабо, бу мўъжизамикин?
Ё бўлмаса оддий бир фириб?
Йўқ-йўқ, у – йог. Шу асно лекин –
Донг қотган бир шаклга кириб.
Унинг учун бор олам руҳсиз,
Наҳот шунча чехраси лоқайд?
Яшагум йўқ йогдек шукуҳсиз,
Қураш мени кутади бу пайт...

ПУШКИН БОҒИ

Пушкин боғи масъуд сайилгоҳ
Гир айланиб кезаман доим.
Шабадалар туриб баногоҳ,
Кўнглимни эркалар мулойим.
Роҳатижон анҳор бўйида
Силкинади мажнунтол гоҳи,
Новдалари калин, қуйида
Ошиқларнинг сўлим паноҳи!
Табиати, зангор ҳавоси
Жозибадор фусунга молик.
Ва қурмағур қушлар навоси
Қаранг, дилга қандай шифолик!
Ёш-яланглар Чорсу томондан
Ошиқади Пушкин боғига.
Шоирона ёш тўкар фонтан,
Камалак ҳам сув кучоғида...
Дов-дарахтлар ташлайди кўлка,
Гул боғлари нақадар сўлим!
Қирмизи қум сепилган йўлка,
Пушкин томон тушади йўлим.

КЎКЛАМ МАНЗАРАСИ

Баҳор чоғи тагин кўнгил майли билан,
Тан яйради тоза лола сайли билан.
Қолди Навфал жонона юрт – Лайли билан,
Кезди давр Мажнуни бир саҳрода ҳей!

Қора булут билмас ҳануз кўним қайда,
Ёмғир ёғар эринмасдан майда-майда.
Қуёш чиқар, тракторни жадал ҳайда,
Ётма деҳқон бу орзули дунёда ҳей!

Ана, оқди ўйноқи сув зарра сочиб,
Қўй-қўзилар паноҳ топди селдан қочиб...

Нафси ёмон катта балиқ оғзин очиб,
Ютди кичик балиқларни дарёда ҳей!

Наврӯз куни гоҳи иссиқ, гоҳи салқин,
Севишганлар қила олмас юрак талқин.
Шоир доим шарафлайди буюк халқин,
Гул фироқи ул булбули гўёда ҳей!

БИНАФША

Баҳор келди, оқсоч қоялар,
Сочларини юла бошлади.
Қуйидаги руҳсиз соялар
Булоқларга раҳна ташлади.
Бироқ борлиқ ғоятда гўзал,
Кўрклиларга қиладир парво!
Эҳтимолки, кўрмаган азал
Бундай кўркни ҳозирги дунё,
Адир узра қирмизи лола
Ел сингари бўлай деб дайди...
Қуёш ундан нашъалар ола
Пайкониини ерга қадайди...
Берироқда кўркама бинафша,
Татир ҳар ён таратса бўйин.
Табиатни қилмай томоша,
Сола бошлар бошини қуйи!
Ана, борлиқ кўрсатган ўйин,
Ана, карам!.. Хўш нима дейин?
Бир чечакни яшнатиб қўйиб,
Елга отса, совурса кейин!

ШУМИ, ДИЛБАР...

Билишимча, қизлар ичра сен – маъсум,
Гул қизарур гар айласанг табассум.
Жоним учун кел, ёнимга, кел бир зум
Шуми, дилбар, муҳаббатим эвази?

Кел деганда шамол каби қочдинг сен,
Қаҳр айлаб шарорингни сочдинг сен.
Дилда янги яраларни очдинг сен,
Шуми, дилбар, муҳаббатим эвази?

Сени бағрим, севар ёрим деб эдим
Мунисим ҳам ғамгузорим деб эдим...
Суюклигим, ҳарна борим деб эдим,
Шуми, дилбар, муҳаббатим эвази?

Илинжим кўп, қалам қошим, бағрингда,
Ором олсин, ғариб бошим бағрингда.
Маржон бўлди қатра ёшим бағрингда,
Шуми, дилбар, муҳаббатим эвази?

Шод бўлгин деб олиб юрдим кафтимда,
Тўнғиб қолсанг авайладим тафтимда...
Меҳрсизлик холисона айт, кимда?
Шуми, дилбар, муҳаббатим эвази?

ИККИ ХИЛ КАЙФИЯТ

Бобожоним, айтинг-чи, менга
Нега қишда гўзал бу олам?
– Бир киз ёқиб қолибди сенга
Сен ошиқи шайдосан, болам!

Бобожоним, айтинг-чи, нега
Навбахорда йўқ кайфи сафо?
– Ҳар бир кайғу сабабга эга,

ДИЛБАРГА (Ҳазил)

Телба кўнглим оразингга муштоқ эмас,
Сухбатингга бегонадек ўртоқ эмас.
Фироқимда кўзига ёш олди дема,
Кўз қароғим беҳудага ирмоқ эмас.
Сўзларимга терс бурилиб ер тепинма,
Кўлингга ол, бу аввалги тупроқ эмас!
Гарчи кўзинг дарёсида балиқ эрсам,
Киприкларинг фақирингга қармоқ эмас!
Ишва билан муштумингни кўрсатма кўп,
Ошиқнинг ҳам бармоқлари таркоқ эмас!

ЎТИНЧ...

Сени таъриф этайин,
Гапга кулоқ сол-сол.
Қаро зулфинг дилбарим,
Эшилибди тол-тол.
Ҳар бир тола сочига
Етмас дунё мол-мол.
Ой юзингни бир кўрай,
Гажагингни ол-ол!
Қора туним эслатди
Чаккангдаги хол-хол.
Сўз ўрнига лабингдан
Топмоқдаман бол-бол?
Ошиғингдан бир йўла
Сўра шарҳи хол-хол.
Оғишмасдан юр бирга,
Дема, яхши қол-қол.

КЕТМА, СЕВГИЛИМ

Тағофил айлама бу оқшом, эркам,
Фаҳм эт, дилингга боғланди дилим.
Осмон ҳам чиройли, замин ҳам кўркам,
Кетма, севгилим!

Ҳали баҳс қилмадик икковлон боғда,
Ҳали дил сўзларин айтмади тилим...
Энди ишқ кўшиғи қуйланган чоғда,
Кетма, севгилим!

Муҳаббат китоби дунёдай эски,
Ажиб бир тилсимот, ажиб бир билим...
Тасвири кўп мушкул, ноёб бир сезги,
Кетма, севгилим!

Сендан ҳар “иккала” дунё ўргулсин,
Сен борки, нурафшон диёрим, элим...
Вафоли ёримсан – билмаган билсин,
Кетма, севгилим!

Узукка кўз солган каби монандмиз,
Сен билан ёруғдир ҳаётий йўлим.
Биримиз шакармиз, биримиз қандмиз,
Кетма, севгилим!

УЗИЛГАН ЧЕЧАКЛАР

Сув узра раъноми, сув узра гулми?
Майлини оқимга топширган.
Чинданам дарёми, чинданам сувми
Бир даста чечакни гирдобда шопирган?
Соҳилда бақрайиб турган эй майсалар!
Гапиринг,
Тилингиз бор бўлса!
Чечаклар қирғоққа чиқолмай чайқалар...

Наҳот гул шунчалар хор бўлса,
Сув ичра тентираш жонга озордир,
Халос эт гулларни, эй шамол!
Ахир гул кўрк эрур гарчи хазордир,
Бири нест бўлса, йўқ бу жамол...
Сув узра раъноми, сув узра гулми?
Майлини оқимга топширган.
Чинданам дарёми, чинданам сувми
Бир даста чечакни гирдобда шопирган...

ЁМҒИР

Бугун ҳаво бошқача
Чунон оғир, зил-зил.
Эртадан то кечгача
Ер узра сув мил-мил.
Бирин-кетин томчилар
Синар гўё чил-чил...
Гоҳ сув бетин чимчилар,
Гоҳ товланар хил-хил.

МАРСИЯ

Ўн саккизга кирмасдан туриб,
Ҳалок бўлди вьетнамлик ўғлон!
Онаизор мурдани кўриб,
Во дариг дер: – Шунқорим, уйғон!
Кўкда учди куйган майса ўт,
Шиддат билан қўзғалди бўрон.
Кафанига ўралиб булут,
Осмонида йиғлади чунон.
Ёш мурдани судраб панага,
Она кўз ёш тўкди шашқатор.
Бошсиз қолиб кетган танага,
Қайси табиб энди мададкор!

Эсиз йигит жон фидо этди,
Ёр лабларин сўрмай умрида!
Эсиз йигит самарсиз кетди,
Ҳали фарзанд кўрмай умрида!

УҚТИРИШ

Тентак март шамоли – кўклам элчиси
Мусаффо ҳавода бир куюн яса!
Анвойи чечаклар, ёвшанлар иси,
Қалбимни қитиқлаб, қувнатсин роса.

Телба март шамоли, сени англабоқ,
Беармон ёшлигим ёдимга тушди.
Хотирлаб, ундан-да олдим зўр сабоқ.
Эй, шамол!
Уни мен бермам ҳар кимга.

ТУН МАНЗАРАСИ

*Қор тушди, қайрилди бодом.
Ойбек*

Осмонда ёп-ёруғ ҳилол – бахтиёр,
У асло ўхшамас қора қошимга.
Узун қиш кечаси турибман бедор,
Юлдузлар тош бўлиб ёғмас бошимга.
Эҳ, фақат эгилган дарахтлар шохи,
Эҳ, фақат кийиндир бир сўз демагим.
Эҳ, фақат ўртаниб куяди гоҳи
Тор қафас ичида қолган юрагим.
Бу оби ҳаво ҳам барқарормас ҳеч.
Кампиршо булутлар яна сут соғар...
Қоронғи дилларни ёритиб бу кеч
Ки, ёмғир аралаш оппоқ қор ёғар.

ЧАШМА ВА ТОШ

Қир бағридан биқиллаб
Оқар шўх чашма.
Ундан ичар мириқиб
Ким бўлса ташна.
Дов-дарахтлар гуркирар
Майса – ўт, чаман.
Қўй-қўзими ёки қуш
Ундан баҳраманд.
Ёнида бир қатта тош
Гердайиб ётар.
Аммо нураб кундан-кун
Қуёши ботар...
Ҳаётбахш у чашмадек
Яшнаг қир, ўтлоқ,
Бўлма нафсиз тош каби
Эй, азиз ўрток!

“ЎТКАН КУНЛАР”НИ ВАРАҚЛАГАНДА

Бир ўқиб пайқадим китобнинг сеҳрин,
Энди ишқ сирлари қаршимда аён.
Қумуш, деб жўш урган Отабек меҳрин,
Мухтарам Жулқунбой айлабди баён.
Иккала шайдо ҳам романда зебо,
Сирлашса, ям-яшил чаманда зебо!
Услуги ажойиб, забони майин,
Ўқисам диққатни тортиб боради.
Ўтган у кунларни ўйлаган сайин,
Замонга ҳавасим ортиб боради...
Иштиёқ офтоби туманда зебо,
Гўзаллик нарғиз ё суманда зебо!
Отаю онанинг орзуси улкан,
Отабек қўнглини абгор этгувси.

Ҳозирча Зайнабнинг иқболи кулган,
Эртага кўзини ёшлаб кетгуси!
Тенгини топса ул, ўшанда зебо,
Сайроқи булбул ҳам гулшанда зебо!
Сўнгги саҳифада онгсиз ожиза
Кумушнинг ошига заҳар котадир.
Қаро ер гўзалга оғзини очса,
Илк дафъа мислсиз лаззат тотадир.
Латофат кўкдамас, биз ёнда зебо, –
Элпарвар инсонда, инсонда зебо!

НАВОИЙГА

Ҳайкалингиз кўриб қолдим тушимдамас, ўнгимда.
Шундан кейин эҳ, нималар юз бермади кўнглимда?!
Сизга айтсам ҳали-ҳали фазо ичра, Алишер,
Лайли Қуёш атрофида гир айланар мажнун Ер.
От бошида айлангандай йилқичининг таёғи,
Чарх уради... Сиз билмайсиз қандок бўлди бу ёғи?!
Елка силкиб кулишлардан ер тўхтагач, ниҳоят,
Жаҳон халқи билганича қилди Шошни ривоят.
Талай уйлар қулаганди, дилда қолди ҳасратим,
Лекин пишиқ ҳайкалингиз йиқилмади, ҳазратим!
Қаранг, қандай бинолар бор уларга ёт зилзила.
Чунки ҳар бир шийпонлари сарой билан силсила!
Мана энди катта гулзор... Ҳар тарафда иморат,
Бу тикланиш қардошларнинг ёрдамидан иборат!

“ЎТМИШДАН ЭРТАКЛАР”НИ ЎҚИБ

(А.Қаҳҳорга)

Ҳовлимиз бағридан оқади анҳор,
Аксида парпирар юлдузлар чунон.
Фақат мен уйғоқман ёнингда танҳо,
Сеҳрли эртагинг сўйла, бувижон.

Айвонда ётибман, уйку келмасди,
Қорайиб борарди ҳар бир дақиқа.
Бу галги сўйлашинг эртак эмасди.
Бу галги сўйлашинг айна ҳақиқат:
“Юзини бизлардан бурганда толе
Танаввул қилардик моғорлаган нон.
Отамни қақшатса, ер юткур солиқ,
Дарбадар кезамиз жўжавурдай жон”.
Осуда тинглайман қулоқларим – динг,
Вужудим ёнмоқда мисли аланга.
Эзгу ҳисларимни ларзага солдинг,
Қон қусган ўтмишни кўрсатиб манга...

ФУРҚАТ

Ким бўлмасин эзилди кўнгли,
Ким бўлмасин кимнидир койир.
Ўз-ўзимга айтаман мунгли,
Нахот шунча хўрланди шоир?
Атрофимга қарайман ёниб,
Хотиралар майда ва майда...
Гул фонтанга боқай қувониб,
Эсдан чиқсин дейману, қайда!
Фонтан гирди тиниқ мрамор тош,
Қора сочим оқармабди ҳай.
Кипригимда аччиқ-аччиқ ёш,
Қайлардадир нола қилар най.
Кўз ўнгимда... Фурқат... сувсиз чўл,
Бўй кўрсатар сарвқад Раъно.
Икковини ҳасрати ҳам мўл,
Сўзларидан англайман маъно:
– Фурқат ака! Нега ҳаво дим?
Жабрдийда бу зулмдан дод!
Ким тинглайди сассиз фарёдим?
Тингласа ҳам нажот йўқ, ҳайҳот!
– Раъномисан ёинки рўё?
Ортда қолиб кетди Ватаним.

Шундай экан бу телба дунё,
Ўз юртимга сиғмади таним.
Мен тушимда бахту иқболни,
Машрабнамо кўрганлигим рост.
Ўнгимда-чи забуний ҳолни,
Сезганим рост шоирларга хос...
Ким бўлмасин эзилди кўнгли,
Ким бўлмасин кимнидир койир.
Ўз-ўзимга айтаман мунгли
Наҳот шунча хўрланди шоир?
Ажаб, дейман ёқамни тутиб,
Оғир эди шоир қисмати.
Мана энди!.. Замонлар ўтиб,
Тақдирланди унинг хизмати.

КЎЛДАГИ ГЎЗАЛЛИК

Гирдимда маним
Хузур-ҳаловат.
Йўқ сира жабр
Ила адоват..
Жил, эй, қайиғим,
Кўл бўйлаб секин.
На создир яшаш
Бемакру – бекин!
Бир ёнда заррин
Қамишзор адил.
Кузги ёмғирга
Дош берар дадил...
Бир ёнда елкан
Лермонтов руҳин
Излар,
Ахтарар
Дилбар шукуҳин!
Жонфизо азм
Шу қадар зўрки,
Бу гўзал ҳилқат,

Бу лавҳа кўрки,
Бу оби ҳаёт,
Бу ҳусни нажиб –
Юзганим сари
Туюлди ажиб.

БИЛМАМ

Билмам, қачон кап-катта Ер,
Тушмиш Қуёш савдосига!
Чарх уради...
Бош айлангай
Қараб унинг ҳавосига.
Кўпдан менга қулиб боқар
Осмон тўла митти юлдуз.
Макон ичра алмашади
Бирин-кетин кеча-кундуз.
Қўним билмас қор ва ёмғир
Гоҳ кўкдадир, гоҳ ердадир!
Учди руҳим, орзуларим
Гавдам менинг, оҳ ердадир!
Йил кетидан йил келмаса,
Улғаймасди ёшим менинг,
Агарда Ер айланмаса,
Айланмасди бошим менинг.

ИРМОҚЛАР

Кун нурида ярқираган
Мавжи зарҳал, суви тиниқ;
Лаби хандон, кўнгли синиқ,
Вале бетин шарқираган
Ирмоқлардир, бу ирмоқлар!

Мозий бу кун гўё ўлган,
Эсга солмай ўтмишни бас!

Қирдаги хув лолалармас,
Ҳар сиқими қонга тўлган
Бармоқлардир, бу бармоқлар!

На шамолда хушнуд кулган,
На офтобдан олган зиё...
Боқиб ерга қиё-қиё,
Кўкармасдан хазон бўлган
Япроқлардир, бу япроқлар!

Кокил янглиғ чувалашган,
На-да лоқайд, на-да шайдо.
Қила олмай қанот пайдо
Шамол билан қувалашган
Тармоқлардир, бу тармоқлар!

Беткайида хоки туроб
Бўлган неча озодлар,
Тинч уйқуда жим ёталар
Эй, ғофил боқ, важҳи хароб
Тупроқлардир, бу тупроқлар!

Тўфондан сўнг қарор топган,
Денгиз ичра бир замонлар
Сув ўрнига кўриб қонлар...
Эндиликда диёр топган
Қирғоқлардир, бу қирғоқлар!

АКС САДО

1

Тоғ бошида турдим кузатиб,
Жуда кичик кўринди бу Ер.
Кўлларимни кўкка узатиб,
Дедим: “Яхши ёронлар қани?”
Овозимни бир оз тузатиб
Қайтиб келган акси садо дер:
– Хоҳ-хо, яхши ёронлар қани?!

2

Кун қизариб ботарди аста,
Дедим: “Ўрток, кўкрагингни кер!..”
Сой оқмоқда тоғлардан пастда,
Кўз ташлашга дармонлар қани?!
Сен қарайсан сувга ҳавасда.
Қайтиб келган акси садо дер:
Хоҳ-хо, кўз ташлашга дармонлар қани?!

3

Илҳом ато этса вазият
Ёр васфига ёзилажак шеър.
Кечалари чекиб азият,
Дедим: “Умид, армонлар қани?!”
Раҳбар бўлиб менга ҳақ ният –
Йўл кўрсатди... Акси садо дер:
– Хоҳ-хо, умид, армонлар қани?!

4

Хизмат этай дея элимга
Юртим учун тўқдим талай тер.
Кўп нарсалар келиб дилимга.
Дедим: “Ақли ҳайронлар қани?!”
Тоғ тушунмай менинг тилимга
Малул эди... Акси садо дер:
– Хоҳ-хо, ақли ҳайронлар қани?!

ТИЛСИЗ СУҲБАТ

(Кекса шоирнинг ўгли бевақт вафот этди. Кўп ўтмай унинг шогирди ўз отасидан айрилди. Таъзияда кекса шоир шогирдига узоқ тикилиб қолган эди.)

Кекса шоир

Не қаттиқ кун экан: бу кун иккимиз,
Адади йўқ хаёлларга толдик жим.
Ҳамма сокин, дили маҳзун иккимиз,
Сен отангдан, мен ўғлимдан айрилдим!

Ёш шоир

Қазо-ку демас ҳеч: у қари, бу ёш,
Ўлимга мустаҳиқ гул ёки хасми!
Чиқишни билади бир ботган куёш,
Бир оққан шалола такрор оқмасми?!

Кекса шоир

Рўй берса-да гарчанд ҳижрон ё ўлим
Ҳаёт тарзи бир чиройли, бир майин...
Айрилиқдан чиқай десанг, қулуним,
Сен ўғил бўл, мен ҳам ота бўлайин!

Бу кўнгил мулкида бир нозанин бор: –
Шарифа отлиғ.

Домига тушмайин дедим, – бўлмади,
Қалбимда тимсоли ўсди, ўлмади.

Ишқ сирин англадим; ҳижрони талхвор,
Висоли тотлиғ.

Бу кўнгил мулкида бир нозанин бор: –
Шарифа отлиғ.

Мен кимман? Севишга ҳукуким борми?
Эй, телба дунё!
Шу билим, шу зако сенга балли дер,
Неки лутф айла-ю ёшлигимни бер!
Ўртада кўндаланг: номусми, орми –
Беҳудман гўё.
Мен кимман? Севишга ҳукуким борми?
Эй, телба дунё!

Ёшлик не демасин қайтармай райин,
Ёшлигим кўнди;
Кечирди шодликни, кечирди ғамни,
Ва лекин ўйламай босди қадамни!
Ишқ дея кучганим, эвоҳ, бетайин
ҳавасга дўнди!
Ёшлик не демасин қайтармай райин,
Ёшлигим кўнди.

Ажабким, қаршимда энди бир зиё
Тафт берар дилга,
Дил эса руҳланиб дала-қир ошар.
Билмадим, бу туйғу табакай яшар, –
Вужудим, имоним унга маҳлиё,
Кирмай ақлга.
Ажабким, қаршимда энди бир зиё
Тафт берар дилга.

ГУЛИДАН ТАҚАЙ ДЕСАМ...

Жилмаюрман чор-ночор,
Лек юракда дарду ғам.
Мен хуш кўрган йигитнинг
Ёри бўлди дугонам.
Қумғон экан дилгинам:
Ўт қўйдилар, қайнади.

Мен хуш кўрган йигитим
Ногоҳ мендан айнади!
Ана карнай-сурнайи,
Ана алёр, ёр-ёри.
Кўшилмади гул гулга,
Гул – тиканнинг дилдори!
Дугоналар шод-хуррам,
Бахт тилашар ҳайқириб.
Мевалар тўкин-сочин,
Сувлар оқар айқириб.
Неъмат тўла дастурхон.
Менга, ол! – деб қўйишар.
Гулдасталар гулидан
Чакканга так, – дейишар!
Гулидан тақай десам
Тикони бор, тикони!
Сувидан ичай десам,
Илони бор, илони!

МУТОЙИБА

Йироқдан қош қоқиб бир бало қилманг,
Мани йўқ балога мубтало қилманг!

Неча юз найрангу карашма бирлан
Бу кўнгил мулкини истило қилманг!

Сидкидил ёрингиз бор ерда асло
Ўзгалар корини жо-бажо қилманг.

Салтанат тахтида кўрсатиб ҳиммат
Беақл кимсани “подишо” қилманг.

Бўса бер, деганда, жўнаш олдидан
Ғарибга юз буриб яна “ҳо” қилманг.

Бош оққан ёқларга кетмоқчи бу дил,
Ялиниб, ёлвориб, илтижо қилманг.

БАҲОР ҲАЗИЛИ

– Дилбар, менинг боғимга
Ойдай бўлиб кир-кир.
Боғимдаги гуллардан
Узай сенга бир-бир.

Қара, ҳаво на-да соз!
Учар қушлар пир-пир.
Юр, инжима тасаддуқ,
Ҳам титрама дир-дир!..

– Ҳув, кечаги оғушдан
Оғрир белим зир-зир.
Мен йўқ десам ўзингиз,
Айландингиз гир-гир!

Қўйинг дедим, зах дедим
Ҳозир дала қир-қир...
Ҳо, айёрлик қияпсиз,
Кулмай ўлинг хир-хир!

ЧИЛДИРМА ВА ИККИ ЧИЛДИРМАКАШ

Тингласин шаҳримиз, даламиз,
Антиқа бир куйни чаламиз!
Ўртада – бор нарса шу онда –
Бир манда чилдирма, бир унда!

Қуёшдан кам эмас чилдирма,
Булутни унга ҳеч индирма.
Янграгай ер ила осмонда
Бир манда чилдирма, бир унда!

Шафтоли гуллари – нафармон,
Кел энди, раққоса Қизлархон,

Ўйнагин саҳнаи чаманда
Бир манда чилдирма, бир унда!

Ўйнагин парвои палагим,
Гардинга интизор, малагим, –
Лолага ғарқ бўлган кир унда,
Бир манда чилдирма, бир унда!

Ҳар киё боқишинг қалбга жо,
Бор бўлсин бу нозу истиғно
Чертаман қолмай деб армонда,
Бир манда чилдирма, бир унда!..

ФИРОҚ ҲАҚИДА

Ой билан Қуёшга
Йўқ эрур висол.
Азалий фирокка
Ўшалар мисол.
Туну кун фурқатда
Қуёш билан Ой,
Юлдузлар кўз ёшга
Ўхшар, хойнахой.

УМИД УЧҚУНЛАРИ

Шайдо этдинг бир сўз демайин,
Ёғдулар олди кўзингдан кўзим.
Бу қора қош, бу кўз демайин
Сиёҳ этдимми бахтимни ўзим?!

Бу зулфи-соч, бу зангор кийим
Қадди бўйинга мунча ярашиқ!
Юлдуздек ён эй, тани сийм,
Чекилсин зулмат, ёлғону яшиқ!

Бошни ирғаб кўйишларингдан
Саф чекди сочинг сипохи эй, ёр!
Воз кеч бу ахд, бу ишларингдан
Севмоқми, ошиқ гуноҳи эй, ёр!

Қиё-қиё ўғринча бокма,
Беажал бир кун ўлдиришинг бор.
Бизга, ахир, ғам селоби на?
Ғар ҳафа бўлсак, кулдиришинг бор!

ПАХТАКОР ҚИЗ

(Халқ кўшиқлари йўлида)

Ўша қизнинг қуёшдан юзи нақшин қизилмиш,
Манглайда реза терлар – юлдузчалар тизилмиш.
Кеча-кундуз фарқини фаҳм айлаб дилором,
Бокса, дунё кўзига оқ-қорадан тизилмиш.
Қора денгиз хуснини очган қора тўлқиндек
Бурам-бурам сочлари елкасида ёзилмиш.
Терим пайти адирда сиқилмабди кўкраги,
Эркин нафас олишдан тугмалари узилмиш!
Водийга у бокқанда хуркибдими охулар?
Бунни кўрган овчининг юрак-бағри эзилмиш.
Ишдан қайтар чоғида, у қиз турмуш боғида,
Севар ёрини эслаб, келин бўлиб сузилмиш.

ҲИЖРОН

Кўринганда ҳилол қинидан
Суғурган бир шамшир мисол.
Хомуш йигит қароргоҳидан
Чиқиб кетди ахтариб висол.

Ел шивирлар, хиёбон соқит,
Чарх уради хазон резгилар.

Қайлардадир вовиллайди ит,
Жунжикади мажхул сезгилар.

Нурлар ичра кўхна табиат
Сарғиш тусда бежо товланур!..
Бунда фақат самарсиз ният
Ошиқ йигит кўксида ёнур.

ЎТРОР ХАРОБАЛАРИДА

Кўнгилда тилсиз тонг, сирли куч ила,
Кумуш тун, сен айла хафифлик нисор!
Рухимга мадад бер, болу пар тила,
Бутун бу хароба руҳсиз, ҳокисор!

Қандоғам тун ўзи! Олмосдек шудринг
Баҳс курса, кочадир фалакнинг тоби.
Кўк худди уммондек қулоч ёзган кенг,
Замин ҳам чўзилмиш, на қаттиқ хоби.

Эй, сен тун, рухимни эркала, сила,
Токай у кавкабдек ўчмоқ ғамин ер.
Нафасинг бахш этган қанотлар ила
Бу сирли тубсизлик узра учар, дер.

НОДИРАБЕГИМ АРМОНИ

1

Энди келмас жаҳонга сендек буюк зот,
Ғамгузорим, мунисим, эй шаҳсуворим.
Мухлисингга барчаси энди гўё ёт,
Энди қишга жой берди файзли баҳорим!

О, сен ҳаёт бўлсайдинг, чўзар эдинг қўл,
Ботқоқликдан чиқардим юксак чўққига.

Рақибларим лол қолиб бўшатарди йўл,
Ҳаммаси ҳам учрарди қаҳринг ўқиға!

О, сен ҳаёт бўлсайдинг, монанди лочин
Қанотингга олардинг – кўрмасдим жабр.
Ёзмас эди ҳақсизлик ёвуз қулочин,
Чин сўз учун қаршимда турмасди қабр.

II

Уст-бошимга ағанаган, катта тоғлар, алвидо!
Мен кетарман ҳасратланиб, руҳи соғлар, алвидо!
Бу дунёнинг шўришига навнихоллар тебранинг,
Эслироқ бир боғбони йўк қолди боғлар, алвидо!
Сайр вақти бош эгмангиз гўр устимга жарроҳдек,
Юрагимни ёрган билан унда доғлар, алвидо!
Сиз келгунча пешров килиб икки юзлик умрини,
Жигаримни чўқиб кетди қора зоғлар, алвидо!
Эй, шоира, ёруғ кунлар ҳаётингда оз экан,
То ўлгунча унутмаймиз, ғамли чоғлар, алвидо!

Муқаррардур замона инқилоб ўлса ажаб эрмас...

Завқий

1916 ЙИЛ

Қоп-қоронғи хона ичра ўтирибди у,
Кучли кафтин чаккасига мажолсиз тираб.
Юрагида буюк қудрат борликка бору,
Руҳий азоб чекавериб қолган холсираб.

Шу чоғда у хотирлайди таниш кулбани,
Отасини, онасини, ёру дўстларин.
Ўзга юртда унга мунис, меҳрибон қани?
Қани, дея, бир нуқтага тикар кўзларин.

Куни кеча онасидан келган нома ҳам
Юрагини эзмадими озмунча ахир.
Яна рўзгор ташвишлари, яна талай ғам,
Хуллас, мактуб бир меваки, мазаси тахир:

– Бўталоғим, тани жонинг соғми, қоқиндиқ,
Нима бўлди, хат-пат ёзмай кўйдинг онангга.
Сафарингни аритиб кел, сени соғиндик,
Жоним болам, бизни ўйлаб кўргин танангга.

– Айни оғир даврларда, бир парча этни,
Парваришлаб эй, вояга етказган, она!
Ўғлинг ҳали унутмади уятни, бетни,
Ўғлинг барча номусликлар ичра ягона!

Фақат ўғлинг боролмайди ўз диёрига,
Ёт элларда чириб кетар суяги унинг.
У яқинда қўл силтади ҳарна бориға,
Аммо-лекин бу эмасди тилаги унинг.

Ўз юртида кун бермади унга ёвузлар;
Турткилашди, тепкилашди, қийнашди руҳан.
Унга томон қаратилди энг аччиқ сўзлар,
Ҳеч кимсадан эшитмади бир ширин суҳан.

Нима қилсин, душман бўлса кипригу қоши?
Нима қилсин, дўст ғанимлиқ йўлини тутса?
Нима қилсин, ҳар гўшада таъналар тоши,
Ён-веридан ўқ сингари ғизиллаб ўтса?

Унга фақат ер юзида бўрон кўзғатиб,
Кўча-қўйда хазон каби тентираш қолди,
Тақдиридан шиква айлаб, аччиқ сўз қотиб,
Ихлос қўйган кишилардан кўнгли ғаш қолди.

Минг бор афсус!
Жуда оғир, долзарб кунларда

Юрти учун тўқолмади бир қошиқ қонни.
Жумла Ватан хоинига айлабон зарда,
У бўшатиб берди гўзал Ўзбекистонни!

Лаънат бўлсин, дала, ўтлоқ, сенга эй, ўрмон
Лаънат бўлсин, юлдуз, қуёш, бор табиатга!
Чунки сизлар бермадингиз қурол ва майдон,
Адолатни излаб юрган мағрур йигитга.

Йўқ, у қайтмас!
Фикри қатъий – ўзгармайди ҳеч,
Исёнчилар паноҳида тўплар кучини.
Азиз Ватан тақдирини ўйлаб эрта-кеч,
Балки бир кун ёвларидан олгай ўчини!

ЭЪТИРОЗ

Базмда бир қиз
Беғам йўрғалар...
Хонанда эса
Шодон куй чалиб
Бор овоз билан
Ғулғула солиб
Хониш қиладир:
“...Яна қарғалар”.
Қартайган киши
Тинглаган онда
Дўппини бошдан
Олди-да урди.
Сўнгра машшоқдан
Юзини бурди:
“Бу қўшиқни биз
Сибир томонда
Айтардик ғамгин,
Дардли пардада.
Не ҳам дер эдик,
Мардикорлик вақт,

Кажров замон-да!
Тўрт томон оппок,
Факат, қор, ўрмон...
У ер-бу ерда
Қора қарғалар
Дон-дун топай деб
Учар, йўрғалар...
Дилларда эса
Туганмас армон.
Эсга тушарди,
Она-юрт, диёр
Эсга тушарди
Ҳандалак бўйлик
Ўша адо-ю,
Ўша хушбўйлик!
Лекин йўқ эди
Бизда ихтиёр!

Эсди шамоллар,
Оқим ичига
Солиб кузатди
Бизни долғалар!
Тўқилди шунга
Қўшиқ “қарғалар”
Бу қўшиқ соғинч,
Қайғуга эга.

Эй, маним бағрим,
Ўз ҳаддингни бил!
Ватан тупроғин
Кўзларингга сурт.
Биз кетар чоғда
Хароб эди юрт.
Шуни букун ҳам
Эсла, эслагил!..

ЗАНЖИ

Кўшиқ

Кўзингни оч каттарок,
Ҳабаш ўғли занжи, занжи!
Етар сенга оқларнинг
Берган жабру ранжи, ранжи!

Ол-ол бўлсин ер ранги
Ёв қонидан, жангчи, жангчи!
Ўткир учли найзангни
Душманларга санч-чи, санч-чи!

Қайтариб ол – оқларда
Тоғларингнинг ганжи, ганжи!
Янчилдинг сен кўп замон,
Энди сен ҳам янч-чи, янч-чи!

МЕРОС

Ҳамма нарсам бисёр етарли,
Фақат сен йўқ қошимда, она!
Касал бўлсам, учинсам андак
Турар эдинг бошимда она!

Тақдир экан, кўз юмдинг эрта
Кўролмадинг орзу-ҳавасим!
Эзиламан, ўйга толаман
Сени эслаб таърифласа ким.

Етармикан дунё халқига
Сен бахш этган меҳру муҳаббат?
Сендан қолган у асл мерос
Юрагимда яшар то абад.

ФОРОБИЙ ФАЛСАФАСИ

Гирдо-гир уфққа, бутун борликқа
Қарайман энг юксак чўққидан туриб.
Эътибор қилмасдан эҳ, ман зорликқа
Ухлайди коинот зангор туш кўриб!
Коинот тўртгала томонда мангу,
Ошёнда мангу у, замонда мангу!
Нимайки бўлмасин: бутун ё қисм
Назарим бисотин тита бошлайди:
Жамики резавор, жамики жисм,
Қаттол Вақт кўлида йита бошлайди!
Ва лекин йўқолмас тўрт модда мангу
Хусусан: ўт, ҳаво, хоки-туроб, сув!

МАКТУБ

(Фурқатдан Муқимийга)

Ночор турибман дўстим,
Ёркент шаҳрида сокин.
Қадим Қўқонда ўсдим,
Юрдим ғурбатда локин.

Уввос торгади кўнгил
Юртим жамолин кўрмай!
Қандай сайрасин булбул
Гулзор камолин кўрмай?!

Неча йилдирки, эвоҳ,
Элдан айрилиб қолдим!
Гули сафсардек ногоҳ
Ерга қайрилиб қолдим!

Кўзим мавжлари лим-лим,
Ўхшар Амуга, Сирга.
Қайда бўлмайин, доим
Юртим мен билан бирга!

ТЎРТЛИК

Инонмаслар, курбон бўлган арбобни
Мақтаб-мақтаб, ботирлигин айтсалар.
Денгиз ичра чарх ургувчи гирдобни
Қайдин билсин, қирғоқдаги майсалар!

ЭЗГУ НИЯТ

Ташвиш тортманг эй, қора кўзлар
Қароғингиз фикру зикримда.
Мен ёнаман, не-не юлдузлар
Парвонадек кезар гирдимда!

“Ўз” ибтидо, интиҳоси “бек”!
Юраверинг “ўзим-ўзим” деб...
Мотамда ҳам Тўйчи ҳофиздек
Куйлагайман “қаро кўзим” деб!

Осмонга мушт ўқталган бир қиёфада
Кенг пахтазор ичра турар тут дарахти.
Ҳалигача “қирқишлардан” буткул зада,
Ҳалигача очилмаган унинг “бахти”.
Ҳар йил баҳор айёмида қирқилганда
Тан оғриғи жаранлаган тордай бўлар...
Новдасидан, япроғидан айрилганда
Бамисоли бир онаизордай бўлар:
Новдалари ўсиб, ахир, шох бўлмади!
Тўсмади ҳеч аждаҳодай гармселни...
У-чи, қанча тиришмасин, оҳ бўлмади –
Меваси-ла тўйдирмади муштоқ элни.
Ва лекин тут пиллакашга қони фойда,
Чурқ этмагай олам-жаҳон тор келса ҳам, –
Ариқ бўйи, пахтазорда ўша жойда
Барибир у ўсаверар қирқилса ҳам!

ИҒВОГАР

– Янги гапни эшитдингми?
– Йўқ.
– Эртага у доклад қилади.
Аста сувдан чикмоқчи курук,
Билмайсанми? – Ҳамма билади!

– Эшит гапни, бугун хўжайин
Душманларга зафар тилади.
Тонг-ла ишдан бўшаши тайин,
Билмайсанми? – Ҳамма билади!

– Ҳа, ўзиям хотини қолиб,
Котибани кўзга илади.
Икков баъзан қолар йўқолиб,
Билмайсанми? – Ҳамма билади!

– Вой олчоғ-ей, шунақа дегин,
Манглайингни кимлар силади?!
Ўтакетган иғвогарлигинг
Билмайсанми? – Ҳамма билади!

ЛУҚМА

Лиқ тўла парранда мухташам залда
Тинмасдан жаврайди минбарда Тўти:
– ...Планга зўр беринг биринчи галда,
Шу билан гурласин юракнинг ўти.

Ғафлатга ўрин йўқ... Кўзни очинглар
Олдинда турибди қатор кам-кўстлар...
Қаргаой кетидан эргашсин минглар,
Бор кучни сафарбар этайлик, дўстлар.

Шу асно Булбулнинг тўлишиб дарди,
Бир луқма ташлашга изн олади:
– Бор кучни сафарбар этсак, башарти,
Кейинги планга нима қолади?!

ДАСТАСИ ЎЗИМИЗДАН

Шундай гап-сўз бор. Ўрмонда букун
Сайхонлик яна ошди маррадан.
Ердан нолиш йўқ; ризкимиз тўкин,
Ўксикмиз фақат Болта, Аррадан.

Ошмасди мунча сатҳи марранинг,
Ҳам ёш оқмас эди кўзимиздан.
Агарчи Болта билан Арранинг
Дастаси бўлмаса ўзимиздан!

Қараб турсам азим дарё
Оқар гуррос талқин билан.
Кокил-кокил эрур мавжи
Ой ташлаган ёлқин билан.
Қўзғат довул, эй табиат,
Бир беллашай тўлқин билан.
Қимматбаҳо умримни, бас,
Ўтказайин халқим билан!

УМИДЛИ ДУНЁ

Ихлос қўйдим назмга
Ҳам севиб қолдим.
Навоийдан, Пушкиндан
Мен илҳом олдим.

Кейин эса ўзимча
Тўқидим қўшиқ.
Хўб тобладим шеъримни
Болга талх қўшиб!

Атиргуллар ўз мушкин
Сочар шеъримга.

Кучоғини мангулик
Очар шеъримга.

Ҳозирданок сафларда
Басту бўйим бор.
Жаранглаган тор каби
Соҳир куйим бор.

Ҳеч вақт унга деворлар
Тўсиқ бўлолмас!
Етиб боргай қалбларга,
Қоғозда қолмас...

Юксақда, ундан-да авжлансанг сал нари
Ер сатҳи кўринар ғоят кенг.
Ўлкалар жимжима харита сингари,
Денгизлар япалоқ тошга тенг.
Шу онда жонланар кўнгилда тилак,
Орзуки беқиёс, муқаддас:
Заминни яшнатмоқ ишқида бу юрак!
Улуғ Ер тинч-омон бўлса бас!

ЧАҚИРИҚ

Шоир, кўкка боқма!
Ер мавзуси, билсанг агар, энг яхши мавзу.
Майли, киприк қоқма,
Умр бўйи кўзларингни тарк этсин уйку,
Йўқса ўла бошлар
Юрагингда эндигина туғилган орзу.
Рақиб кула бошлар
Яқин дўстинг аҳволингга чекмаса қайғу.
Ана ўша дамда,
Балки сени юпатоқмас ҳеч қайси гулрў,
Яна не-не ғамда
Майхонада май ўрнига ичарсан оғу.

Йўлинг тоққа тушар,
Дардларингга шерик бўлар ёввойи оху.
Роса қалбинг бўшар,
Сўнг беҳуда захматингга айтарсан ёху!
Шоир, кўкка бокма!
Ер мавзуси, билсанг агар, энг яхши мавзу.
Майли, киприк қоқма,
Умр бўйи кўзларингни тарк этсин уйқу.

ОЙДИН КЕЧА

Деворга осилган суратда нотаниш бир қиз
Жимгина мўлтирар...
Ойдинда оғочлар тубинда ўй суриб ёлғиз,
Қурсида ўлтирар.
Берида, ҳовузнинг бетида қалкиган нарғиз
Хандон кула бошлар.
Ва лекин муддао гуллари очилмай ҳарғиз,
Маҳзун сўла бошлар!
Наздимда, шу тобда қиздаги паймона сўзсиз
Лим-лим тўла бошлар.
Ҳали бу оламда кулгига очмасдан оғиз
Таслим бўла бошлар!
Беғараз суратда ҳаётбахш манзара жоиз,
Узоқроқ тикилмам.
Негаки, бунга бир жонона боис,
Уни ё тарк этгум, ё кўзга илмам.

КЎЛДАГИ ГЎЗАЛЛИК

Гирдимда маним
Ҳузур-халоват.
Йўқ сира жабр
Ила адоват...
Жил, эй қайиғим,
Кўл бўйлаб секин!

На создир яшаш
Бемакру бекин!
Бир ёнда заррин
Қамишзор адил,
Кузги ёмғирга
Дош берар дадил...
Бир ёнда елкан
Лермонтов руҳин
Излар, ахтарар
Дилбар шукуҳин!
Жонфизо азм
Шу қадар зўрки,
Бу гўзал хилват,
Бу лавҳа кўрки,
Бу оби ҳаёт,
Бу ҳусни нажиб –
Юзганим сари
Туюлди ажиб.

ЙЎЛДА

Тоғ устига чиққан йигит,
Пастга боқинг қиё-қиё.
Чорлар сизни тожик қизи
Дебон инжа биё-биё.

Йўлда ҳадеб этманг давом,
Балки кўнгли сиёҳ-сиёҳ.
Балки бу кеч кўнглингиздан
Олмоқчи у зиё-зиё.

ФРОНТДАН СЎНГГИ МАКТУБ

Кўз илғамас ҳудудсиз олам
Отанг учун энди кенг эмас.
Ўлимга юз тутяпман, болам,
Сени етим қилган мен эмас.

Музтармасман виждон қошида,
Тонг-ла мулзам бўлмагай руҳим.
Отанг, ахир, ўттиз ёшида
Нобуд бўлди, лобар шукуҳим.

Уруш кескин, яшинвор эди,
Жароҳати битмади унинг...
Хуллас калом, отанг ўқ еди,
Энди усиз ўтади кунинг.

Энди бувинг тўкар кўз ёшин,
Энди уни адо этар ғам...
Кўкрагимга инган кўрғошин
Ўқимоқда жанозамни ҳам.

Кўраяпман барин кўз билан,
Кўраяпман хаёлан уни...
Дилдагини оддий сўз билан
Айтолмайман: оғир мазмуни...

Майли, соғ бўл! Вояга ҳам ет,
Ўқи ўрган: мактаб сари бор.
Лек онангга келиб бетма-бет
Отам қани, демагил зинҳор.

Сўйлаб бергай сенга сарт опа,
Кўни-кўшни, дўст ила ёрон.
Кўксимга ўқ қандай бўлди жо,
Қандай этдим фашистни гумдон...

Дариғоқим, йўқ энди дармон,
Ёзувларим чалкаш, жимжима...
Дилда қолди сўнгги бор... армон...
Дилда қолди сўнгги калима...

Кўз илғамас худудсиз олам
Отанг учун энди кенг эмас.
Ўлимга юз тутяпман, болам,
Сени етим қилган мен эмас.

Қовжираб сарғаяр баҳорги чечак,
Сўлар хоҳ истама, хоҳи сен иста.
Унга бор на ўтмиш, на-да келажак,
Тупрокка жо бўлиб кетар охиста.

Шунинг-чун сўнгги бор куйлайди қумри,
Билмам не марсия, билмам не вола.
Ҳей, менинг умримдир чақмоқнинг умри,
Бир чақнаб маҳв бўлсам чекмагин нола!

МАРСИЯ (Хоразмийга назира)

ДЕБОЧА

Шу кезде кўнгил пок, мақсад ҳам олий,
Мавриди келдиким абёт тўқолий...
Шеър – мисли гўдакким, тама на қилғай?
Гар илҳом бўлмаса хома на қилғай?!
Эй илҳом, юз очгил, мавзу ётибдур,
Қалин тош остинда орзу ётибдур!
Аёнки, кечар йил: фасл қайтмагай,
Қайтса ҳам ўшандоқ асл қайтмагай!
Ҳамиша бу олам кўхнаю янги,
Унда ким хушалҳон, унда ким ҳанги!
Кел энди, эй илоҳим, ўтар бу фурсат,
Жаҳонга қуёшдек ўзингни кўрсат...

ТЎРТИНЧИ ИЮНЬ

Эй, бу кун бошима мусибат инди,
Эй, бу кун киприклар қуйи солинди!

Эй, бу кун хазонга юз тутди гунча,
Турмади котимда баҳор келгунча!
Ҳасратим кимга дей, оҳим кимга дей?
Эшитмас эрса арз шоҳим, кимга дей?
Менчалик ёзгурмас, ёраб, тан бошқа!
Келмагай мунингдек гулбадан бошқа!
Нақадар бешафқат, ғаддор бу ўлим!
Боғимни тарк этди гўё булбулим!
Ажал сўқирмикин ва ёким бебош,
Бир жонга нимадир йигирма тўрт ёш!
Қолмади фақирнинг севинчи, июнь,
Фарҳодни кузатдик тўртинчи июнь.
Йиғилди қабрига тумонат одам,
Қиттак жой йўк эрди босишга қадам.
Ув тортиб йиғлади хотин-қиз, эвоҳ,
Дариғо қолмас, деб, сендин из, эвоҳ!
Тўйингни кўрмадик; куёв бўлмадинг,
Лоақал бир фарзанд кўриб ўлмадинг!
Отангинг умиди сендайди, билсанг,
Анга хуш ёқарди ҳар неки қилсанг.
Билардинг мукамал уч-тўртга тилни,
Ўрнига кўярдинг ҳазил-хузулни.
Бўш қолган чоғингда ашъор битардинг,
Режа кўп: хаёлан олис кетардинг...
Ўгрилиб турарди аянг бошингда,
Оғрисанг туну кун жилмай қошингдан.
Қиларди ҳамиша дуои жонинг,
У эрди камтарин, соф дил посбонинг.
Уни ҳам, дилбандим, доғлара кўйдинг,
Япроғи сарғайган боғларда кўйдинг!
Эй, гули навраста
Хайр, алвидо!
Қилмадинг жаҳонни сайр, алвидо!
Ҳали сен кезмаган чаманлар қолди,
Қўлингдан чиқмаган романлар қолди.
Хайр, эй муҳаррир, хайр эй толиб!
Эзгу юмушларинг кетмас йўқолиб...

ҚЎМСАШ

Сен кетдинг, хувиллаб қоди уйимиз,
Қайдасан, эй тоза мушқу бўйимиз?
Тимсолинг кўринур бокмайлик қаён,
Йўқ, ўлган эмассан, бу бизга аён.
Ҳозир сен эшиқдан кириб келарсан,
Аянгни ачомлаб шўхлик қиларсан...
Йўқ! Бунинг ҳаммаси хаёл меваси,
Сен чиндан кўз юмдинг, боғим эгаси.
Касалинг зўр эрди, изладик табиб,
Ёрдамин кўрсатди дўст, ошна, ҳабиб...
Ва лекин барчаси дардинг олдида,
Бўйлаким, чехраи зардинг олдида
Тадбири бетадбир ожиз экан-ку!
Афлотун: – Ўлим ҳақ, жоиз, – деган-ку!
Ўлимга чора йўқ; ахир нетайлик?
Ки бардош айлабон тадбир этайлик!
Ўзинг гул, қабринг ҳам гул узор ўлсин,
Руҳингга фароғат, тинчлик ёр ўлсин.

ОБОДОН

Не лузум бўлса гар, бўлди муҳайё,
Қоришма дейсизми, тахта, мих ва ё...
Ўткир тиғ сақлансин дегандек қинда,
Улкан арк бўй чўзди мозор ичинда.
Пешиға берилдики лавҳаи зеб,
“Мевазор” маҳалла қабристонини”, деб.
Метиндек мустаҳкам йўлкаси мавжуд,
Икки ён кўкламзор: кўлкаси мавжуд.
Фарҳоджон қабри ҳув айвон қошинда,
Чечаклар қулф урар ичу ташинда.
Буни кўр, фаҳм эт, эй одамизод,
Шум ажал этгувси ҳар кимни барбод!
Қани, айт, дунёни забт этган эрлар?
Дарёга дўнди-ку хосилдор ерлар!

Мана, эй Фарходжон, аканг Алишер
Боши ҳам турибди, босиб қора тер...
Ёзгириб жонсарак Шерзод аканг ҳам
Бошига йиқилмиш тоғдай буюк ғам.

ХОТИМА

Эй қалам соҳиби, оғритма дилни,
Бад сўздан асагил тийиқсиз тилни.
Сийратга яраша дуруст қилиқ қил,
Дўст тутин, орадан ки ўтмасин қил.
Жаҳонға келдингми – яхши ном қозон,
Тўғрилиқ ишингда бўлсин бир мезон.
Фарходда шу хислат бор эрди, ўртоқ,
Қарангки, у бу кун бир ховуч тупроқ!
Бошимға эврулсин фалак, эй бу кун!
Орзуси ёзмади палак, эй бу кун!
Йўқ, ғалат, дедим мен, ўчган шамини
Яна ўт олдириб егум ғамини!
У босмас қадамни бир мен босурман,
Сабрда танҳо-ю, тезликда нурман!

Яна йўлга термилдим,
Яна ҳорғин ботди кун.
Яна камгап меҳмондай
Кириб келди уйга тун.
Тонггача қалб оғриди,
Азоб чекдим Сизни деб!
Ой дедики: – Оҳ урма
У моҳитоб қизни деб...

УЗУН ҚИШЛАР ЙЎҚ

Нима дердим, тилим лол энди,
Аввалгидек йўқ сенда вафо.
Бир умрга яхши қол энди,
Майли, ўйна, майли, қил сафо.
Айрилиш йўқ, ўлгунча, девдинг,
Қани ўша ваъдалар, нигор?!
Йўқса нега... нимага севдинг,
Нега дилни ўртадинг бекор?
Севги, ахир, покиза туйғу,
Унинг учун тўкилган қонлар...
Чекин ғафлат, чекин, эй уйку,
Ер юзида жўшсин вулқонлар!
Чакмоқ чаксин, бўрон гувласин,
Дилгинангни қопласин ваҳм.
Сўнгра эшит муҳаббат сасин
Ва қилча қил севгига раҳм.
Наҳот, Ширин ўз Фарходига
Бевафолик ихтиёр этган.
Наҳот, Лайли Мажнун додига
Тушунмасдан уни хор этган?
Дарҳақиқат, ишқий дostonда
Ўлмай туриб айрилишлар йўқ.
Кўклам мангу барқарор тунда,
Биздагидек узун қишлар йўқ.

ҲИЖРОН ЮКИ

Олтин ерда қолмагай, дўстлар!
Лекин ҳадеб алқаманг уни...
Мен кўтарган ҳижрон юкини
У кўтара олмагай, дўстлар!

Тонг чоғи бир булбул овози,
Таралмиш тўлғона-тўлғона.
Чечак дер: бўлма сен норози,
Хонишинг ёлғона, ёлғона.

Чучмома, бинафша дардига
Бу талқин дармон-а, дармон-а.
Зорлар бор тарона гардига,
Уларга бу қандай армон-а?

УЙҒОНИШ

Бўлсамки у чоғ ҳали расида,
Келдим баҳорга мисли қалдирғоч,
Узала тушган Ерга кўз солиб,

Борлиқдан гўзал нашъалар олиб,
Шеърият олди – бўсағасида
Дедим мен: сим-сим, эшигингни оч!

У не кошона, у не саройки,
Зимни яралмиш шоир қонидан,
Ғишти қайғудан, рангин ҳислардан...

Боболар солиб кетган излардан
Қўрдим гумбазда бир хипча ойки,
Сочма юлдузлар жилмас ёнидан!

Паға булутлар монанди оққуш
Қаср устидан учиб ўтганда,
Анхор бўйидан ялпиз бўйлари

Эсиб турарди... Тўп-тўп болари
Нафис гуллардан истабон оғуш
У ҳам яшашни этмасди қанда.

Тип-тиник эди ўша кез само,
Ям-яшил эди ўша кез япроқ.
Кундай ёйилиб борлиққа ишқим

Нечундир унга келди қотишгим!
Ўша онданок худди Қайснамо
Севдим сени мен, эй она тупроқ!

ФОРОБИЙ ВАФОТИ

Яқинлашди шомим маним,
Битди, сўнди кундузим...
Тоғу тошлар орасида
Қолиб кетдим бир ўзим.

Энди майли, совуқ сувлар
Тошга урсин бошини.
Булоқлар ҳам қадамимга
Тўксин мўл-кўл ёшини.

Дилга таскин бермай қўйсин
Эвоҳ, кўм-кўк арчалар!
Зеро бунда кимсасизлик
Юрагимни парчалар...

ЯПРОҚ ИСТАГИ

Сув бетида қалқиб борар бир япроқ
Ортга қайтолмай ҳамон.
Онгсизликка йўйма бунни, э ўртоқ,
Дардни билмаслик ёмон.

Япроқ билар: тинчлик бермас сув бети
Ҳам қўп туганмас “сайри”.
Ахир унинг яшагуси йўқ эди
Дарахт шохидан айри.

ЧОРЛАШ

Ёмғир тинди. Ювилди боғлар,
Энди шодон ўйнайди сабо.
Томчиларга тўйган япроқлар
Чапак чалиб куйлар дилрабо.

Шу асно сен кўргизиб ҳиммат
Бахш айлагин табиатга зеб,
Тушун, ёрим, бу дамлар қиммат,
Кўрк яралди сену мени деб!

Сочларингни кифтингга ташла,
Майли ўйна, майли хиром эт.
Бу истиғно, бу кўзу кош-ла
Кўнглимни оч, ақлимни ром эт.

Сенга алвон лолаларимдан
Тикиб бергум хилъати жаннат.
Ҳижронзада нолаларимдан
Кўргизайин анвойи санъат.

Гар истасанг ою юлдузни
Қадамнингга тутдек тўкаман.
Гар истасанг кеча-кундузни
Кокилингга айлайман каманд.

Фақат қўл бер, кел, мен билан бўл,
Истиқболинг этайин таъмин
Бизга илҳақ бийдай дашту чўл,
Бизга илҳаф шу қутлуғ замин...

БИР ЎСИМЛИК ТЎҒРИСИДА

Юртлар бор...
Табиати қизиқ...
Узала тушган қўл,
Ботаётган қуёш
Ҳамон ёдимда.

Соҳилдаги ўсимликлар тизза бўйи
Кўнқайганди...
Нарирокда бир ўсимлик
Бўй чўзганди куёшга...
Номи мен учун мубҳам эди.
Бу ўсимлик талпинарди
Осмонга борлиғи билан...
Шудрингдек беғубор, кўзгудек мусаффо
Орзуси бор эди бу ўсимликнинг:
Тоза бўлсам, дер эди,
Соф бўлсам, дер эди...
Лекин у унган жой, афсуски, ботқоқлик эди.

ЭДИП ШОҲНИНГ ҚИСМАТИ

Шукур Бурҳоновга

Во дариғо, Фива ичра
Одам хору хас,
Бунда меҳр меҳр эмас,
Бўйлаким захм.
Қайдан келди фиску фужур,
Қайдан келди наҳс?!
Ўйлай-ўйлай зимнига ҳеч
Етолмас фаҳм.
Сукут сақлар сир билгувчи
Қоҳин Тиресий,
Ҳақиқатни айтай деса,
Қуядир тили...
Эй, сен замон Тиресийси,
Бу кун тилни тий,
Майли, бу кун хандон урсин
Лайнинг қотили!
Толе унга сафо бермиш
Тахту тож билан,
Бирок яшар эр бўлиб ўз
Волидасига!

Пайт келар у дилда алам,
Кўзда ёш билан
Қулоқ тутар Тиресийнинг
Заиф сасига.
Тиресий – кўр, вале ориф
Сендан-да, Эдип.
Ўз отасин ўлдирмаган
Очиқ кўз билан.
Мана энди кўзингни ўй,
Надомат этиб,
Мана энди зулмат ичра
Гадодек тилан!
Кимки ноҳақ зулм этса
Тушар шу ҳолга.
Аввалда шод юрган эса
Тонг-ла тўқар ёш...
Етишдим, деб ўйлаганда
Бахту иқболга,
Унинг тож деб ўйлагани
Бўлиб чиқар тош.

ШЕКСПИРНИ ЎҚИБ

I

Тип-тиниқ, фируза фалакка
Садафдек терилган юлдуз
Ҳар ёнга узатар ҳовуч-ховуч нур.

Нурларки, қиличдек ҳавони кесар,
Бесар...

Дарчадан кўринган малакка
Қуйида бир мажнун ёлғиз
Кўзидан ёш эмас, алвон тўқадур.

Мажнунки, саргашта хаёллари бор,
Фалакка ҳилолваш саволлари бор.

Гулни-да кўшмадинг чечакка,
Нечун бу талхком манглай?
Ромео хун бўлди, Жульетта сўлгин,

Сўлгинки, яшашни этмас ихтиёр
Беёр.

Кўшма: бас, чечакни печакка,
Нима бу? Тушунтир, англай...
Кажрафтор, намунча бўлмасанг юлгун:

Тобакай икки ёш тортади ёху!
Намунча уларга берасан оғу?

II

Қоронғу кўчада қабрдан чиқиб,
Қаёққа йўл олар мурда?
Баъзан ҳар эшикка бошини тикиб,
Қарар ким пастда, ким тўрда!
Бари бир йўлда у ғовларни йиқиб,
Тўхтамас лоакал бир ерда.
Нимага қўзғалди... Ҳолбуки биқиб
Ётса ҳам бўларди гўрда.
Йўқ! Унинг оташин қалбини сиқиб
Лаҳаддан қўзғатган зарда
Ё қасос! Қотилга жаноза ўқиб
Қайтади, қайтса агарда...

ДАРЁ БИЛАН СУҲБАТ

Акам Аслон Қосимовга

- Нега туғён урасан, дарё?
- Салтанатим – кўшиқсиз бекор.
- Емирасан қирғоқни нега?
- Менга, ахир, ушбу олам тор!
- Нега мунча ғувиллар шамол?

– Мен у билан бир тану бир жон.
Кўшигини шундай куйларки,
Юрагимга солар хаяжон.
– Ўзинг қандай куйлай оласан
Эрка доир, кенгликка доир...
– Куйчи бўлиш ғоятда қийин,
Мен-ку фақат дарёман, шоир.

АТАЛА

(Хажв)

Таом аҳли суҳбат курди уруш битгач,
Ўз юртига босқинчилар жўнаб кетгач.
Раис қилиб тайинланди, Палов тўрда,
Ёнвериди Шавла, Манти, Кабоб, Хўрда...
Пойгаҳда-чи, Ёвғон шўрва ва Атала,
Кўринишдан иккиси ҳам хом-хатала...
Шу аснода ўртоқ Палов кўзгалди-да,
Масалани равшан қилди эл олдида:
– Азиз дўстлар! Бизларда ҳам йўқмас тамиз,
Юртдошларни тўйдирмоқлик вазифамиз.
Мана мени арзийди халқ Палов деса:
Қурсоғи тўқ кимки мени тўйиб еса.
Мен бор жойда бошқа таом сифати ҳеч,
Мен бор жойда очиқиш йўқ эртаю кеч.
Палов нутқи тамом бўлгач, Шавла деди:
– Кучим Палов қувватидан каммас эди...
Ошпаз сувни менга кўпроқ солиб қўйди.
Ковлай-ковлай ихтиёрим олиб қўйди.
Шу ҳолда ҳам мен Паловдан қолишмайман,
Баҳс фойдасиз. У каттакон. Олишмайман.
Шавла гапни адо этгач, Манти деди:
– Инқилобдан олдин мени бойлар еди!
Атала нақ шу маҳалда ковоқ уйди,
Қўл кўтариб Манти сўзин кесиб қўйди:
– Мулла Манти, гапни сизга ким қўйибди?
Сизни ўзи қайси жангчи еб тўйибди.

Гапларингиз туриб-туриб айлар нашъа,
Мен бу ерга келдим, ахир, жанглар оша.
Уруш пайти аскарларга мадад бердим,
Очиққанлар хўриллатиб шукр, дерди.
Ҳаммангизнинг сўзларингиз хайратомуз,
Қани айтинг, жанг кунлари қайдайдингиз?!
Аталанинг сўзин олиб инобатга,
Кулоқ солиб бу ҳасратли арзи додга
Ҳайъат аҳли қарор қилди шу равишда:
– Палов, Манти ҳамда Шавла оғир ишда
Қаҳрамонлик кўрсатганин жумла билсин.
Улар олий нишон ила тақдирлансин,
Аталага миннатдорлик билдирилсин!

БАХТИЁР МАН-МАН

Лутфингдан, азизим, ўзгалар хуррам,
Васлингдан бенасиб дилафгор ман-ман!
Муҳаббат даштида кўзлари пурнам,
Тилларга олинмас сарбадор ман-ман!
Вафосиз дегайлар сўзингдан қайтсанг,
Синаб кўр, аҳдида барқарор ман-ман!
Севгимни сир тутмай ҳар кимга айтсанг,
Элу юрт наздида шармисор ман-ман!
Садокат боғида гулузор эрсанг,
Тегрангда яшнаган чаманзор ман-ман!
Нигорим, бир куни кўнглингни берсанг,
Ўша кун жаҳонда бахтиёр ман-ман!

СЕВГИНГНИ АЙТ

Дарахтларнинг сарғиш барғида
Субҳи шудринг доналар тиғиз.
Ранги ўчган дарча олдида
Ўқтин-ўқтин оҳ урар бир қиз.

Ёлғизликдан жунжикма, эй жон,
Хувиллама, латофатли боғ.
Бу таҳқирми: куёшли осмон
Қиз ҳолига кулар дардли чоғ!

Шамолликни ахтаради ел,
Арғимчоқ ҳам тебранар маъюс...
Кел, йигитча, қиз ёнига кел,
Севгингни айт, гаплаш юзма-юз.

МАНМАНЛИК

Кўпдан бери бир-бирини кўролмаган,
Шарҳи аҳвол сўролмаган –
Дўстлар стол теграсида давра қуриб,
Ҳазил-мазах қилишарди қаҳ-қаҳ уриб.
Ҳаммаси ҳам мамнун эди, лекин бири
Мавжуд каби дилда кири
Борган сари ўзига кўп бино қўйиб,
Жуда ғамгин ўлтирарди қовоқ уйиб.
Замонадан, хушрўйлардан сўзламасди,
Бу даврани кўзламасди.
Хаёллари олисларга кетган эди...
Улфатлардан бири унга: – Дўстим, – деди, –
Нима, чала қолганми ё уйқу – хобинг?
Ё бўлмаса йўқми тобинг?

Йўқса нечун аланглайсан худди кардек,
Ёзилсанг-чи сен ҳам мундоқ одамлардек!
У-чи, фақат таҳқирнамо илжаярди,
Юрагига замон дарди
Жо бўлгандек ўқтин-ўқтин оҳ урарди:
“Фикрдош дўст йўқлигинин қайғурарди!”

ТОҒДА

Мен – бўронман, хислатим
Ҳаммага аён.
Бир лоқайдлик кўраман
Бош урмай қаён.
Фақат тоғу тошларда
Топаман кўним.
Хилватнишин жарликлар
Мен учун сўлим.
Бунда бирам обиравон
Одимлар сувлар,
Долғаларни долғалар
Ирғитар, қувлар.
Бунда кезар сабзалар,
Ялпизлар иси,
Бунда обдон ясанган
Табиат қизи.
Бунда чалар қушчалар
Савти-наволар,
Бунда қанот ёзади
Эркин ҳаволар...
Салом сенга, табиат,
Салом, она-Ер.
Келдим сенинг бағринга,
Кел, кўлингни бер!

СОҲИЛ БЎЙИДА (Кўшиқ)

Кўлимда ёр берган марварид шода,
Қирғоқда турибман, кўнгилда ёлқин...
Чарх урма бир нафас, эй сен, шаббода,
Чайқалма сен ҳам, эй мастона тўлқин!

Мен кўшиқ айтганда чечаклар кулар,
Қуёш ҳам кўйнидан тўкар инжулар!

Ям-яшил япроқлар оралиғидан
Сабзалар бағрига инганда ёғду,
Булоқлар тўхтайди йиғи-сиғидан,
Борлиқни сеҳрлар қандайдир жоду.

Ёғдулар инганда кўхликдир чаман,
Оҳулар кўнглимга ташлайди каманд!

Тоғу тош қўшиқдан кетади ийиб,
Дарахтлар дам-бадам тугади самар.
Водийлар беқасам тўнини кийиб,
Дарёдан белига боғлайди камар.

Товланган сувми бу ё товус паги,
Кўнгил дер: бу балки қўшиқ қудрати?!

Мовий сув шовқинсиз оқар оҳиста,
Шу қадар тиниқки бамисли шиша.
Эй дил, хоҳ истама, хоҳи сен иста,
Майлингга ҳамиша адолат пеша!

Кўзғол, сув тубига чўккан, эй ният,
Бу жунбиш зимнида кўпдир хосият.

ЧИЛИ ШОИРИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

I

Мен олдинда, шеърим орқада,
Иккимизда энди турфа хол.
У чакирар: “Дадажон, дада,
Одимлашга йўқ менда мажол...
Муҳаррирнинг ёпиқ тортмаси
Монанддир Пиночет чоҳига...
Эшитилмас ёруғлик саси,
Нахот, ҳеч ким етмас оҳимга?”

– Сени чоҳга ташлаган менмас,
У!!! Назмдан беҳабар киши.
Энди сенга бу дунё кенгмас,
Ҳам ёғмагай Чили олқиши.
Беҳудадир юпатишлар ҳам,
Кўксингга-да тегмагай шамол.
Жоҳил зотлар топганда барҳам
Кенгликларда очурсан жамол.

II

Бир қушча учишга шайланар,
Ошиён ичида айланар,
Чор ёқда нажот йўқ: чирқирар...
У мурғак. Майлига, эскирар.
Парвозга ҳали вақт – ойлар бор,
Ҳозирча кенг дунё унга тор...
Учишга,
Худудсиз фазони қучишга
Менда ҳам оламгир қанот бор.
Ёшмасман...
Бундан-ку кўнгил тўқ,
Ва лекин, биродар, парвоз йўқ!

ОДДИЙ ФАЛСАФА

М.М.га

Тўлин ой –
Булутлар зеҳидан мўралар
Серҳадик, юраксиз;
Бамисоли янги ой –
Қайчида олинган тирноқдай кераксиз
Нурини бир текис тўколмас,
Шу нурсиз ҳовлига, чорбоққа.
Тўлин ой – ой эмас,
Олинган тирноқ бу!
Хув, сомон йўли ҳам
Йўл эмас, ирмоқ у!

Бир пайтлар шу “тирноқ” зеб берган
Қайси бир нозанин бармоққа.
Кейинча
Оҳиста-оҳиста сурилиб борган
Ҳилолдек булутлар катига
Урилиб борган,
Эзилган...
Кейинча
Меъёрдан ошгани учун
Кесилган...

УСТОМОН МУНАҚҚИД (Ҳажвия)

Ана у турибди кўча бетида,
Ёнида дўстлари гирдикапалак.
Тахминдан холимас, шаҳар четида
Балки унга муштоқ нозли бир “малак”.

Даврон ул мунаққид “даврони” эрур,
Шубҳа йўқ; ундандир бу “шавкат”, бу рух.
Карвон одимлайди, лекин ит хурур,
Дер уни четласа бошқа бир гурух!

Илмий иш дейсизми ёхуд рисола,
Унинг номи билан этилур зикр.
Қонундан кучлироқ, ақлу хуш вола, –
Муаззам йиғинда у айтган фикр!

Ким унинг сафига кирмаса тамом, –
Мосуво қилингай мавқе, нашрдан.
Этиш-чун шоирни бир йўла бадном,
Шеърига номашру тус берар бирдан!

Унинг ўз шоири адиблари бор,
Асқатса, бари ҳам топур ҳимоят.
Бу майдон кимга кенг, кимга эса тор –
Эмаским, “Муштум”га қилгум шикоят!

ТАНБУРИМ

Авлодлар яралур ўйлашларимдан...

А.С.

Танбурим, мунисми, танбурим дўстми,
Нимага кўлимдан тушмайди?
Танбурим ожизми, танбурим сустми,
Навоси баландроқ учмайди?

Ҳаққи рост, овоздор олғирроқ шовқунлар
Учишга тўсқинлик қиладир.
Ҳаққи рост, ҳамиша учағон бад унлар,
Дилрабо куйларга йўқ кадр.

Карнаю ноғора садоси
Танбурим овозин кесган.
Қулоққа чалинмас адоси,
Бормикан савтини сезган?!

Танбурим, нолима, сун бўйин,
Ўзингсан ғамгузор хилватда.
Чалайлик “Муножот”, “Роз” куйин,
Эшитган эшитар, албатта.

ҚАЙТИШ

А.Х.га

Ёмондан доғ қолур, яхшилардан боғ,
Бу мақол ўзбекнинг қадим ўғити.
Биз Сизнинг даргоҳга келиб етган чоғ,
Шу ҳақда гапирди Кенгаш йигити:

“Бу одам савдонинг пири муршиди,
Эл учун тунлари мижжа қоқмайди.
Шаҳрихон тигидан ўткирроқ диди,
Билар не ёқару нима ёқмайди”.

Ёрқин чехрангизни биз кўрган захот
Ташналик билдирдик сўзларингизга.
Хушфёъллик шунчалик бўлурми, нахот,
Термулдик донишманд кўзларингизга.

Сўз билан ишингиз бир экан, билдик,
Айландик бирма-бир шаҳар-қишлоқни.
Илғари бу ерлар қир экан, билдик,
Халқ обод этибди ўнгир, тошлоқни.

Кўчалар озода, расталар кўҳлик,
Универмаг, дўконлар кўзни олади.
Биноси ажойиб, саҳни шукуҳлик,
Фаввора кўнгилга сурур солади.

Эмишки, илғорга автолар текин,
Ақчали нарсалар ётур тахланиб.
Харидор бўлайин дедиму лекин
Молпараст бўлишдан турдим сақланиб.

Андиша нимадир? – дер, ички овоз,
Рўзғор бу –ғор эрур ўз номи билан...
Дўстларим кўп нарса олдилар, бу рост,
Лек шоир қайтади илҳоми билан!

РИВОЯТ

Абдували Дадақўзиевга

Отини ўйнатиб борадир
Сайёдим алвона-алвона.
Ям-яшил ўрмонга шу кезде
Қиладир жавлона-жавлона.

Туёқлар остида майсалар
Эзилар якдона-якдона.
Қуёшнинг зарнигор нурлари
Замин-чун парвона-парвона.

Тинмагай кушларнинг сайроғи,
Айқирар тарлона-тарлона.
Панжаси остида қарқуноқ
Дегай: – Йўқ дармона-дармона!

Сайёдим буларга парвосиз
Кўлида сорбургут, мастона-мастона –
Ов қилиш қасдида боқади
Бу рангин бўстона-бўстона.

Олида бир нуқта кўрди сор,
Сўнг кутди фармона-фармона...
Лек овчи ўлжадан беҳабар –
Не ҳолким, армона-армона!

Ул ўлжа бутазор ичинда
Бўлди-ку ғойибу пинҳона-пинҳона.
Сорбургут кўзидан йўқолди
Бу белги нишона-нишона.

Ниҳоят бўшатди сайёдим
Бургутни осмона-осмона.
Кетидан қаради сайёдим
Завқ ила дўстона-дўстона.

Сорбургут излади ўлжани
Кўзлари гирёна-гирёна.
Кўкда ҳам, ерда ҳам ул йўқ-ку,
Кетдими бир ёна, бир ёна?

Сорбургут учганди шашт билан,
Қуп-қуруқ қайтишни ор билди!
Орқага қайтди-да тўсатдан
Соҳиби-сайёдга отилди!

Шўрлик, нўноқ овчининг тани
Парча-парча бўлиб ётарди.
Қувлик қани, эпчиллик қани?
Қани мўлжал, қани ов дарди?..

Бургут эса тоққа йўл олди,
Ошиёни – чамани сари.
Тубсиз ғорга кириб йўқолди
Одамзоддан бўлиб у нари.

ЖУМБОҚ (Ўтмишдан)

Пирмат Шермухамедовга

Нимага хон зор йиғлайди тупрокни кучиб,
Қалбида нечук мотам куйи?
Нарирокда қирқ йигити отидан тушиб,
Солиб турар бошини куйи.

Хув, олисда тоғу тошлар гердайиб ётар,
Бу мотамдан фараҳбахш бўлиб.
Туман янглиғ тарқалса-да тилсиз хавф-хатар
Вале борур паймона тўлиб...

Тоғу тошлар ён бағрида бор эди харсанг,
Тепасидан томчи томарди.
Гар кимда-ким ташна бўлса лаб чўзиб, қаранг,
Ич-ичини ўтда ёқарди...

Хон шикордан қайтар эди, ташна лаб бенам,
Қабатида қирқ йигити, қўлида сори.
Шу томчини илғади-да, тўхтади у ҳам
Сув ичмоқлик илинжида нияти – бори.

Дабдурустдан буюрди хон: – Тўлғаз кўзани!
Таъзим бажо айлади дастёр.

Томчи курғур имиллайди, тўлса-чи қани,
Наҳотки ул англамаса, хон ташнаи зор!

Ажаб ҳолким, кўзага сув тўлай деганда
Хон буругути қокди канотин.
Гир айланиб учишини қилмайин канда
Сурди андак ҳаётнинг тотин.

Кейин... бургут хон ичмоқчи бўлган кўзани
Иттифоқо тўкиб юборди!
Дастёр деди: – Хит қилмаса бунча одамни! –
Куш қавмини сўкиб юборди...

Хон дарғазаб, ўз қушини қўлга кўндириб,
Калласини узиб ташлади!
Сўнгра деди: – Адо бўлди сор берган фириб, –
Фармонини қайта бошлади:

– Томчига тут кўзачани, имиллама, бўл! –
Дастёр яна бўлди хизматда.
Мунча оғир, машаққатга мунча бисёр чўл,
Бор экан-да ахир қисматда!

Охир, хонга узатилди кўзачада сув,
У ичмоқчи эди ногаҳон:
Содиқ вазир кўз ёшини тўкибон дув-дув,
Деди: – Ичманг, аълоҳазрат хон...

Бул сувни биз аввал итга пешкаш тортайлик,
Тўйиб ичсин, агар ўлмаса...
Унда ичинг! Йўқса тоққа биз ҳам йўртайлик
Кўрайлик-чи... паймон тўлмаса...

Хон вазирга маъкул дея итни чорлатди,
У жон берди ичган заҳоти.
Бу манзара хон кўзини қўққис порлатди,
Ёруғ бўлди нурсиз ҳаёти!

Тоғу тошга чикди вазир, ягрини – ёзик
Бу жумбоқни билиш қасдида:
Илон захрин томчилатиб тураркан, қизик,
Товланганча харсанг устида!

Ва лекин хон зор йиғлайди тупрокни кучиб
Қалбида хануз мотам куйи.
Нарирокда қирк йигити отидан тушиб
Солиб турар бошини куйи.

ПАРВОЗ

Мен уни ўйласам
Чароғон бўлади оламим.
Мен уни ўйласам
Қора қон бўлади оламим.
Нечун шўх кунларни хотирга олмоқ?
На дарқор, юракка талхвор ниш уриш?
У ахир, фаришта ҳам момақаймоқ,
Йўқ, унинг қошида беролмам туриш.
Қош қоқиб бир имо қилсами –
Бузилур аҳдлилар аҳди!
Товусдай ўрнидан жилсами –
Кўзгалур кексалар шаҳди!
Гоҳида назарга илиши,
Ситами, навозиш қилиши,
Ёқимли овози –
Бари бу
Шоирнинг шукуҳли парвози.

ЭЙ, ҚОРА КЎЗИМ-КЎЗИМ

Ушбу жаҳон ичинда
Овора ўзим-ўзим.
Отилиб ердан чиққан
Фаввора ўзим-ўзим.

Жумла сайёра нурсиз,
Сайёра ўзим-ўзим.
Керакмас менга Тулар,
Тайёра ўзим-ўзим.
Ғам ема, бўтам, асло
Эй, қора кўзим-кўзим,
Эл олдида ҳамиша
Ёп-ёруғ юзим-юзим.
Айюб янглиғ сербардош,
Талабгор ўзим-ўзим:
Ўткир эрур қиличдек
Ҳар сўзим, сўзим-сўзим.
Имоним берди оқлик,
Матлубим – тўзим-тўзим.
Ушбу жаҳон ичинда
Овора ўзим-ўзим.

АНҲОР БЎЙИДА *(Борис Пакдан)*

Гулзордан гул ўздим – гулдаста бўлди,
Ёр, сенга кўз тутдим, паймона тўлди.
Севги маскан тутди қалбимда мангу
Жавоб бер, қайдасан? Бедараксан-ку?

Мен анҳор бўйида, сув узра ҳилол
Осилиб турибди зирангинг мисол.
Қўлларим бўшашди – гул оқиб кетди;
Оқи ҳам, кўки ҳам улоқиб кетди...

РЕПИИ СУРАТИГА НАЗАРАН (Борис Пакдан)

Жиддий сийрат. Оғир манзара.
Оқмоқда тер маънос юзлардан.
Қуллар борар, елкалар яра,
Хаёт нури ўчган кўзлардан.

Куйлардилар “Чиноргина”ни
Соқит айлаб ахд ва гинани.
Ҳордиқ олмай кетардилар зил,
Йиросқ эди бешуқуқ манзил.

Бу бурлақлар қандайдир куч-ла
Чўнг кемани тутган баридан.
Худди тўпори Россияни
Тортмоқчидай дўзах қаъридан!

САБОҚ

Боққа кирдик. Ҳамма ёқ соқит,
Имилларди боғбон уйида.
Ётар эди мудраб қари ит
Айвон олди, ариқ бўйида.

Бизни лоқайд қаршилади у;
На ув тортди ва на кўзғалди.
Боғбон чиқди лабида кулгу,
Келинг, дея кўрпача солди.

Разм солдим у ён-бу ёнга,
Дам ўтирдим, дам яна турдим.
Ногоҳ кўзим тушиб долонга,
Устундаги милтиқни кўрдим.

Қўлга олсам бир эски милтиқ,
Қазо қилган экан эгаси.

Ит негадир бўлди-да интиқ
Эшитилди ириллаш саси!

Дам ўтмайин ўрнидан турди!
Вовуллади искаб ер бетин.
Эшик сари елиб-югурди,
Топгандайин бўлиб эгасин!

Тўқ ит овга ярамас деган
Ақидалар эскирди бу пайт...
Овчи бўлса кифоя экан,
Ит ҳаётга боқмаскан лоқайд!

ҲАЛИ ШУНДАЙМИ?

Кўз тутдим, кутдим, ёр, ҳали шундайми?
Аҳду вафо, нигор, ҳали шундайми?
Кўзимдан юлдузлар сочилди, кутдим
Кечалари бедор, ҳали шундайми?

Тонг сахар шаббода келтирди хабар:
Ўзга билан дилдор! – ҳали шундайми?
Ҳижрон қиши бирла тоқай ранжурман,
Эй, ям-яшил баҳор, ҳали шундайми?

Дилгир кезларингда меҳр кўргуздим,
Наҳот, бари бекор, ҳали шундайми?
Аскарга деб этинг висол онида:
– Сиздан кечмам зинҳор! – ҳали шундайми?

КЕЧКИ МАНЗАРА

Борлиққа ҳукмрон қоронғи кеча,
Худди жин кўзидек йилтилла чирок.
Табиат бардошни айлабон пеша,
Демишки, ер қаттиқ, кўк эса йирок!

Шамол ер бағирлаб учадир ғиз-ғиз
Эхтимол, эмасдир бу жазм бежиз!

Кўзгалган шамолга қилгандай нола,
Хазонваш япроқлар пилдираб боқмиш,
Ногаҳон шиғалаб қўйилган жола,
Тарновдан шилдираб, жилдираб оқмиш!

Қолгандай беғавғо йиғинда ёлғиз,
Турибман сертомчи ёгинда ёлғиз!

Кўз очиб юмгунча эгним бўлди хўл!
Шундоқ хўл бўлди, бағрим бутунмас...
Ҳасад қил, сен менга эй, ташнаи чўл,
Мен сувга қоняпман, оҳим тугунмас.

Лекин тун ваҳмидан гар очсам оғиз
Шамол сеҳргару, булут – ялмоғиз!

УЗИЛИШ

Наби Ғаниев хотирасига

Мушт қисиб турибман поёнсиз йўлда
Оҳ ила бузолмай нилигун шипни...
Бир учи бўстонда, бир учи чўлда,
Ким боғлай оларкин узилган ипни?

Шу савол қаршимда осиглиқ турар,
Теварак гирдимдан жавоб топилмас.
Ҳаёт-ку мудавом тепкисин урар,
Лек азиз онларни онгсизлар билмас!

Шоирман, танобчи эмасман, дўстлар,
Ишим ҳақ-ноҳақни борича битиш!
Бу, демак назмгўй узоқни кўзлар,
Бу, демак Ватанни, Одамни суйиш!

Ҳолбуки, узилган ипни кўрдим мен...
Бор экан мозийда риштанинг учи.
Бу ришта қиммати жаҳонларга тенг
Ҳам унда жамулжам халқимнинг кучи.

Ана шу риштада “Тохиру Зухра”,
“Алпомиш”, “Кунтуғмиш”, “Ўтган кунлар” бор.
Ҳайҳот, бу қандоғам риштаи муҳра,
Зимнида беадоғ нафис мунглаб бор.

Мушт қисиб турибман поёнсиз йўлда,
Оҳ ила бузолмай нилигун шипни...
Бир учи бўстонда, бир учи йўлда
Ким боғлай оларкан узилган ипни?!

АЙИҒИМ

(Кичкинтойлар учун)

Айиғим бор қўнғир тус,
Алпон-талпон юради.
Дарахтларни оралаб
Баъзан ҳидлаб кўради.

Қайда кавак бор бўлса
Титкилайди, қўймайди.
Очофатдай ёпишиб
Асал ейди, тўймайди.

Боларилар таласа,
Ишга солар панжасин.
Ерга ётиб, думалаб
Ўлдиради анчасин.

Ҳай-ҳайлайман шунда мен,
Чақирганча ёнимга.
Боларига тегма, деб
Шерик қилгум нонимга.

БАҲОР
(Коста Хетагуровдан)

Қор эриди... Чор-агроф
Қулф урди сокин-сокин...
Кўклам ўр-қир устига
Ташлади зумрад хокин.
Палак отди экинзор,
Шағалади сой жарда.
Япроқ ёзди куртаклар,
Ложувард дарахтларда.
Ана, олтин капалак...
Бир бола тутмиш уни:
Баҳорга у меҳмон-ку,
Қайтариб бер эркини!

Таажжубга солар мени:
Она-Ернинг ларзонлиги;
Ўқтин-ўқтин силкиниши,
Қайта бошдан маъволаниши.

Таажжубга солар мени:
Сув ва ўтнинг арзонлиги,
Қиммати йўқ пуфакларнинг
Юқорида ҳаволаниши!..

УРГАНЧ МИНОРАСИ

Осмонимга устун эрур Кўҳна Урганч минораси,
Ҳанузгача қилт этмасу бироқ хиёл оғмоқчидай.
Назаримда маҳобати, кирпичланган канораси
Уст-бошимга, дасбдурустдан қор-ёмғирдай ёғмоқчидай.

Уйғотадир бу салобат мудраётган жаҳонимни,
Уйғотадир виждонимни, имонимни, бурчимни-да.
Уйғотадир мавжудотни: аёнимни, ниҳонимни,
Уйғотадир янтоқ тугул, туронғилу гужумни-да.

Наҳот бисёр акломуз мўъжизалар бу дунёда?
Наҳот минор адил эрур Жалолиддин қадди янглиғ.
Ёқа ушлаб ҳайратланур унга отлик ҳам пиёда
Наҳот метин бу иншоот Искандарнинг садди янглиғ.

Ҳувиллайди атрофида мозористон, мақбаралар
Ғиншийди ит аллақандай дўнг қабрнинг ёқасида.
Теваракка кун нуридай самовий бир куй таралар,
Қолмасин деб ёритгичлар қора булут орқасида!

...2а

Осмон бирам мусаффоки,
Сингиб кетиш – матлаб эрур.
Сени маҳкам кучай токи
Давом этсин оний ҳузур.

Муаттар хид бахш этгувси
Гулларингдан узавергум.
Пайкалингда бўлиб сувчи,
Балиқ янглиғ сузавергум.

Ҳаёт ширин лаълинг билан,
Қараб турма, ўзинг ҳам ўп.
Кўтармагин бошни баланд,
Бўйсунинишнинг қандоғам хўп!

ҲАР КЕЧА...

Ҳар кеча шаҳримиз нурафшон,
Олисан нақ алвон гулзорга ўхшайди.
Тўкилар бу ёғду ҳар замон
Баъзида совуқда қолгандай қақшайди.

Ям-яшил хиёбон олдидан
Ўтади мутгасил трамвай, автолар.
Шовқинлар кишининг ёдидан
Чиқар-да, зехни дам-бадам нур олар!

Кундузи мириқиб дам олган
Кечаси қатнайди қадрдон ишига.
Риёзат машқини кам олган
Умидсиз боқади курашчан кишига.

БАЛИҚ ОВИ *(Масал)*

Балиқ овлаш мақсадида Карим найчи
Борди бир кун денгиз сари.
“Қирғоқ томон балиқларни чакирай-чи,
Нечун улар мендан нари?” –

Дея найин чала кетди қўлга олиб;
Куйга борлиқ жимирлади,
Аммо балиқ миқ этмади! Ҳориб-толиб
Карим найчи шивирлади:

“Балиқчалар ўйнамаса куйимга гар
Тўр ташлайман “ё, Нух!” дебон!” –
Паст-баландга қуёш бирдек сочарди зар,
Ҳансирарди дашту ёбон...

Шундай қилиб, Карим найчи тўр ташлади,
Балиқчалар тушди қўлга.
Улар энди алламбало “рақс” бошлади,
Карамасдан ўнгу сўлга.

Карим найчи хуноб бўлди буни кўриб:
“Бас қилинлар жилпанглашни!
Худа-беҳуд на қилғайсиз чаппар уриб,
Тек туринг-да, эгинг бошни!

Авваламбор ҳали замон най куйимга
Ўйнамасдан жим турдингиз!
Энди сизни олиб кетгум ўз уйимга,
Қилмоқ учун тушлик – жиз-биз!..”

Ўйнамаса ким машшоқнинг найига
Шум ният-ла тушадилар пайига!

ЙЎЛ-ЙЎРИҚ

Ўрмон аро тинг-тинг этиб борар Куёнвой,
Кувончига осмон йироқ, ер эса заранг.
Тўрвасида уч-тўрт шампан, коньяк, курук чой,
Яна яхна сон гўшти ҳар бор эди, қаранг.

Нечун мунча серхаражат деманг Куённи,
Бу кеч унинг таваллуди – кирар элликка.
Дўсту ёрон тайёрлашган нутқий баённи,
Гул бермоқлик тайинланган хипча белликка.

Кириб келди, мана, Куён яшил уйига,
Қарасаки, тўрда Арслон, Бўри, Тулкилар.
Кўрпачалар солинганди эни бўйига,
Тингланарди ғовур-ғувур, ярим кулгилар,

“Айбдор”га кўзи тушиб шунда Арслоннинг
Ў! – деди-ю, тинчлантирди йиғин аҳлини:
– Тўрвадагин дастурхонга қўйинг..
– Хўш, денг, –
Мулла Тулки эсга солди, кўринг ақлини:

– Бу кеч сенинг таваллудинг экан, Куёнжон,
Узоқ яша, ғам-гуссадан мудом бўл фориг!
Қани энди қадахларга қўйинг баимкон,
Тун қанчалик қора бўлса, кун шунча ёруғ! –

Ичишдилар, ейишдилар. Хаш-паш дегунча
Дастурхонда ноз-неъматдан қолмади асар.
Ҳурмат, одоб сақладилар Арслон егунча,
Ташландилар сарқитига кейин сар-басар.

Тўймадилар – карнай эди иштаҳалари;
Ўз дўслари – Қуёнвойни еб қўйдилар сўнг:
Алламаҳал кайф курғур тарқагач, бари
Ачинганча аза очиб кўтардилар мўнг.

Ўтган ишга салавот деб силтадилар қўл,
Лекин иззат кўрсатдилар Қуёнга дарров.
Бир некролог ёздилар-да, сўнг қўйдилар қўл;
Арслон Шеров, Бўри Зўров, Тулки Олғиров.

Шу пайт денг Тулки яна ишлатди ақлин:
– Қуёнвойни ўрмон билар, имзосиз – бизсиз.
Юритайлик бу хусусда донолар нақлин,
То Қуён бу оламдан кетмасин изсиз.

Мақтовларга тўла бўлсин таъзиянома,
Хусусан денг “Қуён – ботир”, “Қуён – жонпарвар”.
Сифатлангиз – қўл бўладир тома ва тома,
Тўтиқуш ҳам бўла қолсин бу ишда сарвар.

Ҳаммангизга маъқул гап шу – феълни тутиб кенг,
Охирида “Бир группа ўртоқлари” денг!

ТИНЧЛИК БЎЛСА БАС...

Юксақда, ундан-да авжлансанг сал нари
Ер сатҳи кўринар ғоят кенг.
Ўлкалар ранго-ранг харита сингари,
Денгизлар япалоқ тошга тенг.
Шу онда жонланар кўнгилда бир тилак,
Орзуки беқиёс, муқаддас:
Заминни яшнатмоқ ишқида бу юрак!
Улуғ Ер тинч-омон бўлса бас!

ИССИҚКЎЛ МАНЗАРАСИ

Тўрт ёғи тоғ, ўртаси кўл,
Нашвати боғ-роғлари мўл,
Ёмғирдан ер, барглари хўл.
Сув сепгандай топ-тоза йўл –
Икки чети дарахт саф-саф.

Кўли синган шиша – чил-чил,
Товланади ажиб хил-хил.
Балиғи ва қуши мил-мил,
Қирғоғида шифобахш гил
Оёқларга тегар чап-чап.

Не мўъжиза, қандоғам сир,
Чўкиб ётар тепалик, қир!
Шабадаси эсар ғир-ғир.
Ўрмонини айлансанг бир
Оёгинга кийиб шап-шап.

Паст-текислик ёқаси чок,
Гиёҳлари нақ садди пок.
Қарағату ёввойи нок
Бўлиб ётар бамисли хок,
Юксакликдан тушиб тап-тап!

Қир чечаги очилган тар,
Бир ёқда ўр, бир ёқда жар,
Харсанглари соқов ё кар...
Истироҳат истасанг гар
Ҳар нарсадан излама наф.

Тоғларининг чўккиси қор,
Қуёш унга қилмайди қор.
Балки кучли зиёга зор,
Балки беҳад армони бор,
Мунча мискин, мунча камгап?..

Шамол унда тортади ху
Тутиб бизга гулдан мушкбўй.
Сайр этади неча гулрў,
Роҳатижон Иссикқўл бу,
Чарчоғингни айлағай даф.

КУТИШ

Бир орзуда ёнар бояқиш,
Келармикин, дейди нигоро.
Кутишдаги нотинч орзиқиш
Оразига беради оро.
Тўлқин урган қоп-қора сочи
Елкасида енгил ёзилар.
Тилга келмай юрак тилмочи,
Қафасдаги кушдек эзилар.
Гўзалликка мафтун нигоҳи
Севгисини айлайди баён.
Кўкрак кериб чиқазган охи
Такрорланар аҳён ва аҳён.
Умидини йўқотмай сира,
Севгилисин кутади ҳамон.
Ой кўринди ва лекин хира,
Шахло кўзи ёшлангансимон.

ОТГАН ТОШИНГ...

...2a

Отган тошинг “шалоп” этиб ховузга
Тўлқинсимон доиралар ясади, –
Бамисоли карашмалар қош-кўзида
Ишва қилиб юзларингни беади.

Нилуфарлар тутди менга оқ коса,
Мушку анбар теваракка таралди.

Ўйнаётган насим эмас – раққоса,
Қара, янги “Тановар”лар яралди!

Ох, бу фурсат, боларилар гул излаб,
Зумрад тўнли водийларга жўнади.
Ох, бу фурсат, шоир турмас йўл излаб,
Гинанг бўлса кел, ситам қил, кўнади.

КЕЛ, МАҲБУБАМ...

Шайдо бўлдим, тонгум нега,
Шундан бошқа тилагим йўқ.
Сендан ўзга ёр бўйнига
Тушадиган билагим йўқ.

Осмон сулув, замин сулув
Мулойимдир шеру наъралар...
– На соз, – дерлар, – ошкор бўлув. –
Баланд тоғлар, тубсиз жарлар.

Фироқ жабри оғир эмас,
Турли-туман шеваси бу.
Тўкилаётган ёмғир эмас,
Балхи тутнинг меваси бу!

Мусаффо кўк, мусаффо ер,
Тиниқликдан нишон мангу.
Кел, маҳбубам, қўлингни бер
Юрагимга ишон, мангу...

ВАСЛ ИСТАБ...

Ярим кеча, қоронғи,
Эшик олди дим-дим.
Кўнгил деразасини
Чертаётган ким-ким?

Гоҳ аллаким пичирлар
Гоҳ қоқди им-им.
Деразангни оч, дейди,
Оч, дейди у сим-сим...

Ана, юксак-юксакдан
Учди юлдуз жим-жим...
Гумбазсимон осмонмас,
Усти ёпиқ тим-тим!

Ёр бедарак, йўлига
Босилганми чим-чим?
Хаёт анор сингари
Дейди, мени шим-шим...

КЕЛ, ЎРГАНГИН...

Ёр азоби меним учун фароғат,
Дилгинамга, дейман доим, қил тоқат.
Хислатим шу: муҳаббатга садоқат,
Кел, ўргангин мендан севги фанини!

Ишқ сиррини икки кўзим қилмас фош,
Фош қилса гар, мажнун олиб кетар бош.
Нола қилсам мум сингари эрир тош,
Кел, ўргангин мендан севги фанини!

Юрагим бор; гул бағрини қилур чок,
Саодатманд – ким риёзат чекса пок.
Ишқ жинсида йўқ фақат сув, ҳаво, хок,
Кел, ўргангин мендан севги фанини!

Ишқ дегани танламайди рутба, жой,
Журъатсизлар ёр олдида бўлар лой.
Кулбам сари қўйиб қадам, кўркка бой,
Кел, ўргангин мендан севги фанини!

АЛЁР

Бу кун севган ёри билан
Ҳар ким қувноқ, омон-омон!
Кел, айтамыз алёр, ўлан,
Тараф-тараф, томон-томон!
Ваъдам ваъда, буз демагил
Эй, сен жонон, жонон-жонон!
Рақиб сўзин сўз демагил
Севдим инон, инон-инон!
Нечун элга ёй, эй хур,
Бу сир ниҳон, ниҳон-ниҳон!
Сенсиз нигор, қаро эрур
Ёруғ жаҳон, жаҳон-жаҳон!
Бокма қиё ғайрига ҳеч,
Рашким ёмон, ёмон-ёмон!
Шукронаман, эртаю кеч
Дорилзамон, замон-замон!
Қош-кўзларинг ўқ отмасин,
Тийри камон, камон-камон!
Асқар ишқин йўқотмасин,
Шайдойинг у ҳамон-ҳамон.

МЕРОС

(Ҳазил)

Оқшом тушгач кулбамга маним,
Кириб келди бир тўда қўноқ.
Ҳаммаси ҳам ёвларга ғаним,
Ҳаммаси ҳам дўстларга ўртоқ.

Уй тўридан бериб қўйдим жой,
Улар бунда фироқ кўрмади.
Мезбон деган мисли Ҳотамтой,
Уч кун эмас меҳмон ҳурмати.

Айтилгач кўп ажойиб сўзлар,
Ошкор бўлди уларга розим:
– Менинг кулбам, ҳарҳолда, дўстлар,
Фарзандимга қолиши лозим!

АВАЗ МОНОЛОГИ

Мен ҳали ўлғоним йўқ,
Телба ҳам бўлғоним йўқ.
Бахтиёр кимсалардек
Очилиб кулғониб йўқ.
Кўлга олиб созимни,
Кўнгилдаги розимни.
Очиқ айтгум, элатлар
Эшитар овозимни...
Оёқ-кўлда гул-кишан,
Етди дилга озори,
Парваришсиз ётибман,
Тун-кун азоб ичинда.
Барин бир-бир айтурман
Достону боб ичинда.
Жумла лоқайд биргина,
Шоир сўзлар ростини.
Хон – мустабид, табакай
Билмас баланд-пастини.
Қулоғи тору чангда,
Эшитмас халқ додини!
Қилмас сира хотирот
Ота-бобо ёдини.
Ҳар кўчада киссавур,
Тахликада жон мудом.
Аваз бўлсанг иллатни
Фош айлабон ён мудом!
Асл шоир кўркмайдур:
Сарой бирла юзма-юз –
Қилур дангал мулоқот.

Зероки авом маъюс!
Ҳарам ичра “ғунчалар”
Очилмасдан сўладир.
Канизагу ғулом – хор,
Йўқ яхши сўз, йўқ кадр.
Сарой айшу ишратда
Қилмагай тарки одат.
Қолиб кетгай иффатсиз
Зевар ила Саодат¹
Ҳақ сўз учун кўрдинг-ку
Сени жинни дедилар!
Очиққан ит сингари
Ҳаётигни едилар.
Аваз энди кўл силта,
Бўлма сарой шоири.
Йўқса мангу тор келгай
Кўзларингга эрк ери!

¹ Хон ҳармидаги қизлар

ПАБЛО НЕРУДАГА

Сен бор эдинг, яшардинг,
Энди бўлса юмдинг кўз.
Айтмоқдаман шу ваздан
Сидкидилдан сўнгги сўз.
Сен бор эдинг, яшардинг,
Бирданига йўқ бўлдинг.
Гўё ёйдек замондан
Учиб кетган ўқ бўлдинг!
Сен бор эдинг, яшардинг,
Жасадинг хок кўмди оҳ.
Наҳот ёруғ оламини
Тарк айладинг баногоҳ?

Хайр, кўнгил сурури,
Бўлдинг хокка баробар.
Келиб-кетиш азалдан
Қисмат экан, биродар!
Омадинг қулф урганда
Чақди сени илонлар!
Айтиб адо этолма
Улар фалон-фалонлар!..
Ёруғликни севардинг,
Кўролмади рақиблар.
Солди сени шу куйга
Тергашлару таъқиблар!

ХАЙР ДЕМА

Ёмғирдан сўнг очилди боғлар,
Энди еллар гирдикапалак.
Астагина титрар япроқлар
Хайр дема, беозор малак.

Қара, қандай нафис тароват,
Осмон аро хил-хил камалак.
Энди келди сокин ҳаловат,
Хайр дема, беозор малак.

Тўзғиб кетган сочинг паришон,
Кокилларки, ҳали жамалак.
Эртанги соф кунларга ишон,
Хайр дема, беозор малак.

Айрилиқдан қалбим аламда,
Сен ҳам кетсанг, маъсума фалак.
Нима қолар менга оламда?
Хайр дема, беозор малак.

ВАТАНДОШГА

Ўзбекистон – ўлан тўшагим,
Ўзга ерни қилмагум ҳавас.
Диёридан кеча олгай ким?
Тузлиғидан тонар қай бир кас?

Жаннатмонанд бир ўлкадир бу,
Тупроғида не-не ҳикмат, кон...
Очилмаган жовидон сир бу:
Қонсизга қон, жонсизларга жон...

Заминида оламжаҳон Ер,
Ана, водий, тоғу тош, чаман.
Келиб кўрган мажнун бўлиб дер:
Фақат сени, сени севаман.

Қувонч чексиз бизда, ватандош:
Шу диёрда ахир очдик кўз.
Қайси тентак олиб кетгай бош,
Турганида шундай ризку рўз.

Бошқа жойни тиламоқ недир,
Ҳар ерда бор тошу тарозу.
Ўзбекистон бўлмаса эди,
Шундай юртни қилардик орзу.

ТОЛБАРГАК

Кўкламда биз ёқда қизлар
Толбаргак тақади сочга.
Қуёш ҳам ненидир излар
Нур сочиб тупрокқа, тошга...

На сўлим жамалак сочлар
Қораранг зумрадга чўммиш...

Баҳорни севгучи ёшлар
Кўчани гулларга кўммиш.

Анжуман – кизиган, хай-хай
Наврўзни олқамоқ на соз!
Анави кизларга, бай-бай,
Накадар ярашмиш пардоз!

Бу чечак, бу лола, бу ўт,
Келган ё боғдан, ё қирдан
Ложувард, қаҳрабо ёқут
Сочишиб кетгандай бирдан.

Аллаким дов-дарахт узра
Чанговуз чалади мунгли.
Ёмғирдан э, ўзинг асра!
Шундоғам бўш шоир кўнгли.

ПИРПИРАК

Томимизнинг устига
Ўрнатдилар пирпирак.
Дедилар: “Шамол эсса
Берасан бизга дарак”.

Шундан буён тиним йўқ:
Пириллар у ён-бу ён.
Тун-кун ҳалак, бамисли
Бўридан кочган куён.

“Эй шамол, оҳиста эс,
Пирпирак адо бўлгай.
Айланиш ҳукми бирлан
Султон ҳам гадо бўлгай.

Ҳар неки бўлса бўлсин,
Собиту турғун эмас.

Вақт бизни кутиб йўлда
Тириклик мангу демас”.

Айланади пирпирак
Шамолнинг изми билан.
Иши йўқ эл азаси,
Тўйи-ю, базми билан!

Яшамокқа мустақил
Ярай олмас то ҳануз.
Боғ-роғлар бор бағрида
Қарай олмас то ҳануз.

Хувиллайди боғ-роғлар
Бизга ҳам қара, дея.
Шохларимиз кўп бебош,
Кўксимиз яра, дея.

Пирпирак дер: “Ихтиёр
Мендамас, шамолдадир.
Билолмайман шунинг-чун
Дарахтлар не холдадир”.

ҲИКОЯТ

Поёнсиз дашт, ҳансирайди қуёш тагида,
Кум-барханлар кенглик ичра ётибдир тўзиб.
Шоҳ Искандар ўз қароргоҳ тепалигида
Тангрилардан нажот сўрар кўкка қўл чўзиб:

“Мадад беринг инсу жинслар, руху яздонлар
Сувсиз қолдим биёбонда лашкарим билан.
Нечун ҳануз кўринмайдур яшил бўстонлар,
Ё шу чўлда кун битгайму тож-сарим билан.

Неча кунки, ташнайи зор сувга бу черик,
Неча кунки, низо тинмас сарбозлар аро.

Нажот қайда? Чиқмасману бу чўлдан тирик,
Қудук ҳам йўқ, жола ҳам йўқ, дил мотамсаро.

Сувсизликдан махв бўлмоқда сипоҳ бирма-бир,
От-уловлар: туя-хачир – бари бетартиб.
Нима ўзи? Токайгача юргум қирма-қир,
Токай кўнгил кўзгусини қўёлмам артиб?

Балки менинг азмим бирлан топталган Шарқда,
Суғд аждодин арвоҳлари кўзғолдими ё?
Хароб бўлган, хувиллаган кимсасиз арқда,
Шайтанатлар ғойиблардан сир олдими ё?

Балки табоҳ* Хоразмда ўчирилган кўр,
Ё қайтадан ел туфайли буриқсиб ёнган?
Зардуштийлар саждагоҳи бўлган эди хўр,
Балки марҳум саҳобалар кўккис уйғонган?

Ҳа, шу важдан саҳроларда қолдим ташналаб,
Ҳа, шу важдан сипоҳларим мендан норози.
Э, тангрилар, эй сен, Зевс, олимақом таъб,
Қайтариб ол, керак эмас, Осиё ёзи!

Пишгани рост, филҳол: қумга қўйилса тухум,
Офтоб рангин ўғирлаган саксовулзор бу.
Жаҳонгирлик иши бирлан на қилдинг, рухим,
Бодиямас, ўз-ўзига қурилган дор бу!

Ё тавба-ей, қўшнилари давра қурмоқда,
Кўзларида кучли нафрат, аламзадалиқ,
Бир сарҳангим телбаланиб қаҳ-қаҳ урмоқда,
Бошқасида на салом бор ва нада алиқ”.

Тангрилар жим... Олдда фақат беш-олти сипоҳ
Келяпти тождор сари отни елдириб.
Қўшин аҳли ўша ёққа ташлади нигоҳ,
Улар нима келтирмоқда – хабар ё фириб?

Бирин-кетин яқин келиб сипоҳлар шу он,
Искандарга сўз қотишди шоҳона йўсин:
“Сенга лойиқ сув келтирдик эй маҳзун, қувон”,
“Майли бизлар маҳв бўлсак-да, тождор соғ бўлсин”.

Алҳосилким, оби ҳаёт бор экан олдда,
Искандарга кўзадада узатишди сув,
Жами лашкар сувсаганди айни шу топда,
Ичиш ё ичмасликни билмай қолди у!

“Агар ичсам лашкаримнинг сусаяр руҳи,
Ўз нафсини ҳаққалатди, ноинсоф дерлар.
Шу аснода менга мунис кўнгил шуқуҳи,
Кўтаринки бир гап айтай, тингласин эрлар”.

“Маним азиз ҳамюртларим, аҳли жамоат!
Мана кўпдан кутганимиз – кўзадада сув.
Шуни ичсам тани жоним топурди роҳат.
Аммо тўкиб юборгайман, қилмангиз шов-шув”.

Харис кўзни мўлтиллади сувни тўқди шоҳ,
Ёқа ушлаб қолаёзди лашкар ҳайратдин.
“Ватандошлар, сувсизликдан сира чекманг оҳ,
Мурод ҳосил бўлаверар сайу ғайратдин!

Сизни деб мен воз кечдим сув лаззатидан-да,
Сизсиз менга ҳаёт тийра, даркор ҳам эмас,
Ғайрат қилинг, азизларим, жон боркан танда,
Олдинда сув бор муқаррар! Анга етар даст”.

Шундоғ дея отга ирғиб минди Искандар,
Зумда унга илакишди лашкари содда.
Наъравор бир руҳ ила тождор солди жар:
“Урҳо-ур, хей, қани, олға, қудуқ бор олдда!”

Ана, ҳамон чопаётир югурак отлар,
Ана, ҳамон Искандар ҳам олдинги сафда.

Унинг ҳар бир калимасин сарбозлар ёдлар:
“Урхо-ур, хей, қани, олға, кудук бор олдда!”

Ёронлар, бу бир ҳикоят сабоқ олганда,
Узрлидир кўзи басир, кулоғи карлар,
Ҳалигидек қисталанг пайт келиб қолганда
Оз бўлса-да иккиланмас асл одамлар!

* Табоҳ – бузук, вайрон

ИЗЛАНИШ

Эй, илҳом – жайроним, учабер,
Сенга ёт майхона-майхона.
Май десанг, баъзилар ғалат, дер
Қани, юр, чойхона-чойхона.
Тинч оқар Калковуз бўйида
Барқ урар райхона-райхона.
Хаёлим бир назм куйида
Гоҳ чиқар сайхона-сайхона.
Қиллари титраган созим бор,
Ингра, хей, жайрона-жайрона.
Юракка сиғмаган розим бор,
Таралгай тўлғона-тўлғона.
Сен-да завқ бахш этдинг бу жонга,
Завқдан у хайрона-хайрона.
Мен тақлид қилмайман Байронга,
Асқарман, шукрона-шукрона.

Эҳромларнинг ўчоғимиш илгаритдан Нил бўйи,
Не-не равоқ, обидалар фақат унга мансубмиш.
Нилда қуллар ишлаганмиш дам олмасдан йил бўйи,
Нилда қуллар тўкиб кетган аламдийда қон кўпмиш...

Муаррихки, шундай дегач, ишонмасдан бўлмайди,
Юрагим ҳам мойиллашар бир ҳасратга, бир мунгга...
Ўтмишдаги ёдгорликлар ҳанузгача ўлмайди,
Унда одам зулм билан айланган-ку маймунга!

Эҳром – ноёб, худди санъат намунаси сингари,
У ухлайди ҳамон осмон сийнасига бош қўйиб.
Маҳбусларга тиклатганми буни хоқон илгари,
Аршга чиқиш ниятида тош устига тош қўйиб?

Йўқ! У хоқон эл-улусни таъминлаган иш билан,
Шу йўл билан унуттирган инқилобни – хуружни.
Ҳолдан тойиб йиқилганни турғизган у ниш билан,
Ғинг деса ким, ёдга солган ўтиб кетган урушни.

ЎЗБЕКИСТОН

Кўз очганман кучоғингда,
Яшай дейман ёниб-ёниб.
Олам янглиғ бағринг кенг-да,
Севай дейман қониб-қониб.
Асло! – дейман, десалар тон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Тоғларинг бор олачипор,
Кўкси тўла жавохири;
Ёмби, нуқра... Не ҳикмат бор
Йўқ ибтидо, йўқ охири!
Кўрганлар дер: – Бир қайнар кон –
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Бу конларни олмоқ учун
Келди юнон, келди араб.
Шараф экан қалмоқ учун
Найза отмоқ ёвга қараб, –
Ўша айём ва ўша он
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ўтди даврон, ўтди фасл,
Боскин солди мўғуллар ҳам!
Жалолиддин ёвқур насл,
Марди майдон ўғиллар ҳам –
Бўш келмайин тўкдилар қон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Мағлуб эдинг, бўлдинг ғолиб,
Жанговарлик шарафи бу!
Ўз халқингдан мадад олиб,
Душманларга солдинг қутқу.
Чўғ эдинг сен, ловулла, ён!
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Сифатинг кўп, таърифинг кўп,
Қай бирини этай талқин?
Пахтакоринг асл ва хўп,
Чилангаринг машъал, ёлқин.
Барига ҳам босгайман ён,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Поён билмас дала-даштинг,
Сувинг тотли, ҳавойинг соф.
Сувсиз ерга инжу сочдинг,
Хуллас, қанча урмайин лоф
Мен жисмман, сен эса жон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Боғларингда анжир, узум,
Қовун-гарвуз полизингда.
Меҳмон келса: – Тўрт-ку кўзим
Қўноқ, дейман олинг, енг-да!
Бизда бисёр ҳам сув, ҳам дон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ана, карнай-сурнай саси,
Чилдирма ҳам заб тобида!

Давра ичра ҳай, биттаси,
Нақ юлдуз, ой атрофида,
Ё Муқаррам, ё Қизлархон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ўйнанг-кулинг, келди фурсат,
Байрам бўлмас ахир кунда.
Зафар топинг, топинг нусрат,
Юртлар борки, деҳқон унда
Бугдой экиб, емайди нон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Ишсизлари бўлиб саф-саф,
Юришади кўчаларда.
Омон қолса бу ҳам бир гап
Ўлик руҳли кечаларда,
Қачон тегар уларга сон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

Сен ақлсан, сен фикратсан,
Умидсизнинг кўзи сенда...
Сен нақлсан, сен шуҳратсан,
Сенда фарқли ёлғон, чин-да.
Сенга бўлсин шараф ва шон,
Ўзбекистон, Ўзбекистон!

САҲРОДА

Серғалва шаҳарни тарк этиб,
Сахролар оралаб бораман.
Олиса нимадир ярқ этиб,
Кетар-да,
Юз очар боғ, чаман...
Сароблар кўнглимни юпатмас,
Истагим – қудукни учратиш.
Ҳозирча йўлимда хору хас,
Дуч келган жойимга урар ниш...

Бораман оғрикқа дош бериб,
Кудук ҳам учрайди ниҳоят.
Бир нафас мижжамга ёш бериб
Сўйлайин дейман бир ҳикоят.
Эй, қудук!
Лол бўлма, чимрилган қош каби,
Кўксимда ташналик йўқ ҳали...
Келдим мен қошингга саргарош каби
Искандарнинг шохи бор деб айтгали.

СИРЛАР

ДРАМАТИК ДОСТОН

Қатнашувчилар:

МНЕМОСИНА – Сирлардан воқиф илҳом онаси, хотирот таянчи.

ЗЕВС – Олимп ҳукмдори.

ПРОМЕТЕЙ – Ўт ўғриси, одамларнинг валинеъмати.

ҲЕРМЕС – Маъбуд, Зевснинг хабарчиси.

ҲИРОН – Боқийликдан воз кечган маъбуд, кентавр.

ҲЕРАКЛ – Паҳлавон, халқ қаҳрамони.

ҲЕСИОНА – Прометейнинг хотини, Уммон қизи.

УММОН – Титан, баҳр маъбуди.

ХОР ЕТАКЧИСИ – Маъбудларнинг бошлиғи.

ФЕМИДА – Адолат маъбудаси. Прометейнинг онаси.

ҚАВМ САРДОРИ – Ваҳший скиф сардори.

(Зулмат)

Зевс овози

Коинотда ана шундай сукут ҳукмрон:
Бирон жонзот ололмайди қаттиқроқ нафас.
Ҳатто Тартар¹ қаърида ҳам мўйсафид Крон²
Тузуқроқ ун чиқаришга қилолмас ҳавас.
Мана шундок ҳукмронман; сўнган кундузи...
Ваҳоланки, фарзанд бўлиб падар юзига
Қаролмайман... Зеро бунга сабабчи ўзи.
Олимп тахтин ўз вақтида бермади нега?
Ёки менда кучли ақл мавжудмасмиди?
Мавжуд эди... Шунинг учун тахтини олдим,
Чоҳга солдим, кейин роса пушаймон еди,
Шу тариқа ғалабанинг карнайин чалдим!
Олимп мулки боқийларга қароргоҳ бўлди,
Ақли ўткир Титанларни ташладим қириб;
Кимлар менга қарши турса, қисмат – оҳ бўлди,
Муғамбирман, ҳеч бир кимса беролмас фириб.

(Зевс хиргойи қилади)

Юмшоқ кўнгил кўнгилмас,
Тахтга чиқиш енгилмас...
Ажаб? У ким? Чекаётир нолаю фарёд
Югурдагим Ҳермесдан-да кўрай-чи сўраб.
Ҳермес! Ҳермес!

(Саҳнада Ҳермес пайдо бўлади. Қоронгилик ичида унга нурдан поёндоз тўшалади.)

Эшит-чи, ким солаётир дод?

Ҳермес
(тинглаб)

Э, бу ахир Прометей-ку, ётибди кулаб.

Зевс овози

Э-ха, уми? Дод фарёди роҳат биз учун!
Додлайверсин; бир сўзимни икки қилмайди.
Ботир бўлиб туюлурму ёки сиз учун?

Ҳермес

Э, йўк, шоҳим, кимлигини фақир билмайди,
Десам балки аччиғингиз келар... У – ўғри.

Зевс овози

Ҳа, бу тўғри. Тушганмикин Прометей шаштидан
Бориб кўр-чи, ўшал скиф даштига тўғри.
Аввал гапир унга хузур-сафодан, гаштдан...
Бадъаз ўтгин энг бошланғич масалага, хўш...
Қистовга ол, дўндирасан у ёгин ўзинг.
Токай, дегин, шаҳаншоҳнинг юраклари бўш,
Дегин қандай хатарларни кўрмоқда кўзинг.

Ҳермес

Миллиард йил ўтди, ахир, гаплашиш қийин,
Кириб кетган тоғ билан у ернинг қаърига!

Зевс овози

Ҳа, айтмоқчи, ер юзига чиқарай, кейин...
Оз бўлса-да, шамол тегар унинг бағрига.
Шу чоғда сен гаплашиб ол у билан дадил.

Ҳермес

Айтганингиз бажо бўлмай кутгандан зиёд.

Зевс овози

Ўшанда ҳам чурк этмасдан турса у адл,
Ўз сайдини не қилишин билади сайёд.

*(Яна зимзиё қоронғулик тушади. Дам ўтмай момақалдироқ
гулдураб, чақмоқ чақади. Саҳна ёришиб Ҳермес ва Прометей
кўринади.)*

Прометей

Яна қандай синоат бор ушбу замонда?
Яшаб келдим рутубатда, ўпкам олдириб.
Қурт-қумурсқа бадан тугул кездилар қонда,
Хужайрамнинг катакларин бир-бир ўлдириб.
Лаҳза сайин илон чақди, етмагандай бу,
Оҳим кўкка етди, лекин – бера олдим тоб.

Ҳермес

Сен жазога маҳкумсан-да, ҳозир ҳам, ёҳу
Оҳ чекасан саволимга бермасанг жавоб.

Прометей

Жабрласин, кўрқадиган жойим йўк, бор, кет.

Ҳермес

Азоб чекиб яшадинг-ку, ахир шунча йил,
Етмадими шунча жафо?

Прометей

Зевсинг – сурбет!
Идроки сушт, кўнгли эса ғафлатга мойил.

(Момақалди роқ гумбурлаб, чақмоқ чақади.)

Ҳермес

Ана, қара, сўзларингни Зевс пайқади!

Прометей

Жудаям соз! Маъбудийлик ҳисси йўк унда.

Ҳермес

Ўйнашмагин! (кўкка қараб).
Қодир Зевс бошин чайқади.

Прометей

Нима қилса қилаверар – бағри бутун-да!

Ҳермес

У-ку, сенга ачинмоқда; бўлғуси жазо
Энг даҳшатли жазо бўлгай, борми хабаринг?

Прометей

Қисматини сўйламасдан бераман сазо!
Уч Мойра³лар сири менда, ғофилсан баринг!

(Момақалди роқ гулдираб, чақмоқ чақади. Саҳнада қоронгулик тушиб яна ёришади. Ҳермес чиқади. Уммонзодалар хори учар аробада пайдо бўлади.)

Хор етакчиси

Битта ипга тиргалдик
Қодир Зевс туфайли.
Айрим бўлиб бизлар ҳам
Булутларни кувайлик.
Ўсиб-ундик, Прометей,
Ушоқмасмиз тобакай.
Қўшоқнинг орасинда
Бўшоқмасмиз тобакай.
Қўшоқбоши лутфидан
Завол нима билмаймиз...
Ўз ҳақ-хукукимиздан
Завол нима билмаймиз.
Дардга чора излаймиз,
Атроф тўла зинолар.
Агар ҳаёт шу бўлса
Йиқилсин бу бинолар!

Прометей

Эй, Уммоннинг фарзандлари, кўринг ҳолимни!
Ер юзига чиқаздилар калака учун!
Қўрмагандим Зевс каби айёр, золимни,
Ўринлатиб қасд олмоқда ишлатиб кучин.
Бу-ку, майли, одамзотнинг аҳволи қандай,
Шундан менга имкон бўлса берингиз хабар.

Хор етакчиси

Одамзотдан ҳоким чиқди, энди бой, малай
Тушунчаси пайдо бўлди, ҳаёт бесамар;
Авлодлари тўлқин-тўлқин келиб турибди,
Уларга сен, почча, бекор оташ берибсан!

Прометей

Ҳаммасига Зевс шоҳид – кўриб турибди...

Хор етакчиси

Шундай бўлса, бекорларга кўкрак керибсан
Заминга у ташлаб қўйди нифок уруғин.
Бир-бирига душман одам! Ҳаммаси чўғни
Ўз олдига тортаётир... келгуси бўғин
Аямасдан пайҳон қилар бор ила йўғин!

Прометей

Бу муаззам жиноят-ку, Олимп султони
Ер қаърида ётганимда йўл тутган шундай...
У қанақа ярамасу қандай мўлтони!
То ҳануз қон ҳиди билан анқир ўнгу сўл.

Хор етакчиси

Хунрезликлар равшан эрур бизларга кундай,
Ҳаво нопок, баҳри муҳит суви ҳам нопок.
*(Момақалди роқ гулдираб, саҳнага яшин тушади. Учқур отда
Уммон киради.)*

Уммон (Хорга)

Маконингиз сари учиб кетингиз дарҳол
Ҳаддан ортиқ хурфикрлик бизни этар ҳок.

Малакларга ёритилган мангу истикбол.
Сўзингизни тинглаб, мени жўнатди яздон⁴
Ўғри билан гаплашмангиз хеш бўлсангиз ҳам⁵!

(Хор чиқади.)

Прометей

Ҳа, бормисан, халоскорим, куйдирма кўп жон
Билиб олдим эмас экан ироданг маҳкам.
Жабрдийда Прометейман, ўша-ўшаман
Ҳол сўрмадинг миллиард йил ичида бир бор...

Уммон

Гаплашамиз, мана ҳозир отдан тушаман...

Прометей

Ваъдаларинг катта эди, қилмайсан ҳам ор,
Тулкивой-эй... Кетавергин келган йўлингга.
Бари бир сир ололмайсан, кутганинг бўлмас.

Уммон

Кўп саркашлик қилаверма, кел, мени тингла,
Кимки оёқ тирайверса иқболи кулмас.
Ўша сирни Зевсга оч, тамом-вассалом;
Айш- ишратда иннайкейин яшайверасан.
Ҳесиона сочиқ билан сенга тутар жом,
Гар хоҳласанг гулзорлардан ғунча терасан.

Прометей

Чадан ўнгга боққунимча кўп йиллар ўтди,
Лоақал бир ҳол сўрмади Ҳесиона ҳам!

Уммон

Билсанг агар қодир Зевс шундай йўл тутди.

Прометей

Йўлига ғов қўйилдимми?

Уммон

Балли!

Прометей (қўкка қараб)

Муттаҳам!

(Момақалди роқ гулди раб, чақмоқ чақади.)

У, Ҳорҳона⁶ – Медузанинг иши чамаси!
Зевс унга буюрган-да, падар лаънати!
Остин-устун бўлиб кетмиш ҳамма-ҳаммаси
Кундан кунга қўрк очибон яздон санъати.
Ҳа, Ҳорҳона Медузалар нигоҳлари-ла,
Рафиқамни қаттиқ тошга айлантирганлар.

(Келинчак либосида Ҳесиона киради.)

Ҳесиона

Яшамоққа қўймадилар ўз ёрим ила,
Инс-жинсларни бизга қўпдан шайлантирганлар.
Энди менга руҳ бердилар, тош қотган эдим,
Телбаларча иш тутсам гар айбситма мени.
Ихтиёрим ўзимдамас!
Эҳ... *(бошини чангаллайди)* нима дедим,
Айбситма жоду ўраб чирмаса сени
Ҳозир сени эркалайман, қўл етмаса ҳам

Баданингда латиф қўлни ҳис этасан сен.
Мана бўса...

*(Ҳесиона юз, қўл ва оёқ ҳаракати билан шаҳвоний ҳирсни
қўзғайди.)*

Прометей

О, қандай соз! Лаззат мужассам!
Бўсаларинг мунча ширин... асирингман мен.

Ҳесиона

Жоним... ўша сирни сақлаб нетасан, ахир
Иккиланмай айтиб юбор Зевсга барин!

Прометей

Йўқол! Жўна! Менга энди ширинлик – тахир!

Уммон

Ким сенчалик хўрлай билар севикли ёрни,
Ундай дема...

Прометей
(секин)

Бошқаришар онгни сездирмай!
Вале улар менга таъсир ўтказса нетгум?
Бўлса ҳам орамизда масофа, ҳай-ҳай...
Бошим қизиб кетаётир бамисоли хум.
Қутқар мени Мнемосина – илҳом онаси,
Хотирамни сақла пинҳон, сирни очмайин.
Зевсдан ўч олажакман келса хонаси,
Ҳиссиётим қўзғадилар, қандоғам майин...

Мнемосина овози

Хотиржам бўл! Тушкунликка тушма, Прометей!
Зевс қўлин хотирангга чўза олмайди.
Уч Мойра бор – маъбудалар юкорида, ҳей,
Ҳаммасига гувоҳдирлар, қутқу солмайди.

Прометей

Яхшиямки Уч Мойра бор, бўлмаса султон
Одамзодни ўз-ўзига кирдирармиди?
Ҳар лаҳзада талвасада бўлар эди жон,
Бор ҳаётим таҳликалар ичида эди.

Зевс овози

Хотирангга, эс-хушингга ҳукмим ўтмайди,
Вале сенга бера олгум энг қийин сазо,
Шундай сазо бераманки, ҳеч ким қутмайди,
Мана ҳозир...

Прометей

Бу сазодан яхшидир жазо!

(Хесиона дабдурустдан Уммоннинг олдига келиб, либосини еча бошлайди. Қария Уммон йигитлик завқини туяди.)

Тўхта! Зевс, ўша сирни сенга айтаман,
Кўзларимга кўринмасин фақат буларинг.

Зевс овози

Бағоят соз! Ошиқларга юз тутар чаман,
Ўша ерда ковушурлар, даргоҳ унда кенг.
Қани, жўнанг, шармандалар!

(Уммон ва Ҳесиона қўл ушлашиб чиқадилар.)

Гапир энди, хўш?

Прометей

Хотирамдан кўтарилди, ҳақ нима эди?

Зевс овози

Лақиллатма! Каландимоғ, сал пастга туш,
Зевс билан ким ўйнашди – охир панд еди.

(Саҳнага сорбургут учиб келади-да, кишанга қўнади.)

Жигарингни чўқиб бургут қон ичади, ҳа,
Одамларга ўт бахш этган Прометей ўғри!
Кутқармайди сени фоний одамлар сира!
Азобланиб жаҳаннамга тушасан тўғри.

Прометей

(уни бургут чўқийди)

А! Вой!..

Зевс овози

Ана! Жабрдийда бўлдингми, қалай?

Прометей

Эвоҳ! Ў! Ў! Ҳермесмасмисан, озод маъбудман!
Азоб чексам чекавергум, бўлгим йўқ малай.
Ёнавергум чарс-чурс этиб, ўт ичра ўтман!

Зевс овози

Ўт эмиш-а! Билиб қўйки, мана шу бургут,
Ҳар кун келиб жигарингни чўқиб ичар қон.

Яранг битгач, яраланар! Шуни эсда тут,
Кеча-кундуз қийналади – сафо билмас жон.
Мен шунақа шаҳаншоҳман; истаган эдим –
Ҳесиона – хотининг ишлатди санъат
Миясига буйруқ бердим, асир эт, дедим,
Лаззатландинг, асир бўлдинг...

Прометей
(қўкка қараб)

Сенга минг лаънат!!!

*(Момақалди роқ гулдураб, чақмоқ чақади. Бургут Прометейнинг
жигарини чўқийди.)*

А! А! А!..

Эй, ҳаёти мангу маъбудлар!
Қаердасиз? Маъбуд еяр маъбуддан азоб!
Камайдими ё Олимпда лолагун ўтлар,
Нима учун чурқ этмайсиз, бермайсиз жавоб?
Эй, Адолат маъбудаси, Фемида – энам!
Қулоғингга чалиндими, ўғлинг фиғони?
Индамайсан – демак, лолсан, чўчийсан сенам.
Индамайсан – оғриса ҳам ўғлингни жони...
Ана одам болалари келаётгир, ҳа,
У қанақа қабиладир, сардори бошда.

(Ўқ, ёй, пичоқ билан қурошланган овчилар қавми киради.)

Қавм сардори
(қабиладошларига)

Тўхтанг, бунда (Прометей ва бургутга қараб)
Икки маҳлуқ – овимиз, ана!
Назар солинг, бири чўқир, бири бардошда.
(Прометейга) Эй, сен кимсан?
Этилгансан, нега занжирбанд?

Прометей

Прометейман... Сизларга ўт бахш этган маъбуд.

Қавм сардори

Танимадик, тикилсак-да, биз сенга ҳарчанд,
Эслолмадик! Қачон бизга берган эдинг ўт?!

Прометей

Биласизми сизлар бобокалонингизни?!
Ер юзида ҳаёт курган дастлабки авлод...

Қавм сардори (қабилadoшларига)

Нимага у йўл-йўриққа солади бизни?
Тайёрланинг, иккисин ҳам этамиз барбод!
Ўт берганмиш...
Ўқни отинг! Шайланинг дарров!

*(Бургут учиб кетади. Жигаридан лахта-лахта қон оқайтган
Прометей баданига ўқлар ёғилади.)*

Прометей

Меҳр бериб, топганим йўк меҳрибон, эвоҳ!
Жигаримга бирон малҳам, қўйса-чи биров.
Э, йўк, бутун ходисалар равшан-ку менга;
Шундай бўлди, шундай бўлар ва бўлаётир.
Зевс иши – айлантирмоқ Ёлғонни Чинга!
Шошмай турсин халқ ичидан чиқар бир ботир
Ундан кейин ўтмай қолар ҳукми бутунлай.
У ботирни кимлигини айтмайман – бу сир.
Айтсам, Зевс уни йўлдан уриб қўяди...
Ҳеч нарсадан воқиф эмас бу нодон қавм,

Фикри ёди – кўнгил ёзиш, шикор қилишда!
Қурсоқ гамин ейишади, ҳолбуки оч ит
Ярамасдан келган овга! Буни билмас шох!

**Қавм сардори
(қабилadoшларига)**

Ландавурлар! Учиб кетди лаққа гўшт – бургут,
Нима қилдик (Прометейга ишора қилиб),
Буни-ку пай турган-битгани!

**Зевс овози
(гулдурак овоз-ла)**

О, Прометей! Одамзотга берган эдинг ўт,
Бандилиқдан сени халос этдими, қани?!

*(Момақалди роқ кетма-кет гулдураб, чақмоқ чақади. Қавм
кўрқиб, гужанак бўлиб олади.)*

Фонийлар-ку,⁷ билишмайди меҳрни улар!
Қирайми, айт, ҳаммасини чақмоғим билан?

Прометей

Ҳукминг билан
Сеҳрланган қавм-ку булар!

Зевс овози

Сирни гапир. Ўйнашяпсан ахир ким билан?

Прометей

Умид қилма, бари бир мен очмайман сирни.

Зевс овози

Йўкса, осий, феълингдан кўр, кўйиб бераман,
Дардингга эм бўлолмайди очикқан гурух.

(Момақалди роқ тинади. Қавм қаддини кўтаради.)

Қавм сардори (ўз аҳлига)

Шафқат қилди ҳаммангизга Ер-кўк тангриси
Сўниб қолди гулдирақлар...

Прометей

Билинлар, бу рух!

Қавм сардори

Ўргатмагин эй, тузоқда қолган лаҳм эт,
Очикқанмиз, ундан кўра бирон нима бер.

Прометей

Келинг, сеҳр болалари, келинг бетма-бет
Гаплашайлик, шоҳид бўлсин Само ила Ер.

Қавм сардори

Буни турган-битгани – пай, жигарин олиб
Чўғга тутсак яхшигина кавоб бўлади.
Ерни кавланг, ўтни ёқинг, шоҳ-шабба солиб,
Дейдилар-ку ажал етса, паймон тўлади.

*(Қавм одамларидан бир қисми шох-шабба йиғишга
тутинадилар, бир қисми эса занжирбанд Прометей турган
қояга тирмашадилар.)*

Зевс овози

Қиё боққин! Кутмагандим улардан буни.

Қавм сардори (ўз-ўзига)

Яна ўша товуш келди...

Прометей (қўкка қараб)

Кутмовдим мен ҳам!

Қавм сардори (Прометейга ишора қилиб)

Алп келбатли манави, руҳ деганди уни.
Наҳотки бу бизлар учун нотайин – мубҳам.

(тиз чўкиб, қўкка қўлларини ёзади)

Тинч қўйингиз бизни энди руҳи яздонлар
Кундан-кунга келаверсин овимиз барор.
Қорнимизни юмшоқ этга тўйдирган онлар
Қурбонликлар қилмоқликка қиламиз қарор.
Сизга томон йўллағаймиз буқа сонини,
Давра куриб ракс этамиз, чиқазамиз ис.
Овимизни тахт қилгунча олманг ёнини,
Қорнимизни очирмоқда аллақандай ҳис.

*(Қавм сардори туради. Қавм унинг ишораси билан ўз ишига
маишгул бўлади. Прометейга чирмаишган бир овчи унинг
жигарини кесиб тубандагиларга узатиб туради.)*

Прометей

Ҳим! Ҳим! Ҳим! Ҳим!
Одамзотга ўзим берган ўт –

Жигаримни куйдиришга, асқотар ҳозир!
О, Адолат маъбудаси! Кел, кўлимдан тут,
Ҳар қанақа қилмишларга ўзингсан нозир!
Атроф жимжит... мени яна яккалашибди...
Ҳеч ким менга кўмак бермас, кўлимдан тутмас.
Нетай, найлай, андалибим ҳаққалашибди.
Ҳаққалашса ҳаққалашсин у менга чўтмас.

(Саҳнада жигинак ҳиди пайдо бўлади. Қавм сардори ўз аҳли билан тамадди қилишга тутинади. Шу фурсатда кентавр Ҳирон ва пахлавон Ҳеракл ўқ-ёйи билан киради.)

**Ҳеракл
(Ҳиронга)**

Ана, қара, Прометей, бу – рўпарамизда
Юзларида ранжу заҳмат асари аён.
Ваҳший скиф⁸ қабиласи худди шу кезде
Тамаддига киришибди, бамисли Тифон.⁹

Прометей

Ҳа, тановул қилишмоқда... Менинг жигарим
Уларга ризқ!

Ҳирон

Наҳотки шу рост?

Ҳеракл

Бўлмасам қара,
Жигари йўқ! Ваҳшийларда на қилсин шарм.
Қара, аъзо-баданлари – ҳаммаси яра.
Ўқ отишган...

Қавм сардори

Сизлар кимсиз? Бу ердан жўнанг!

Ҳирон

Агар билсанг, сенга ҳисоб бермаймиз зинҳор.

(Ҳирон олдинги икки оёғини кўтариб, қавм сардорига ҳамла қилиб, уни беҳол қилади. Ҳеракл ваҳший овчиларни баъзан битта-битта, баъзан жуфт-жуфтлаб улоқтириб юборади.)

Прометей

Кўяверинг, эт ейишсин – соним кесишсин,
Бечоралар очиқишган, гап қилмайди кор.

(Учар аробада Фемида қўлида қилич билан киради.)

Онаизор! Келдингизми охир мен томон.

Фемида

Бўлмасам-чи, бўталоғим, ғаминг куйдирди,
Энди озод этиласан, Уч Мойра шу он
Махфий сир-ли Зевсни ҳам жондан тўйдирди,
Ёрлақади сени улар, энди озодсан.
Асқотади Хефест берган мана бу қилич¹⁰
Мумдай кесиб кишанларни.

(Қилични Ҳераклга беради.)

Ҳеракл ол сен,
Бандларини кесиб ташла аямасдан ҳеч!

*(Ҳеракл занжирбанд Прометейнинг бандларини кесади.
Прометей кишанлардан фориз бўлади. Шу пайт бургут учиб
келади. Ҳеракл уни ўқ-ёйи билан отиб нобуд қилади.)*

Прометей

Нимага у келди экан? Жигар қолмади!

Фемида

Сезяпсанми, сенда ахир ўсмоқда жигар!

Прометей

Золим Зевс не кунларни бошга солмади.

Хирон

Банди бўлиб турар эдинг, Ҳеракл агар
Овга чикиб дабдурустдан отмаса мени.
Ўқ отдию, илк бор сездим оғриқ нелигин
Шундан кейин боқийликдан воз кечдим, сени –
Озод этиш мумкин экан.

Прометей

Шунақа дегин.

Фемида

Уч Мойралар шарт бойлашган: бирон боқий зот
Боқийликдан воз кечса гар – хурлик сари йўл
Очиларкан. Алқиссаким, одам тақлид от
Ўқ зарбидан жабрланиб сенга берди қўл.

Прометей

Яхшиликлар қайтарурман яхшилигига
Умри яна касб этади боқийлик буткул.
Кавказ тоғи ажиб ҳаёт гулига эга,
Димоғига ҳиди тегса, тағин боқий ул.

Хирон

Йўқ, Прометей, истамайман боқий ҳаётни!
Жонга тегди ҳар нарсани кўриш, ҳис қилиш,
Яхши ном ҳам, ёмон ном ҳам керакмас менга
Ўлим хавфин ҳис этмоқлик жуда яхши иш!

Фемида

Биз томонга келаётир маъбудлар, ана,
Зевсдан-да, хайикмасдан дадил, басавлат.

Прометей

Зевс тахти инқирозга учради яна,
Ўз-ўзини оқлолмасдан қолди бу давлат!

(Бир тўда маъбудлар киришади.)

Маъбудлар етакчиси

Қутлагани келдик сени азиз Прометей!
Кўр эканмиз, кўзларимиз энди очилди.
Ҳаёт – шомлик ҳам шуурсиз, нимасини дей,
Зевс бизни ғафлат аро бемехр қилди!

Прометей

Кўраяпсиз кишандан мен буткул фориғман
Бундан буён қолгани йўқ Зевсда қудрат!
Энди озод Прометейман; юзи ёруғман
Узоқ давр Зевсни мен этиб келдим рад.
Уран¹¹ даври даврон эди билсангиз агар
Фаровонлик, тўкин-сочин унга хос эди.

Крон тахтга чиқиб олгач, Зўрлик ва Зар

Жаннатмакон ўлкамизни хароба этди!
Ёдда борми Уран ҳукм юритган даврон?
У минбардан нутқ сўзласа, олқишлардингиз,
Тахтга чикқач, қоралади Уранни Крон,
Қарсақ уриб хайқирдингиз ўшанда ҳам сиз!
Ундан кейин ота тахтин ағдарди Зевс,
Унга ҳам сиз хайрихоҳлик билдирдингиз!

Айтинг, менга, борми сизда адолат ҳисси;
Ким чиқса ҳам тахтга уни маъқуллайсизлар!
Фақат Ҳирон – довьорагу мустақил экан.
У мени деб ҳайиқмади, чиқди йўлимга.
Ўлимга тез юз тутаркан адолат деган,
Энди у ҳам одамлардек маҳкум ўлимга.
Сизлар каби бўларди-ку, у ҳам жим юрса,
Ёрликлардан, рутбалардан у маҳрум энди.
Ёрликлари бир пул экан у ўйлаб кўрса,
Фикрлари шу тариқа бир жойда тинди.
Ёрликлардан устун турар маъбуд фарзанди.
Ҳақсизликни писанд қилмай яшаш сафосиз,
Тайёрланган имтиёзлар оёққа банди.
Ўз-ўзини тушовлаган дунё – вафосиз.
Билмайсизки, лақиллатар Зевс сизларни,
Суғормасдан олиб келар сувга обориб.
Ёмон руҳда ўстирди у ўғил-қизларни
Топтади у эзгуликни тупроққа қориб.
Эслаб кўринг у не қилди кекса авлодни.
Улар энди жаҳаннамда – Тартар қаърида
Ҳоким қилди руҳингизга сохир ҳаётни.
Кун кўрасиз Фемидадан анча нарида!
Билмасангиз билиб қўйинг, Зевс – муттахам!
Ҳар қадамда ишлатади у тап тортмай фириб.
Оғзин юмар сўнгги бўғин вакилларин ҳам
Йўлига у мансаб бериб, ёрликлар бериб!

Маъбудлар етакчиси

Ҳамма айб бизда эмас, Прометей, иним,
Аклимизни ўғирлаган бунда жоду бор.
Соз ҳаёт деб бизлар ахир билмаймиз тиним,
Тиришамиз, ўзимизда эмас ихтиёр!
Зарур чоғда Зевс маҳсус одамлари-ла,
Онгимизни бошқаради узоқда туриб!
Кулдирсалар, биз куламиз хушнудлик ила,
Йиғлатсалар, йиғлагаймиз қаҳқаҳа уриб!

Фемида

Ҳа, шунақа, бедодликлар борлиги тайин;
Кимни қушга айлантирган, кимни маймунга!
Хароб этди мамлакатни у борган сайин
Кўп гапирдим маслаҳат қор қилмади унга!

Ҳеракл

Биласизми – жоду ичра бутун мамлакат!
Телбахона тўлиб кетган, Эллада – зиндон!

Фемида

Ҳефаст берган қилич билан ушбу фалокат
Ва ноҳақлик аста-секин бўлғуси гумдон!

Прометей

Ҳа, Фемида – онаизор, лекин Ҳеракл
Шу қилични ташласа гар уч марта сирмаб,
Ўз аслига қайтар яна Идрок ва Ақл
Ҳамда Мехр уйғонгуси кўнгиллар юмшаб.
Ошқор бўлсин ҳаммангизга яна битта сир:
Қиличингни силта уч бор, Ҳеракл, қани!

(Ҳермес қиличини ҳавода уч марта силтантиради. Қоя тўдаланиб турган одамга, чўзилиб ётган қавм аҳли бўрига айланди. Маъбудалар юзида табассум ўйнайди, улар бир-бирларига меҳр билан боқадилар. Бўрилар саҳнадан писибгина чиқиб кетадилар.)

Фемида

(Прометейга)

Болагинам! Яқинроқ кел, Хесионани
Босмоқчийди ўз отаси Уммон хилватда.
Йўл қўймади бунга асло Уч Мойралар, ҳа

Мадад берди. Адо бўлди Зевс даврони!
Юр мен билан Уч Мойралар сари борамиз
Ва курамиз янги авлод салтанатини!

*(Прометей учар аробага тушади. Маъбудалар она-болани
олқишлаб қоладилар.)*

Парда

ИЗОҲЛАР

1. Таргар – Ер қаъри.
2. Крон – Титан, Ер ва само фарзанди, Зевсинг отаси. Олимпда иккинчи ҳукмдор.
3. Уч Мойра – уч опа-сингил, қисмат маъбудлари, топқирлик бўйича Зевсдан юқори турадилар.
4. Яздон – Зевс назарда тутилмоқда.
5. “Хеш бўлсангиз ҳам...” – Уммон қизлари Прометейга қариндош бўлади.
6. Ҳорхона – Медуза – уч опа-сингилдан бири. Унинг нигоҳи тушган жонзот тошга айланган.
7. Фонийлар – ўлимга маҳкум одамлар.
8. Ваҳший скиф – ёввойи қавм.
9. Тифон – улкан маҳлуқ.
10. “Асқотади Ҳефест берган мана бу қилич” – Ҳефест – темирчи маъбуд, у ҳам Прометейга қариндош.
11. Уран – Само титани, Олимпда биринчи ҳукмдор.

ОБИДА

(Турди Фароғий ҳаётидан драматик достон)

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Субхонқулихон.

Муҳаммадиёр – девонбеги.

Раҳимбек – хон маслаҳатчиси.

Бойлоқ – Қушбеги.

Хожадиловар – давлатманд киши.

Оқбўтабий – Хўжанд ҳокими.

Бокира – Оқбўтабийнинг хотини.

Энага – Оқбўтабийнинг хизматкори.

Дарбон – Оқбўтабийнинг хизматкори.

Муаррих.

Турди Фароғий – шоир.

Тўтигул – Турди Фароғийнинг рафиқаси.

Ҳалимбий.

Элликбоши.

Аттор.

Мешқобчи.

Айрончи.

Зиндонбон.

Лаҳмчи.

Эрмат – халқ вакили.

Чопар.

*Сарой аҳли, соқчилар, миршаблар, навкарлар, ясовулбоши ва
йўловчилар.*

Воқеалар Бухоро, Хўжанд ва Киштут қалъасида кечади.

БИРИНЧИ МАНЗАРА

Киштут қалъаси харобалари узра қора булут кезмоқда. Атроф нимқоронғу – тун. Гумбази бузғун бўлган масжид деворлари ёнига ҳорғин руҳли, қаландарнамо кийинган Турди Фароғий яқинлашади. У девор сиртидаги араб имлосида битилган байтларни синчиклаб кўради-да, шам ёқади, сўнг белбоғига қистирилган чормихни олиб, деворга ҳарфлар битади.

Турди Фароғий

Дилда илҳом мавж урадур, вале қувват йўқ
Қани эмди давот бўлса, ҳам қоғоз бўлса...
Ҳар бир сўзни отар эрдим бамисоли ўқ,
Мушкул эркан гар эҳтиёж камёб-оз бўлса,

(Шам кўтариб ўзи ёзган байтларни ўқийди.)

Тор кўнгилик беклар, ман-ман деманг, кенглик қилинг,
Тўқсон икки бори ўзбек юртидур, тенглик қилинг!
Бирни кипчоқу хитою, бирни юз, найман деманг,
Қирку юз, минг сон бўлиб, бир хон оинлик қилинг.
Бир ёқодин бош чиқариб, барча бир тўнға кириб,
Бир ўнгурлик, бир тиризлик, бир яқо-енглик қилинг,
Тўқсон икки бори ўзбек юртидур, тенглик қилинг!
Ух... Толиқдим. Зотан шундан бошқа юмуш йўқ,
Чидаш керак худованднинг ёзу кишиға.
Нетай, найлай ҳамёнимда олтин, кумуш йўқ,
Ҳайё хуйт деб кирай десам шаҳар ичиға.
Менсимасдим дунё молин даврон келганда,
Ҳатто, сарой, ҳарамларин кўзга илмасдим.
Билсам, олтин-олло эркан, эл эса банда,
Эҳ, невучун шул чинликни олдин билмадим?
Билсам эрди мен-да олғир савдогар янглиғ,
Шаҳду шакар такаллумни ёр қилмасмидим!
Кун кечириб кўзи кўру гўши кар янглиғ,
Муҳтожларни парча нонға зор қилмасмидим!

Шарафласам бўлмасмиди хону хоконни,
Хей, йўк, кўнгил, ўзингга эрк бермагил зиёд.
Курашмоқ-чун кўлга олдинг қилич-қалқонни,
Вале мағлуб томонларга бошлади ҳаёт.
Дабдурустан... Даҳшатангиз довуллар санчиб,
Бошимизга балогардон кечмишин солди.
Қирғоқлатди долға худди хамирдай кўпчиб,
Шул турушда на дўст қолди, на диёр қолди!
Бой берилди кўзғолонлар, буюк исёнлар.
Бой берилди ишқ-муҳаббат, эътиқод, имон.
Киролмади бир чопонга тарқоқ инсонлар,
Тарқоқликдин тангри ўзи этсун аломон...
Чунки кўним билмас эркан одам боласи,
Наки одам, зўр уммонлар сойга айланмиш.
Бул Кўҳистон мулки ичра Киштут қалъаси,
Келиб-келиб энг ташландиқ жойга айланмиш.
Кунгураддор деворларда йўк эмди шинак,
Кўчиб кетган ганжи тугул, бўёк-сиёғи.
Вале ёрқин миноралар бузмайдур пинак,
Зар-нигорга мўл эрса-да боши, оёғи!
Терак бўйи келадурғон бул масжид хароб,
Этагинда ўт-ўланлар айқашиб ётур.
Тирик жон йўк, ё алҳазар, бул қандай сароб,
Бўм-буш эрур хонақолар, йўлақлар бенур...
Бир вақтлар бул қалъада қайнағон ҳаёт,
Энди эса кўрқинчли бир тарзда хувиллар...
Пайхон бўлган боғларинда булбулмас, хайхот,
Бойқуш сайрар, гоҳи эса бўри увиллар.
Мана шул ер кўпдан маскан-маъво мен учун
Савил қолди Турон ери – қондош маъвойим.
Савил қолди тор бағрлик, кетдим кенг учун,
Савил қолди зилол сувим, тиниқ ҳавойим!
Савил қолди жаллодлари ила ёвуз хон,
Савил қолди мулла бўлиб кўринган жосус.
Савил қолди ҳақни ноҳақ этган оломон,
Нетай, найлай, ўқ отдилар жонимга махсус!

Оқбўтабий киради, у ҳам қаландар қиёфасида.

Оқбўтабий

Эй, сен кимсан?

Турди Фароғий

Мусофирман...

Оқбўтабий

(эгнига ишора қилиб)

Қайдин бул жанда?

Турди Фароғий

Хотирамнинг мазаси йўқ... Бизнинг удумда
Кимсан дея сўралмағай мусофирдан-да.
Эмди бундай калом чиқмиш...

Оқбўтабий

Замона шум-да!

Турди Фароғий

Бале тақсир! (тусмоллаб)
Янглишмасам Оқбўтабийсан.

Оқбўтабий

Худди ўзи!

Иккови қучоқлашиб омонлашади.

Турди Фароғий

Кажрафторнинг шевасин қара!

Оқбўтабий

(энгилга ишора қилиб)

Эҳсон қилган жандам-ку...

Турди Фароғий

Ҳа, худди ўзи.
Бу ёқларға қайси шамол учирди сени?

Оқбўтабий

Сенға мадад берганимни айғоқчи билмиш...
Хон ногаҳон ҳокимликдан четлатди мени,
Қулоғига етиб борган ҳар турли миш-миш.
Қатл этмак қасдидайкан ошкор йўл бирлан,
Дабдурустан қочиб қолдим бош оққан ёкка.

Турди Фароғий

Хуллас, мендек келибсан-да дашту чўл бирлан.

Оқбўтабий

Рафиқамнинг охи турар ҳамон қулоқда.

(Олисларга тикилиб қолади. Хотирлайди.)

ИККИНЧИ МАНЗАРА

Хўжанд. Уйга туташ пешайвонда энага бешик тебратиб ўтиради. Бокира кашта тикиш билан машғул.

Энага

Қуёшим, ойим ўзинг, аллаё алла,
Ёп-ёруғ бўлғай юзинг, аллаё алла.
Эслатур ялдо туним, эслатур, жон-ей,
Қора қош, қора кўзинг, аллаё алла!

Ранги қув оқарган Оқбўтабий шошиб киради.

Оқбўтабий

Бокира! Бўл, ҳозирлагин сафар анжомим,
Тез фурсатда бул диёрни тарк этмоқ лозим.

*Бокира туради. Энага таъзим бажо келтириш учун туриб
ўтиради.*

Бокира

Нима бўлди?

Оқбўтабий

Қаро бўлди ёп-ёруғ номим!

Бокира
(саросимада)

Энага

Шўримиз курсин!

Бокира

Мен-чи?

Оқбўтабий
(у ёқ-бу ёққа қараб)

Жим! Шовқин қилма!
Кейин сенга ўзлиғимдан берурман пайғом,
Уй-жой топсам, сал тинчисам олиб кетурмен.
Бокира, бўл, оз қолди вақт, шошил, тез, ҳайҳот!
Ҳайкал янглиғ серраймоқнинг пайтимас!

Бокира
(йигламсираб)

Кўрман...
Кўр бўлмасам...

Оқбўтабий

Обидийда қилмасанг-чи, бўл.
Кийим-бошни, ақчаларни қопчиққа жойла.

Бокира ичкари уйга кириб кетади. Шу пайт девор ортидан дарбоннинг овози эшитилади.

Дарбон

Оқбўтабий! Қоч навкарлар! Тирбанд ўнгу сўл.

Қўлда қопчиқ билан Бокира киради. Отлар дупури эшитилади.

Оқбўтабий
(безовта, секин)

Қандоқ қилиб хайрлашай шу кўрк, чирой-ла!

Бокира тиз чўкиб эланади.

Бокира

Шўрим қурур ёт эркаклар кирса бостириб,
Кетманг! Ёхуд бизни бисмил қилиб кетингиз...
Ўзингизни оқлаб олинг, балки бу – фириб,
Балки, бизни хон афв этур – ҳиммати денгиз.

Оқбўтабий
(қопчиқни олиб)

Сизни бисмил этмоқликка менга вақт қайда,
Дам ғанимат, жўнаш керак фурсат борида.

*Ҳовли саҳнига навкарлар бостириб киради. Оқбўтабий
жуфтакни уриб қолади. Бокира фарёд чекади. От дупури
эшитилади.*

Элликбоши
(ўнбошига)

Орқасидан қув! Энағар! Қашқани ҳайда!

(навкарларга)

Айтинг, кимди илинжи бор анинг ёрида?

*Тўрт нафар навкар бир қадам олдинга силжиб жувонга
талабгор эканликларини билдирадилар. Бокира фарёд чекади.*

Энага

Тўхтанг, бўрилар!

(олдинга чиқиб бешикни тўсади.)

Навкарлар Бокирани судраб ичкари олиб кирадилар.

Яқин келманг, норасида гўдак-ку ҳали!

Элликбоши

Найза санчинг шум кампирга.

Энага

Мусулмонлар! (секин) Мадад беринг, ё ҳазрат Али?

*Энага найза дастидан ушлаб, навкарларни орқага итаради.
Бир навкар унинг сочидан тортиб ерга йиқитади, бошқаси
энагага найза санчади.*

Энага

Берахмлар! Ўлмоқдаман... Ер ютсун хонни!

(Ўлади)

Элликбоши

Хах-хах-хах-ха!

Навкарлар

Хў-хў-хў-хў...

Элликбоши

Хизмат ила оқлангизлар хон берган нонни!

БИРИНЧИ МАНЗАРА ДАВОМИ

Оқбўтабий ҳамон олисларга тикилганча турган бўлади.

Турди Фароғий

Нима бўлди? Мунча хаёл сурмасанг, етар.

Оқбўтабий

Шундоқ, ўзим... Ҳай... Бу ерда тириклик қалай?

Турди Фароғий

Шул хароба манға маскан. Сув-озик етар:
Хув, анови мевазорда... Ризқи рўз талай...

Оқбўтабий

Парвардигор шафқат қилғай бандаларига.

(Девордаги ёзувларга кўзи тушиб.)

Тавба, қатор мисраларда қарулғоч каби
Ўлтиришур фикру аъмол қочмай нариға,
Ўзинг асра шикастлардин, ҳаётан-наби!

(Ўқийди)

Тор кўнгиллик беклар, манман деманг, кенглик қилинг,
Тўқсон икки бори ўзбек юртидур, тенглик қилинг!
Бирни қипчоку хитою, бирни юз, найман деманг,
Қирку юз, минг сон бўлиб, бир жон оинлик қилинг.

Турди Фароғий

Тўқсон икки бори ўзбек юртидур, тенглик қилинг!
Вале тенглик қилолмади беклар, амирлар
Ҳолбуки бул калима биз учун нажот!
Шу йўлда мен ошдим қанча тоғу тош, қирлар
Ваъда айлаб бермаса-да Ҳалимбий ғирот!

(Ўй суради)

УЧИНЧИ МАНЗАРА

*Бухоро шаҳри бозори яқинида бир майдон – намозгоҳ.
Атторлик дўкони олдидаги супада Бойлоқ Қушбеги, Муҳаммадиёр,
Ҳожадиловар ва Турди Фароғий чой ичиб ўтиришган бўлади.
Аттор уларнинг хизматида, дам баркашида туршак, майиз, дам
чай олиб кириб туради.*

Ҳожадиловар

Чойдан хўпланг, Муҳаммадиёр, Қушбеги қани,
Нонға қаранг...
Энди гапни ростин десам, куёвимизни
Қўллаш керак.

Бойлоқ Қушбеги

Куёвингиз балхлик эмас-да...

Хожадиловар

Не дахли бор?

Муҳаммадиёр
(жилмайиб)

Гар билсангиз хон ўша ёкли...

Турди Фароғий
(тиззасига уриб)

Э, шунингчун сарой аҳли балхлик экан-да!
Бойлоқ Қушбеги

(Хожадиловарга)

Гап шул ерда...

Вале мен ва Муҳаммадиёр
Бошқа уруғ, бошқа улус, бошқа элатдин
Шундай қилғон атайлабдин Субхонқулихон
Аҳвол билиш, сир олиш-чун сарой аҳлидин.

(Хожадиловарга)

Куёвингиз ҳали-бери юратурадир.
Даражасин кўтармоққа ружу қилсангиз.
Хонға айтинг, яқинисиз, нимангиз кетди?
Зора сарой шоири деб фармон бердирса.

Муҳаммадиёр

Бунинг-чун ё ришват даркор ва ёки...

Хожадиловар

Хўш-хўш?

Муҳаммадиёр

Жиғабойли уруғидан бўлмоқлик керак,
Куёвингиз янглишмасам юз уруғидин.

Хожадиловар

Бале, таксир, аммо-лекин жаноби хоннинг
Биродари Абдулазиз ҳазратлариким,
Уруғчилик қилмас эрди...

Бойлоқ Қушбеги

Ул тол кесилғон...

(четга, секин)

Турди шоир башартиким найманлик бўлса,
Зотим дея дастлаб уни қўллар эрдим мен!

Муҳаммадиёр

(четга, секин)

Мен қипчоқлик...

Бўлмаса-да Турди қипчоқлик
Мартабасин оширардим, – Хожадиловар –
Гар зар берса... Ул бағоят зикна-да, ахир.

Турди Фароғий

Уруғчилик, тарафкашлик авж олғон юртда
Илол-абад унум бўлмас.

Бойлоқ Қушбеги

Куфр сўзлама...

Қани, омин... Юк бўладир кўп гап эшакка.

Фотиҳа ўқиб турадилар.

Турди Фароғий
(четга, секин)

Энди билдим аҳли сарой кирдикорларин!

(бирин-кетин чиқадилар)
мешкобчи ва айрончи киради.

Мешкобчи

(айрончига)

Бор-бор, жўна, ҳей қишлоқи, аравангни торт,
Эргашверма, бор, нариги томонга ўтғил.

Айрончи

Сув қайдаю, айрон қайда?!

Мешкобчи

Эринмоғон сорт.
Қани жўна, ҳам ўзингни сипороқ тутғил.
Йўкса...

Айрончи

Нима?

Мешкобчи

Қўяжакман жағингни эзиб!

Айрончи

Ҳей, оғирроқ бўл... Ҳаммани-да бир кўз била кўр.

Мешкобчи

Бор-эй!

(Сув тўла мешни атторлик дўкони олдига қўяди.)

Келиб қолинг, адашманг кезиб.
Сувмисан сув!

Айрончи мешкобчининг рўпарасига челакни қўяди.

Айрон ичинг, қиласиз хузур!

Атторлик дўкони ичида атторнинг қораси кўринади.

Аттор

Ҳов, бухорий, тўсма дўкон олдини, жўна!

Мешкобчи (атторчига)

Бу ер менинг шаҳрим эрур. Бас қил, келгинди!

Аттор

Ҳой, ярамас! Тилингни тий!

Мешкобчи

Гумдон бўл, сўна!

Хушбичим либос кийган Турди Фароғий киради. У дўкон олдида тўхтаб, бир атторга, бир мешкобчига назар солади-да, бошини чайқаб қўяди.

Турди Фароғий

Сувдан борми?

Мешкобчи

Ичинг, тўрам, муздеккина сув,
Жувон эмас, қиздаккина сув.
Чанков босди, жон роҳати бу,
Ёмғир пайти тўкилган дув-дув.
Ичинг, тўрам, муздаккина сув.

Агтор

Бул сув эрмас, мағзава асли.

Мешкобчи атторчига ўқрайди. Айрончи Турдини имлайди.

Айрончи

Келиб қолинг, айрон, айрон,
Ичган кимса ҳайрон, ҳайрон.
Нафси қониб қила берар
Тоғу тошни сайрон, сайрон.
Ичмангиз сув кун тиғида,
Бўлур ёқа вайрон, вайрон.
Айрон хўпланг, яйрагайсиз,
Бамисоли жайрон, жайрон.

Турди Фароғий айрондан ичади. Мешкобчи атторни ёқасидан олади.

Агтор

(жон ҳолатда)

Ёрдам беринг! Муслмонлар!

Йўловчилар тўпланишади. Турди Фароғий олдинга ўтиб жанжални бостиради.

Турди Фароғий

Айб бўладур. Мусулмонсиз икковингиз ҳам.

Аттор
(мешқобчига)

Қирғинбарот қилмоқ керак бухорийларни.

Турди Фароғий
(атторга)

Маъзур тутинг, тақсир мени. Сиз қаердансиз?

Аттор

Субхонқули диёридан – асли Балхданман.

Турди Фароғий

Бухорода кўпданмисиз?

Аттор

Ўттиз йил бўлди.

Турди Фароғий

Айтингиз-чи, тирноққа зор эмасмисиз?

Аттор

Йўқ.

Алҳамдулло икки ўғлим, олти қизим бор.

Турди Фароғий

Ундай бўлса, Бухорода туғилган бари?

Агтор

Бале...

Турди Фароғий

Демак, бухорий деб саналур алар!
Қирғинбарот қилинсинми фарзандларингиз?

Агтор

Э, йўк, олло саломатда сақласин ўзи.

Турди Фароғий

Шундай экан, бухорийни ҳақорат этманг!

*Мешкобчи, аттор, айрончи ва йўловчилар аввалига
жилмайишади, кейин қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборишади.*

Турди Фароғий (мешкобчига)

Сен ҳам кўп-да эрк бермагин энди тилингга,
Ҳаммамиз ҳам бир аъзомиз. Бирор еримиз
Гар оғриси зириллайди бутун гавдамиз.
Шунинг учун кулфат тушса бирортамизга
Биз барчамиз шул кулфат-ла оғриб турайлик.
Бизга ибрат бу борада Гуржистон ахли.
Алар ўзи миқдоран оз, бироқ бир-бирин
Ҳар қандайин вазиятда қўллай биладур.

Айрончи

Баракалла. Минг офарин! Ҳақ гапни айтдинг!

Биринчи йўловчи

Тўғри, бизда гуржилардай уюшқоқлик йўк,
Бул борада уятлимиз замон олдида.

Иккинчи йўловчи

Хонавайрон этаётир барот солиғи!

Учинчи йўловчи

Қандай қилиб уюшсин эл, турмуш ташвиши
Шул қадар кўп, айтқон бирлан адо бўлмайду.

Тўртинчи йўловчи

Уй-жой учун, қилинажак тўй учун ўзбек
Умр бўйи сарсон эрур ақча кетинда.

Турди Фароғий

Юрт ҳақинда фикрлаш йўқ: бари ҳар кўйда...
Ёқа-энлик қилолмаймиз бир тўнға кириб.
Азалдан-да қаллобфуруш мағизчи каби
Уруғчилик бошимизда ёнғоқ чақадур!
Қирқу юз минг қипчоқ бирлан кенағас, найман –
Бошлиқлари мансаб дея бир-бирларини
Қириб келур. Эслик бўлса Субхонқулихон
Авваламбор шу ҳолға ул барҳам берурди.

*Миршаблар ва соқчилар етагида оёқ-қўлларига кишан солинган
бандилар ўтади.*

Биринчи миршаб (бандиларга қамчи уриб)

Жадалроқ юр!

Турди Фароғий

Кишани бор юрай деса...

Биринчи миршаб

Аралашма!

(соқчига)

Кишанлилар сафини тузат!

Соқчи

Бажону дил.

Турди Фароғий

Гуноҳи не буларнинг ахир?

Иккинчи миршаб

Тўламоғон барот солиғин.

Турди Фароғий

Барот эрур етти йиллик солиқнинг оти...
Ҳаммамиз ҳам бул хирожни тўламаганмиз.

Биринчи миршаб
(соқчига)

Қочқин эркан, кийгазингиз анга ҳам кишан!

Биринчи йўловчи

Менға ҳам.

Иккинчи йўловчи

Менға ҳам.

Учинчи йўловчи

Менға ҳам.

Тўртинчи йўловчи

Менга ҳам.

Иккинчи миршаб

Кишан етмайдур.

Турди Фароғий

Кўрдингизми, аҳли фуқаро!
Ҳаммангизга кишан етмайдур.
Мана булар: беҳудага банди бўлгонлар!
Бизнинг оёқ-қўлимиздур. Банддин аларни
Озод этмак керакмидур? Қани, ур-ҳо, ур!

*Оломон миршаб ва соқчиларга ташиланади. Ур-йиқит
боишланади. Омон қолган миршаб ва соқчилар бирин-кетин
жуфтакни урадилар.*

Турди Фароғий

Бас, халойиқ! Шул шахд ила эмди ҳаммамиз
Тўппа-тўғри хонга қарши юруш бошлайлик!

Биринчи йўловчи

Қани олға, тўппа-тўғри хон саройиға!

Турди Фароғий

Авваламбор, бандиларни озод этайлик.

*Бандиларни кишандан фориғ қилаётганларида жазо
соқчилари қўзғолончиларга хужум қилиб, уларни ҳам кишанбанд
этадилар. Миршаблар билан ясовулбоши киради.*

Биринчи миршаб
(Ясовулбошига Турдини кўрсатиб)

Мана, бегим, кўзғолонга ундаган кимса.

Ясовулбоши

Э, шундайми, қани-қани, танишайлик, хўш
Гапиргиси келган вақтда ҳар киши жимса,
Ўз умрини эъзозлагон бўладир.

(Йўловчиларга)

Пўшт-пўшт.
Нарирок тур. (Турдига секин.)
Наслу насаб? Қайси уруғдин?

Турди

Юз уруғи гар билсалар менинг уруғим.

Ясовулбоши
(мамнун)

Э, шундайми! Мен ҳам ахир шул уруғдин-ку.

(баралла)

Ҳей, миршаблар! Буни филҳол озод этингиз!

Турди

Озодлик – ҳеч, жўраларим озод бўлмаса!

Ясовулбоши

Гўл экансан! Озод этиб бўлмас барчани!
Мушкул кезда ўз жонингни олиб қочсанг-чи!

Турди

Қай юз бирлан сўнг боқурман жўраларимға.

Ясовулбоши

Эзгуликни билмас эрсанг – билганингни қил!

(Миршабларга)

Ўрда сари ҳайданг қани, ит-кўппакларни!

Миршаб ва соқчилар бандиларни етаклаб ўтаверади. Турди турган еридан жилмай гапиреди.

Токайгача уруғчилик бу юртда танти,
Токайгача бу саҳвни папалайдилар.
Қальаликлар далаликни дейишиб анди,
Бегуноҳдан бегуноҳ хўп савалайдилар.
Наҳот бундан воқиф эмас Субхонқулихон,
Наҳот улус ташвишини ўйламас пича.
Йўқ, мен хонға юрт бошиға тушган савдони
Айтиб, андин бул иллатға даво сўрғайман!

БИРИНЧИ МАНЗАРА ДАВОМИ

Турди Фароғий хаёл суришни бас қилиб, Оқбўтабийга қарайди.

Турди Фароғий

Қани, ўлтир, бизға эмди тўлин ой – ёстук,
Осмон – кўрпа.

*Ўтиришади, йироқ-йироқларда ваҳший ҳайвонлар ўкириги
эшитилади.*

Оқбўтабий

Бу не ўрин, ухлаб бўлмас-ов.

Турди Фароғий

Биласанми, кўникишга боғлиқ ҳаммаси.

Оқбўтабий

Оре, рост бу.

Турди ҳам, Оқбўтабий ҳам ёнбошлайди.

Нимагадур уйку келмоқда.

Турди Фароғий

Чарчағонсан, ухла.

Оқбўтабий ухлайди.

Турди яна хаёл суради.

ТЎРТИНЧИ МАНЗАРА

*Хон тахтада, сарой аъёнлари унинг ён-атрофида. Жадал юриб
Бойлоқ Қушбеги киради ва хонга таъзим бажро келтиради.*

Бойлоқ Қушбеги

Қўзғолончи бадрақларни занжирбанд этдик,
Ҳаммасини қатли омға ҳайдайверайми?

Хон

Тўхта, алар нечун... кўтаришғон бош?

Бойлоқ Қушбеги

Кўппакларға хуш келмасмиш барот солиғи.

Хон

Солиғ? Қизик, солиғни деб... Муаррих қани?

*Қалин китоб, давог-қалам ушлаган Муаррих сарой аёнлари
қабатидан чиқиб, хонга яқин келади.*

Муаррих
(бош эгиб)

Хизмат, хоним?

Хон

Солиғ нима?

Муаррих

Хоним, солиғ бу...

(китобни варақлаб ўқийди)

Юрт бошига тушадирғон салтанат юки,
Тахт мушкулин осон этмак – раият бурчи.
Минг шукурким, Турон мулки олтунга бисёр,
Солиғсиз ҳам ўз кунини кўраверади.
Вале боболардан қолғон удумни бузмак –
Алар қурғон биноларни бузмак-ла тенгдир.
Ишёқмаслик йўколади солиғ тўланса
Зулмат ўрнин нур олади солиғ тўланса.
Эл кеккаймас, бойваччадек бетга чопмайдир,
Нишонадир солиғ – хонлик мавжудлиғидин!

Хон
(ўзига-ўзи)

Шу чокқача бузганим йўқ боболар измин,
Улуғ Темур тизиб кетгон йўлдамен хануз!

(Бойлоқ Қушбегига)

Барчасини қатли омға рўпара қилинг!

(ўзига-ўзи)

Менға қолса қўллар эрдим исёнчиларни!
Аммо лекин мен хонман-ку тахт кетур қўлдин...

(Бойлоқ Қушбеги)

Бул қўзғолон йўлбошчиси ким эркон?

Бойлоқ Қушбеги

Турди!..

Хон

Турди? Қизик... Турди – қўзғалмак демак...
Филҳол келтур ҳузуримға.

Бойлоқ Қушбеги таъзим билан чиқиб кетади.
(ўзига-ўзи)

Кажрафтор фалак!
Тахт ишини юргизмаклик нечоғлик мушкул,
Атрофингда гар бўлмаса хушёр одамлар.
Ким бўлмасин мансаб учун койитади жон...
Бўлса эди қабатимда собитқадамлар,
Бул тахт, бул юрт кундин кунға топур эрди шон.

Бойлоқ Қушбеги Турдини икки навкар билан олиб киради.

Бойлоқ Қушбеги

Ана ўзи...

Сарой аҳли

Малъун! Ярамас! Тагипас!

Раҳимбек Турдига кўзини қисиб қўяди. Бирдан унга ташланмоқчи бўлади. Бироқ Бойлоқ Қушбеги йўл бермайди.

Бойлоқ Қушбеги

Теграсига йиғиб олиб уч-тўрт бадракни,
Сизга қарши оёқланган бадкирдор, мана!

Хон

Агар hozир бир ишора қилмасам эрди,
Сарой аҳли сени ғажиб ташларди тамом.

Турди

Ҳа, биламан, давлатингиз кўланкасида
Нечун куёш бу кўзларни қамаштирмасин!
Содиқ бўлиб туюладур сиртдан қаралса,
Аммо дилда сақлашади сизга хусумат.

Сарой аҳли

Малъун, ярамас! Тагипас! Телба! Ҳисоб бер!

Турди

Булбул тилин тушунади фақат андалиб!
Жумла қарға-қузгунларга сўйлаш чикора?

Хон

Чотингга зўр бермағилки, бутинг йирилур!

Турди

Сени андак тушунишса атрофдагилар,
Қадрласа меҳнатингни ерға урмасдин,
Яшаётган жойинг магар ботқоқ бўлса-да,
Ўшал жойни жаннат дея атайсан киши.

Хон

Худодин кўрк!

Турди Фароғий

Худодин кўрк? Сиз-чи, ҳазратим?
Юрт бош-бошдоқ, тарқоқ.
Андух юки остида бу халқ!
Уни эзар Мухаммадиёр, Бойлоқ Қушбеги,
Қўшни хонлар огоҳ бўлса бу бебошликдан
Бир ҳафтада босиб олур Бухоро тахтин!
Маишатга берилмасди Абдулазизхон
Раҳматлик кўп эсли эди биродарингиз.
Эринмасдан эшитарди фуқаро арзин,
Шоҳ Абдулазиза бўлди жаҳонбонлиғ хатм,
Аҳди шаҳаншаҳию фурсати хоконлиғ хатм,
Шарти инсофу карам пешалиғу хонлиғ хатм,
Расми доду равишойини мусулмонлиғ хатм,
Яхши от этти алам арсаи даври офок.
Бирон марта халқ додига етганмисиз сиз?
Асло! Сизга жонон ила қадаҳ бўлса бас!
Юрт ҳақинда фикрлаш йўқ!..
Сиз ҳамбазм ўлуб хожасаролар била ёр,
Ҳукм баръакс суриб, бўлди хотунлар сардор,
Хор ўлди уламо-ву фузало, шайху кибор,

Кўрунгиз юрт иши топти на ерларга қарор.
Хон жилови икки бадрагга тегиб, ўлди иноқ.

Хон

Юрт ҳақинда фикрлаш йўқ?..
Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!

Сарой аҳли

Хих-хих-хих-хи!
Хў-хў-хў-хў!
Ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!

Турди

Эй юзи қаро, кўзи кўр, қулоғи қар, беклар!
Билингиз бу сўзимни панд саросар, беклар.
Айлангиз пайрави шаръийи паямбар, беклар:
Сизга даркор бу юрт, эй гала занғар, беклар,
Бу қадим нақл эрур: “Эл работу тўра қўноқ”.

Сарой аҳли

Ҳаҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!

Турди

Едингиз барчангиз итдек фуқарони этини,
Ғасб ила молин олиб қўймадингизлар битини:
Қамчилар доғи солиб бўйни, қонотиб бетини,
Ёрдингиз захрасини, ичидан олиб ўтини:
Бўлмади кам бу раият бошидан ҳеч таёқ!

Хон

Қамчи уриш даркор эрур, раият – пода!
Уриб турсанг кетаверар хоҳлаган ёққа.

Сингани йўқ таёқ ҳали сени бошингда,
Синса сен ҳам бўлур эрдинг одамшаванда.
Мурувватга лим-лим эрур кўнглимиз ҳали,
Сийлаганни сигир билмас, сен одамсан-ку!

Бойлоқ Қушбеги

Шафқат тила.

Муҳаммадиёр

Бор, шукур қил!

Раҳимбек

Тавба эт, гумроҳ.

Хон

Муддао не?
Турди бир кўз билан қаранг дейман ҳама уруғга
Ҳам юқори қўйманг бирин иккинчисидин!
Иқтидорли кишилар бор ҳар бир уруғда,
Аларни Сиз тенг кўринг-да мансаб улашинг!
Сўнг кўрарсиз юрт ишларин олға кетишин,
Сўнг кўрарсиз аҳиллик ва иттифоқликни,
Йўқса бу юрт... маскан бўлур босқинчиларга!

Ҳожадиловар

Бўлмаган гап!
Бундан сира чиқмас ёруғлик.

Турди (хонга)

Кўрдингизми, чиқмас эмиш мендан ёруғлик.

Ҳожадиловар

Суф-е сенга, яхшиликни билмас экансан!

Хон

Талашмангиз! (Турдига) Эрк бермагин кўп-да тилинга,
Алҳосилким, биз юрт ишин унутмаганмиз.

Раҳимбек

Ҳа-да, мачит-мадрасалар қурилаётир,
Эътиборда қариялар, етим-есирлар.
Мамлакатни хон ўзлари ҳафтада бир қур,
Кезиб чиқиб мухтожларга улашурлар зар,
Кўр бўласиз бундай хонни билмасангиз гар!

Турди

Бу илтифот фақат балхлик фуқароларга,
Бошқа уруғ-аймоқларнинг ҳоли забундир.
Мансабдорлар, тахт ишига дахлдор эрлар
Ҳатто бозор учарлари ҳаммаси балхлик.

Хон

Ҳа-ҳа, алар менинг уруғ-аймоғларим,
Қудаларим, куёвларим – хеш-ақраболар.

(ўзига-ўзи)

Чинданам бу мансабларда иш юритганлар,
Иқтидорсиз кишилардир. Лек иложим йўқ;
Гар бармоғим тишлар бўлсам танам оғрийди!

(баралла)

Етар энди исёнкорни зиндонбанд этинг!
Ўша ерда эс-хушини йиғиб олади.

Раҳимбек

(Турдига кўзини қисиб)

Шошмай турсин, тавбасига таянтираман!

БИРИНЧИ МАНЗАРА ДАВОМИ

Оқбўтабий

(уйқусирайди)

А? Мен гуноҳсиз... Афв этингиз.

(чўчиб уйғонади)

Во, парвардигор сақлагай ўзи!

Турди Фароғий

Не бўлди?

Оқбўтабий

Туш... Босинқираш...

Турди Фароғий

Босинқираш? Сен зиндонда ётмагансан-да,
Энг ростмана босинқираш ана ул ерда.

Хотирлайди. Оқбўтабий яна ухлайди.

БЕШИНЧИ МАНЗАРА

*Зиндон пучмоғи. Ён томони панжара билан тўсилган.
Юқорида дарчадан нур ёғила бошлайди. Тиззаларини кучоқлаган
ҳолда ўтирган Турди Фароғий юқорига қарайди.*

Турди Фароғий

Ҳали бошим узра ҳоким эрди зулматпеша тун,
Бир тутам нур мужда берди тонг элчисидин.

Азон саси...
Азон товуши эшитилади.
Бунда эса оғир қадамлар...
Йўқ, бу ўша зиндонбоннинг оёқ товуши.

*Кўлида бир даста калит ва нонушталик баркаш билан
зиндонбон киради.*

Зиндонбон

Турди оға, омонмисиз, аҳволлар нечук?
Не камчилик бўлса айтинг – Раҳимбек сўзи.

Турди Фароғий

Балли сизга! Бораверинг, сиздан кўнглим тўқ.

Зиндонбон

Тонг саҳарлаб сизни сўраб келди бир жувон,
Киритаман... ҳозир, лекин (аланглаб) билмасин ҳеч ким.

Турди Фароғий

Ким экан ул?

Зиндонбон

Айтгани йўқ, кейин билурсиз...

*Зиндонбон чиқиб, бошига чодра ташлаган Тўтигулни бошлаб
киради.*

Турди Фароғий

Тўтигул?!

Тўтигул

Ҳа, мен...

Зиндонбон чиқади.

Турди Фароғий хафа, юзини ўгириб олади.

Бунча энди, ахир мени севардингиз-ку!

Турди Фароғий

Мен шундайман – сева туриб воз кеча олгум!

Тўтигул

Воз кечиш не? Севмоқ учун яралган одам.

Турди Фароғий

Билинг, энди кураш учун яралгай одам!

Тўтигул

Кураш нучун, қаршингизда бор-ку гўзаллик...

Турди Фароғий

Терс кўрингай гўзаллик ҳам инсоф йўқ эрса...

Тўтигул

Кўйинг энди шу гапларни.

Турди Фароғий

(ўзига ўзи)

Оҳ, унинг кўрки!

Бул чиройдин аҳдин бузар ҳатто сўфи ҳам!

(баралла)

Хўш, маликам, бул ерларға не хизмат бирлан?

Тўтигул
(йигламсираб)

Эмиза туриб, иттифоқо ухлаб қолибман,
Гўдак нафас ололмасдан оламдан ўтмиш.

Турди Фароғий

Зиндон ва сиз. Энди бирдир иккови мен-чун.

Тўтигул

Озодликка чиқаркансиз, мени десангиз.

Турди Фароғий

Жўнайверинг, керак эмас менга озодлик,
Ҳамон дилда менга берган дашномларингиз.

(хаёл суради)

ОЛТИНЧИ МАНЗАРА

*Кўчага туташ ҳовли-жой – суна устида бешик тебратаётган
Тўтигул кўриниб туради. Кўчадан Турди ва Муҳаммадиёр кела
бошлайди.*

Турди Фароғий

Балли, бегим.

Муҳаммадиёр

Айт-чи, қандай девонда юмуш?

Турди Фароғий

Дуруст, бироқ...

Муҳаммадиёр

Гапир, дилда қолмасин дардинг.

Турди Фароғий

Мухрдордан қилай дейман шиква шикоят,
Жиноятга бошлар йўкса анинг талаби.
Эшик олдида тўхтайдилар.

Муҳаммадиёр

Қандай талаб?

Турди Фароғий

Пул ундириш ниятида ул.

Муҳаммадиёр

Хўш-хўш!

Турди

Менинг имзойимдан манфаат кўрди:
Бўлар-бўлмас кори юмуш бажарилди деб
Бадалига ҳақ олинди олий ғазнадан.
Имзо билан ақчани мен олишга олдим,
Вале мендан санаб олди мухрдор жамин.

Муҳаммадиёр

Неча марта қайтарилди мазкур қилғилик?

Турди

Янглишмасам, олти марта...

Муҳаммадиёр

Чакки бўлибди...
Хотиржам бўл, унга танбех бериб қўяман,
Ҳа, сендин бир илтифот...

Турди

Буюринг, бегим.

Муҳаммадиёр

Уй қад берди, эмди айвон тикламоқчиман,
Усталарни чақиртирдим. Ҳашарчиларни
Ташкил қилса ёмон бўлмас бизнинг одамлар.
Нима дейсан?

Турди

Айни ҳикмат гапингиз, бегим.

Муҳаммадиёр

Эрга тонгдан иш бошлаймиз, кечикма тагин.

Турди

Ўз вақтида ҳозир бўлгум тангри хоҳласа.

Муҳаммадиёр

Хўп, мен борай.

Турди Фароғий

Қани, уйға ташриф буюринг.

Муҳаммадиёр

Бошқа маҳал. Кирмай нима, худо хоҳласа.

(чиқади)

Турди (ёлгиз)

Ўқидим кўп китобларни, аларнинг бари
Тажрибадан, билимлардан берди сабоқлар.
Мансабдорда тамаъ қилиш – нафсиз машғулот
Ундан кўра дастга умид боғлаган авло.
Вале ҳали ўз бошимдан ўтмагани-чун
Тамаъ қилиб кўрай дейман девонбегига.
Зора юксак рутбаларга эришсам мен ҳам,
Зора бир оз яхшиланса тирикчилигим.
Менга қолса мартабани кўзга илмасдим.
Тегиб ўтиш шиоримдир дунё молини!
Минг афсуски, мол-мулкка ўч рафиқам менинг
Унинг хоҳиш-истагини хотир қилмасам
Хонадоним бузилади – жанжал чиқаду.
Сану манға бормай дейман бахтим чопғанда.

*Турди эшикни очиб, ичкарига киради. Шу алпозда чақалоқ
йиглайди. Чақалоқ йигисига зарда қилган мақомида Тўтигул
бешикни қаттиқ тебрата бошлайди.*

Тўтигул

Бас қил дейман! Ҳаҳ, илоё туғилмайин ўл!

Турди

Эзгу нафас қилинг.

Тўтигул

Очиқипти... Кўкракда сут бўлмаса найлай!

Турди

Тўнғичини волидангиз парвариш қилди,
Бунисини улғайтиринг энди ўзингиз.
Сут йўқ эмиш. Шу ҳам важми?

Тўтигул

Важ бўлмай нима?
Кўкракка ҳам сут келадир корин тўқ бўлса.

Турди

Таом бор-ку!.. Оч бўлсангиз танаввул қилинг.

Тўтигул

Этсиз таом ўтмайди ҳеч таом ўрнига.

Турди

Шунақа денг... Ундай бўлса Хожидиловар
Отангизнинг саройида овқатланингиз.
У мислсиз бой бўлса ҳам юнди ичадур.

Тўтигул

Ҳадеб менга пеш қилмангиз хасислигини.

Турди

Ундай бўлса кўникингиз гўштсиз таомга
Аё йўқми? Нимага чурқ этмайсиз ахир?
Мана менга тайёрлаган таомингизда
Зарра гўшт йўқ, аммо ширин...
Шошманг, Тўтигул,
Ҳали бизлар қўй сўямиз ҳафтада бир бор!

Тўтигул

Эй қўйинг-ей, қачон бирим икки бўлувди?
Либосим йўқ акангизнинг хотиничалик.

Турди

Сабр қилинг эрта-индин ишим юришса
Не десангиз сизга шуни олиб берурман.

Тўтигул

Токайгача...

Турди

Овқатни ҳам заҳар қилдингиз!

Бола йиғлайди.

Тўтигул (секин)

Ўлим берсин!

Турди

Ҳай-хай, нима, нима дедингиз?

Тўтигул жим.

Боз айтаман, тебратингиз бешикни секин.

Тўтигул лоқайд.

Қандай жоҳил маҳмадана ожизасан сен!
Борми сенда оз бўлса ҳам фаҳмдан нишон!
Била туриб аҳволимни тагин бу шиква
Қашшоқлигим малол келса, бойваччага тег.

Тўтигул

Тегаман ҳам!

Турди

Бор, тегавер, паттанг ўзингда!

Тўтигул

(“Хаҳ!” деб бармоғини тишлайди. Кўзлари катта очилиб, ёш келади. Турдининг яқинига келади)

Кечиринг, тўрам... Бу жаҳолат...

(хотирлаб)

Ким ул? Шу қадар ҳушингиз банд айладими?

Турди

Аниқроқ айт.

Тўтигул

Ҳа... Сахарлаб саллангизни ювмоқчи бўлиб
Жомашовга ёзаётган эдим бир маҳал...
Сувга тушиб кетди мактуб.

Турди Фароғий

Мактуб? Дарвоқе.
Билмам кимдир иш жойимга ташлаб кетибди,
Аммо жавоб ёзганим йўқ барибир анга.

Тўтигул

Аҳду паймон қилгансизки, кет демоқдасиз!

Турди Фароғий

Кет демадим, бойваччага тег дедим, холос.

Тўтигул болани бешикдан ечиб олиб, ичкариги уйга киради. Бир оздан сўнг бир қўлда тугун, бир қўлда бола билан ҳовли эшиги сари одимлайди.

Айб – менда, мен қизишдим – кетма Тўтигул,
Севар ёрим, дил қувончим, биргина сенсан!

Тўтигул

Отам сизга мол-мулк берди, кизини берди,
Эвазига зикна деган номни орттирди.

Турди Фароғий

Айб – менда, мен қизишдим – кетма Тўтигул.

Тўтигул

Э, боринг-ей!

(чиқади)

Турди унинг оркасидан ташқарига эргашади.

Турди Фароғий

Тўтигул! Хо, Тўтигул!

Турди Фароғий бошини ҳовучига олиб, остонага ўтиради.

Кетди... Кетди барча орзу-умидлар!

Мухрдор киради.

Мухрдор

И-и, мулла Турди?

*Турди Фароғий бошини кўтариб Мухрдорга қарайди. Сўнг
апил-тапил ўрnidан туриб, қаддини ростлайди.*

Турди Фароғий

Э, ҳазратим, Ассалому алайкум...

Мухрдор

Ваалайкум ассалом, бўтам... Аҳволинг нечук?

Турди Фароғий

Шукр...

Мухрдор

Шошма-шошма, хўш дегандай, мулла Турдивой,
Арз қилибсиз... Йўлда кўрдим девонбегини.

Турди Фароғий

Тўғри, ортиқ истамайман гуноҳ қилишни.

Мухрдор

Гуноҳ эмиш. Во ҳасрато! Нодонсан, гўлсан!
Англагилки, сен орқали олинган ақча
Ўтар не-не чиғириқлардан...
Билсанг бунинг ўз харижи, тариқати бор.
Ҳали унга, ҳали бунга – катталарга тақдим этамиз.
Баъзиларга тўн кийгазиш, едириш керак.
Ҳа, булар-ку ўз-ўзидан юришмас осон.
Англагилки, сен орқали олинган ақча –

Ёлғиз менинг кармонимга келиб тушмагай
Кўп қисмини девонбеги юлқиб оладур.

Турди Фароғий

Нахот шул гап тўғри бўлса...

Мухрдор

Тўғри бўлмай не?

Бир йил бўлди мухрдорлик мансабида мен,
Бу рутбага осонликча эришганим йўқ.
Сендин юксак рутбаликни сўзин сўз десанг,
Ҳар қанча у жабр қилса, лом-мим демасанг,
Шундагина юмушларинг олдинга силжир,
Шундагина хон олдида топасан иззат.

Турди Фароғий

Турфа экан бу даргоҳнинг феъли-равиши!

Мухрдор

Бўлмасам-чи, мендан қуйи рутбадагилар
Ҳар бир ойда топганини олдимга қўяр.
Аммо сени сийлаяпмиз, девонбегига
Хешлигингни хотир қилиб турибмиз ҳозир.

Турди Фароғий

Э, шундайми, буни қаранг, гўллик қилибман.

Мухрдор

Бу бошқа гап!

ЕТТИНЧИ МАНЗАРА

Зиндон. Турди Фароғий ва Тўтигул ўша ҳолатда.

Турди Фароғий

Жўнанг, қайтмас шер изидан, йигит сўзидан.

Зиндонбон
(шошиб киради. Тўтигулга)

Бунга ташриф буюрдилар Раҳимбек додхоҳ,
Қани, синглим, бўшатиңгиз зиндонни филҳол.

Тўтигул
(Турдига)

Ўйлаб кўринг, тўрам, наки кўнги́л иши бу.

Турди Фароғий

Бор гапим шу, жўнанг!

Тўтигул
(Кета туриб)

Тўрам!..

Зиндонбон

Бўшатиңг, қани...

Тўтигул ва зиндонбон чиқади.

Турди Фароғий

Ўз боши йўқ! Гап ўргатган Хожидиловар,
Бўлмаса у келармиди зиндон томонға.

Раҳимбек киради.

Турди Фароғий
(Раҳимбекка қулоч очиб)

Ҳақдин улдир талабим – ўлса сенга ёр, Раҳим,
Икки оламда наби шафеъу ғамхор, Раҳим,
Ўлса то даври мадори бу жаҳон бор, Раҳим,
Айлағай сени худо барчаға сардор, Раҳим,
Беку бекзодасану юртға тушқан бир тоқ.

Раҳимбек Турди билан қучоқлашади.

Бир умр сандин, ўз ҳақ йўлига юрғайсан,
Аҳдинга росих ўлиб, бир сўзунга турғайсан:
Бу замонда борини бир кўз ила кўрғайсан;
Турдининг холини сан лутф била сўрғайсан;
Қадрдон, мири писандида, каримул-ахлоқ.

Раҳимбек

Афв этгайсан, хон олдида номашру айтдим,
Аҳвол мушкул эрди ул кез – сиёсатчилик.

Турди Фароғий

Тушунаман... Йўкса сиз-ла кўришармидим.
Зиндонда ҳам фаҳм этилди ғамхўрлигингиз.
Балли, оға!

Раҳимбек

Энди бунда турмоқлик хавфли...
Сени дорға тортмоқликка фармон берилди

Турди Фароғий

Кошки эди Мансур янглиғ бошимни тутсам,
Насимийдек аналҳақ деб нолалар қилсам!

Раҳимбек

Олло хивзу саломатда сақлағай сени,
Хотиржам бўл, лаҳмчилар кечадан бери
Зиндоннинг ул томонидан бул ёққа келар,
Янглишмасам чап бурчакка. Ҳозирланиб тур.
Бундан чиқиб тўғри боргил Хўжанд мулкиға.

(ёнидан ҳамённи олиб)

Мана буни ишлатарсан кори борингға.

Турди Фароғий (ҳамённи олади)

Миннатдорман. Кам бўлмағил, олло сийласин...
“Ўзбакни гули, сарсебади, бекзодисан,
Ҳама, эҳсонға балли дерман, озодисан:
Аҳли муҳтожлари даргоҳи, иждодисан”.

Раҳимбек

Бўлди, бўлди, кўнглим ўсди мактовлариндин.

Турди Фароғий

Сизға олқиш вале хонға ҳажвия битдим.
Тинглангиз-чи, манакай ул...
“Даври аҳду тангчашму бесару яъжужвашу,
Мухталиф мазҳаб гуруҳи Ўзбекистондир бу мулк.
Нақди жон берсанг топилмас истасанг бир дона айш?
Меҳнату андуҳдин сўрсанг, фаровондур бу мулк.
Жойи ислому мусулмонлиғ, Фароғий, истама,
Пойтахти кишвари Субҳонқулихондур бу мулк”.

Раҳимбек

Ҳе, кўявер хон зулмини, кўнглингни бузма.

Турди Фароғий

Фуқаро бўлди бу шоҳ асрида кўп зору наҳиф,
Зулмдин бўлди раият эликим хору заиф;
Соли тарихини этдим чу хираддин таклиф,
Деди: “Дин” бошдин, оёқдин тушиб, “ислом заиф”,
Даври Субхонкули жобир, умароси япалоқ!

Раҳимбек

Аё шоир, тинчий десанг Хўжанд сари бор,
Оқбўтабий менинг ўғлим – у мулк ҳоқими.

(ёнидин пичоқ олиб)

Бул пичокни ҳадя этсанг тамом-вассалом,
Ўғлим сенга қайишадур борича.

Турди Фароғий
(пичоқни оларкан)

Ой ва юлдуз ялтирайди пичоқ юзида,
Бул эҳтимол юрт туғроси...

Раҳимбек

Офарин, топдинг.

*Зиндон девори дукиллайди. Девордан одам кирарлик даражада
дарча очилиб, лаҳмчининг боши кўринади.*

Лаҳмчи

Қани, ким бор? Қўлни беринг!

Раҳимбек
(Турдига)

Қани, боравер!

*Турди Фароғий Раҳимбекни қучиб, у билан видолашади. Сўнг
бориб лаҳмчига қўл узатади.*

Жўнаб кетди... (Бакириб) Ҳой, зиндонбон!

Зиндонбон

Лаббай, додхоҳим?

Раҳимбек

Тушга яқин хабар қилғил девонбегиға,
Шоир Турди қочибди де. Маъкулми?

Зиндонбон

Маъкул.

Раҳимбек ва зиндонбон чиқадилар.

БИРИНЧИ МАНЗАРА ДАВОМИ

*Турди Фароғий ва Оқбўтабий ўша вазиятда: бири уйгоқ, бири
уйқуда.*

**Турди Фароғий
(ўйлаб)**

Осмон ўша, юлдуз ўша, хароба ўша,
Оқбўтабий тинч уйқуда, хурраги ўша.
Ҳўжанд усиз ҳозир қайси аҳволда эркан,
Йўқ, барибир, кунлар ўша, шаҳар ҳам ўша.

Хотирлайди.

САККИЗИНЧИ МАНЗАРА

*Хўжанд яқинида бир овлоқ, Турди Фароғий ва Оқбўтабий
киради.*

Турди Фароғий

Алар сени ярамас бир мухит ичинда
Махлуғ янглиғ яшамокқа мажбур этдилар!
Замон лоқайд, уламнинг парвойи фалак
Юрт ғамини ўйламайди лодон бадраклар,
Ҳаммасининг фикри ёди ёлғиз бир томоқ.
Ҳей, дунёи кўтир! Афсус, юзбор афсусам,
Мен билишнинг орқасидан елиб-югуриб
Интиҳосиз завқу шавққа молик бўлдим,
Бир мустақил хонадонга эга бўлмадим!
Қитдек бойлик орттирмадим. Шунинг учун ҳам
Юз ўғирди мендан жумла хеш-акраболар!
Кошки алар қуруқ сўзга солсалар қулоқ,
Бемаъни деб англадилар тўғри сўзимни.
Кенг ҳовлига сиғдирмади мени, хешларим.
Ҳатто энам ёқтирмади қашшоқлигимни!
Чунки бошқа ўғиллари минг хил либосу,
Жарақ-жарақ ақчаларни андин аямас,
Биргина мен “сангидилмен”, “фёлим ҳам ёмон”,
Вале пулдор ўғиллари олчоқ бўлса-да,
Зиёд эрур аларга ишқ-муҳаббатлари!
Қандай жирканч, қандай қабих,
эҳ, бу айирма!

Шу туфайли кўзимга терс кўринғай олам:
Одамлармас, аллақандай ваҳший ангорлар,
Ўқтин-ўқтин кўз олдимда ясов тортади,
Орзу-хавас, оғанг ахир сўз берган, дея
Уйлантириб кўйдилар ҳам Хожа қизиға.
Отасидан қарздор экан оғам аслида
Ўқитганман мадрасада укамни, дея
Топиб берди Хожа бойға саводли одам...

Ихтиёрим – бошқаларнинг кўлида экан!
Шу тарзда яшолмадим охир-оқибат,
Хондан жафо кўрган улус-ла бирга
Исён қилдим. Натижаси тугади ёмон.
Дор тагида қолди кўплар... Мен-ку зиндондан
Қоча билдим Раҳимбекнинг мадади бирлан.

Оқбўтабий

Не кечдикин анинг ҳоли?

Турди Фароғий

Ҳа, алалхус...

Оқбўтабий

Ғам – беҳуда, анга бало урмайдур.

Турди Фароғий

Нечук?

Оқбўтабий

Ул ўзини муҳофаза эта олажак,
Ақл бирлан иш кўрадур, жуда тадбиркор.

Турди Фароғий

Эсимда бор, сарой, ҳа-ха... Ноқулай пайтда
Сувдан қуруқ чиққан эрди... Гўёки мени
Ғажиб ташлаш турқи билан сарой аҳлининг
Дилидаги муддаога қанот боғлади...
Аслида ул мени ҳалок этмаклик учун
Ёлғондакам бир “садоқат” кўрсатган эрди.

Оқбўтабий

Ҳали замон келиб қолар қиблагоҳим ҳам
Қолган гапни эшитамиз андин батафсил.

Турди Фароғий

Раҳимбекнинг қадамига ҳасанот, вале...

(Ўйламсирайди)

Оқбўтабий

(ўз-ўзича)

Хаёлга ғарқ бўлаётир.

Турди Фароғий

Келармикин ул?

Оқбўтабий

Ваъда берди.

Турди Фароғий

Ҳалимбийга ўхшаб-а?

Оқбўтабий

Қандай?

Турди Фароғий

Мен зиндондин халос бўлгач, биринчи кор-хол
Марҳаматсиз хондин қасос олмоқлик бўлди.
Авваламбор тигдин ўткир сўзларим билан
Кирдикорин фош айладим – ҳажвия ёздим.

Сўнгра эса хондин зулм кўрғон элатни
Эргаштириб хон аркиға зилзила солдим.
Кўлим устун келганини кўрган Ҳалимбий
Эл ичида мени мақтаб от ваъда қилди.
Итифоко хон лашкари ғарбдан ўт очиб,
Бизнинг таянч қисмимизни паргола этгач,
Ҳалимбий ҳам хув аввалги шавқидан тушди.
Ваъда қилган арғумокни бермасдан кўйди.

Оқбўтабий
(кулимсираб)

Қиблагоҳим унақа эмас.
Ўз сўзида собит қадам, мана кўрурсиз,
Хув анави тўдаға қаранг.
Бир томонға келаётир. Ҳаммаси ҳам шод.
Бир-бириға гап отади: ҳазил қилади.
Эҳтимолки, дўндиришғон бир латифани.

Турди Фароғий

Ҳа, чинданам улар қувноқ, фақат мен ғамгин.
Бул ўлканинг азоблари биргина менда...
Олисада хирмон. Ёш-яланг буғдой ўрмоқда.

Оқбўтабий
(тўдага)

Салом бердик бахти қулган меҳнат аҳлиға,
Қаҳқаҳангиз бунданам зўр бўлсин ҳамиша.

1-киши

Орамизда Эрмат деган қизиқчимиз бор,
Шеър ўқишга ишқивозманд эрур азалдин.
Турди деган бир шоирнинг ҳажвиясини
Айтиб бериб ҳаммамизни мутаъсир этди.

2-киши

Золим хондан кўркмайдиган шоирлар ҳам бор,
Аларга жон садқа қилсанг арзийди.

3-киши

Тўғри!

Оқбўтабий

Бу ёд қилган ҳажвияни тўқиган киши
Мана, сизнинг қаршингизда!..

Турди Фароғий

Оқбўтабий кўйинг,
Ҳожати йўқ, ошкор қилиб нима қиласиз.

1-киши

Ундай деманг, халқ танисин ўз фарзандини.

2-киши

Баракалла, Мирзакарим, ҳақ гапни айтдинг,
Дехқонни-да эслаш яхши – нон еган маҳал.
Турди оға, сизнинг мунис ғазалларингиз
Халқимизнинг юрагида яшайдур мангу,
Сизни кўрдик алҳамдуллило рўйирост мана,
Олқиш бўлса Сизга абад!

Турдида жонланиш.

Турди Фароғий

Раҳмат, ёронлар...
Мен-ку мунча мақтовларга лойиқ эмасман,
Қилинажак юмушлар кўп ҳали олдинда.

От дупури эшитилади.

Ким у отда келаётган, Раҳимбекмикин!

Ҳамма ўша томонга қарайди.

Оқбўтабий

Йўк, у чопар.

Чопар киради.

Чопар

Бўтабегим!!!

Оқбўтабий

Нима гап, гапир!

Чопар халойиқни имлаб кўрсатади.

Гапиравер, булар бари ўзимизники.

Чопар

Маъзур тутинг нохуш хабар келтирдим бу гал,
Раҳим оға қўлга тушди...

Оқбўтабий

Нима? Ё раббий!

Чопар

Раҳим оға томонидан ёзилган нома
Иттифоқо тушиб қолмиш жосус қўлиға.
Хатда аниқ ёзилибди кўзғолон вақти,
Қайси шаҳар аҳолисин иштироки ҳам.

Турди Фароғий

Аттанг.

Эрмат

Эсиз. Хўжанд аҳли Раҳимбек учун
Тайёр қилиб қўйган эди ўз лашкарини,
Фақат унинг бу ишора, калимасини,
Зор-интизор кутар эдик, афсус, минг афсус!

Турди Фароғий

Барбод бўлди ҳамма юмуш, энди нажот йўқ.

Оқбўтабий

Энди нима қилиш керак?

Эрмат

Сабр қилиш лозим андак. Уни кутқариш
Ҳеч гап эмас боши тошдан бўлса башарти.
Бухорога юборамиз лаҳмкашларни.

Оқбўтабий

Бари зое, иншоллох, тағин ким билар?

Бошқалар

Ҳа, тўғри-да, бир иложин қилса бўлади,
Оқбўтабий, қайғуришга ўрин йўқ, ҳа-ҳа.

Турди

Ажабоким... Яна менинг бахтим чопмади,
Яна мендан йироқлашди зафар чоғлари.
Яна қулай фурсатларни пойлашим керак,
Ул қулай пайт қачон келар, менга қоронғу?

БИРИНЧИ МАНЗАРА ДАВОМИ

*Тонготар маҳал. Турди ва Оқбўтабий олисдаги кучли шамол
тўзонига разм соладилар.*

Турди Фароғий

Қаттиқроқ эс, бор кучингни ишга сол, шамол!
Қаттиқ эссанг, ҳоким эрур руҳимда хузур.
Чакна, куйдир ер юзини, момақалдирок!
Хору залил тирикликдан ўлғон авло.

Момақалдирок гулдурайди.

Шамол ожиз, Кулли ожиз гулдираклар-да,
Бошқа дунё яратишдин... қудрати йирок.
Чор атрофда ўшал осмон, ўшал ғариб ер.
Бул бад дунё ҳеч кимга ҳам осойиш эрмас,
Қизик бўлиб кўринар-да охир-оқибат.
Кампир ишин зиммангизга юклаб қўядир!
Эсиз, ёшлик ўтди худди булут сингари,
Қўл узатиб энди уни ушлай билмасмен,
Офтобрўя ер сатҳида қолган чувалчанг
Ҳозир мандан кадрлироқ бўлса ажабмас!

Оқбўтабий

Сизми, менми? Рутба тугул нуфузим кетди,
Ҳокимлигим Сиздан кейин вазнин йўқотди,
Субхонқули жосуслари пайимга тушиб,
Менга фитна тайёрламоқ бўлдилар зимдан.
Мен аларнинг тузоғига тушмасдан олдин
Қамчиладим Ғиркўк деган отимни жадал.
Елдек учдим, улар эса қувди изма-из,
Отимга ўқ теккач, қочдим бутазор томон,
Шу тариқа жонимни мен сақладим омон.

Турди Фароғий

Бола-чака, заифангиз қолдими унда?

Оқбўтабий

Қолди, эҳ-ҳе! Ожизамнинг сўзи ёдимда:
Бизни бу кеч ёвга ташлаб кетгандан кўра
Ҳаммамизни бисмил қилинг, тўрам, дер эди.
Унамадим, тўғрироғи, кўзим қиймади.

Турди Фароғий

Диёнат бор экан ўшал заифангизда,
Бекор ташлаб кетибсиз ул дурри садафни.

Оқбўтабий

Илож қанча?

Турди Фароғий *(секин, четга)*

Э, Тўтигул! Э, тақдир-тақдир!

Оқбўтабий

Ўзингиз ҳам мосувосиз оилангиздан.

Турди Фароғий

Бале, фақат урундиму келишолмадим:
Пуч ёнғокни мағизли деб юрибман бекор,
Яхшимидур кўрмай-билмай хотин олмоқлик?
Билиб бўлмас, тушар ҳали кимга қандоғи?
Шаддод бўлса, ақчанг бўлса ўчар овози,
Ёхуд талоқ қиласан-да, озод этасан.

Бошқасини, ғунчасини қўйнингга олиб
Хоҳлаганча тикиласан ёхуд искайсан.
Мухтасари: иш тутасан зўр ёки зар бирлан
Шундагина рўзғоринг қаро бўлмайдур,
Шундагина қариндошлар сендин воз кечмас.

Оқбўтабий

Бале, тўғри. Мен ҳам сездим бу йўқсилликни,
Рутбам кетгач, ақраболар ор этди мендан.
Биронтаси яширинча турмоқликка ҳам
Жой бермади қошонасин бўсағасидан.

Турди Фароғий

Тахт учунмас, халқ-раият иқболи учун
Қурашсайдик, аллақачон комға етардик.
Уруғчилик палак ёзди Турон элида.
Бундан фақат наф кўрадир ағёри азим.
У бир наҳанг майда-чуйда балиқларни-да
Икки ямлаб бир ютадир ва айлар ҳазм!
Мана, унинг оқибати – бизлар: иккимиз
Ўз юртимиз қолиб бунда хору залилмиз.
Деворга ёз! Мана, чормих. Биздан қолсин из
Бизлар мазкур замонаға жонли далилмиз!

Оқбўтабий чормих билан деворга ёзади.

Турди Фароғий

Бу манзилда ғам кўп эрди... Нақш айладик биз уни,
Гарчи олов... сўнса ҳамки, шифтда қолди тутуни...
Борақалло! Кўряпсанми, девор тўла байт,
Булар бари келажакка ёдгорномадир.
Гарчи номим “Турди” эрди, ушбу замонда
“Ўтирди” деб қакирилса аниқ бўлурди!

Халқ солиқнинг баротини жорий этганда
Халқ бутунлай кўзголғонди. Сиз эса, Бўта,
Бўталокдек эргашдингиз Раҳим туяга,
Сарбон унинг бурундиғин тортиб борарди...

Оқбўтабий

Аланглама, Субхонқули – сарбон деганим,
Биз томонда бўлса ҳамки додхоҳ Раҳимбек,
Хоннинг чизган чизиғидан чиқа олмади!

Оқбўтабий (тутоқиб)

Қатли ордан халқни халос этган Раҳимбек
Букун сиздан туя номин олиб турибдир.
Бу – ҳақорат, бу – яхшилик ўрнига бадлик
Ахир мен-ку, Сизни дея рутбадан кечғон,
Ахир мен-ку, раиятга курул улашғон.
Ахир мен-ку, йўқ нарсани муҳайё этиб
Бори ўзбек гуруҳига маърифат берғон.

Турди Фароғий

Ҳа-ха, сен-сен. Ҳар нарсада жилванг кўринур.

Оқбўтабий

Бу не пичинг? Келдимми ё калака учун?

Турди Фароғий

Келган бўлсанг, мен учунмас жонинг деб келдинг.

Оқбўтабий

Энди билсам, сен даҳрийга инониб биз ҳам
Адо бўлдик. Кетди мансаб – рутбаи олий.

Қон тўкилди: қурбон бўлдик аллақанчамиз.
Натижа шу.

Турди Фароғий

Агар билсанг яралғонимда
Дарҳол узр сўрагонман яратгонлардан,
Билмасдин мен бу дунёга келиб қолибман,
Кечирасиз минг бор, минг бор маъзур тутгайсиз!

Оқбўтабий

Барча машъум фалокатлар боиси сенсан!
Сендан нари кетмоқ керак.

(жўнайди)

Турди Фароғий

Жўна! Кўринма!

Олисдан йиртқишлар ўкириги эшитилади.

Ушбу баҳсга йиртқишлар ҳам дош беролмади,
Эҳтимолким, мусаффордир алардаги қалб!
Қани кетдик, эй сен, кўнгил, йиртқишлар сари
Улфат тутай ваҳшийларни, йиртқиш кушларни!

(Чиқади)

*Момақалди роқ гулдураб, олам қоронгулашади.
Йироқдан Турди Фароғий овози эшитилади.*

Ким ўлимга пешвоз чикса, ўлим ўшандан
Шерни кўрган қуён янглиғ қочаркан илдам.
Йиртқишларга атайлабдин тутсам гавдамни,
Ҳидлаб-ҳидлаб жиладилар мендан нарига.

Кейин яна келадилар ҳамдард бўлгали!
Ким ўлимдан қочса агар, ўлим ўшанинг
Орқасидин қувлай-қувлай етиб оладир.
Ана, сиртлон алланима ортмоқлаб келар
Қуни кеча ул шул ерда шикаста каби
Менга шафқат кўзи бирлан тикилғон эрди.
Оёғига назар солсам кичик ярадин
Оқарди қон... Қўрка-писа энгашиб боқдим.
Ўткир чўкир панжасига кириб маҳлукни
Интиҳосиз оғриқ бирлан беҳол этурди.
Ўйлаб-нетмай мен чўкирни олиб ташладим,
Кўп ўтмасдан оғриқ қолди: дарддан қутилди,
Бугун эса яна ташриф буюрибди ул
Ғаройибки, ортқилаган, ўлжаси – оху.
Эзгуликка эзгулик бу! Балли, офарин!
Сиртлон менга олиб келди талай ризки рўз,
Азоб кўрган бандасига йирткич ҳам шафик.

САМО СИРЛАРИ

(Икки парда, олти кўринишли фантастик драма)

ҚАТНАШУВЧИЛАР:

Бамбарун – фан-техника олими, физик.

Кант – психолог.

Нарпапу – лаборантка.

Жаррох.

Жақир – ўтмиш одами, лашкарбоши.

Ван Хан Ху.

Темир дастёр.

Қора шарпа.

Жаллод аппарати

Макр аппарати – техника кучлари.

Кашфиёт аппарати

Номаълум киши – телба.

Оқсоқол – юрт каттаси.

Ажнабий – босқинчи.

Соқчи ва навкарлар, қизлар ва бошқалар.

ДЕБОЧА

I Овоз

Олисларда қолди бизнинг галактикамиз,
Сон-саноксиз галактика олдинда ҳали.
Фазо ичра фақат бўшлиқ, ундан нарида
Бошқа куёш силсиласи, бошқа оламлар.
Манависи Ерга ўхшаш замину замон!..

II Овоз

Бу заминни аташади Чаманистон деб,
Ундаги бор ўсимликлар булутга ўхшар.

I Овоз

Чаманистон ҳодисотин Сизга бирма-бир,
Талқин этиб беражакмиз ўзбек тилида.

II Овоз

Диққат, ҳозир юз очади кизиқ хангома,
Қулоқ тутинг, йироқ ўлка овозларига.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Илғор техника билан жиҳозланган хонада Бамбарун йог машқларини бажармоқда. Тўсатдан чап девордаги куббага ўрнатилган чироқ ёниб ўчади. Бамбарун хушёр тортади. Девор қоқ ўртасидан бўлиниб, ичкарига Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Эй, биру бор, олиб келдим муҳим бир хабар:
Ялангзорда¹ яратилди янги кашфиёт.

Бамбарун

Гамма нурун Ялангзорга айла равона,
Сўнг, нусха ол, ул ихтиро лойиҳасидан.

Темир дастёр

Зум ўтмасдан фармойишинг бўлур жо-бажо.

(Темир дастёр чиқади. Девор ўз аслига қайтади.)

Бамбарун

(Чап девордаги қубба ҳалқасини тортади)

Муҳим хабар. Янгиликни шогирдим Кантга
Сўйлаб берсам. Бу борада нима деркин у?

Кант киради

Кант

Хизматингиз бош устига буюринг, устоз!

Бамбарун

Маслаҳатли иш бор эди...

Кант

Биламан.

¹ Сайёра

Бамбарун

Қандай?

Кант

(ёнг чўнтагидан бир найча олиб)

Ушбу найча куни кеча ихтиро бўлди,
Башартиким, қайда бўлса маълумот иси
Шимиб олиб Мирза қодир алифбосида
Кўрсагади турли-туман белгилар билан.

Бамбарун

Нега менга бу тўғрида бермадинг хабар?
Дастуриламал

Кант

Ҳозиргина биринчи бор ишлатиб кўрдим,
Чакки эмас...

Бамбарун

Дарҳақиқат, ажиб ихтиро!
Лекин менинг бундан ўтқир аппаратим бор.

Кант

Ҳалигача менга уни кўрсатмадингиз.

Бамбарун

Вақти келар, кўрсагарман. Сабр қил, пича.

Кант

Мени ҳам кўп қизиқтирар коинот сири
Барча нодир аппаратлар бир ўзингизда!

Бамбурун

Нима, сенга топширайми барча нарсани?
Ўзларидан сўрайликми нелар қилишни?
Чувварани хом санабсиз, ҳа!

Кант

Ахир, домла...

Бамбарун

Бас қил дейман! Шуни билки, бу даргоҳ ичра
На бу даргоҳ, бутун олам, коинот ичра
Менман – хоқон, менман ёлғиз хоқими мутлақ!
Мен буюрган юмушларни бажаришинг шарт.
Воз кечаман, хор бўлгайсан бўйин товласанг.

Кант

Тавба қилдим...

Бамбарун

Бу бошқа гап, хуш, қани айт-чи,
Ажойибми сенга равшан бўлган маълумот?

Кант

Мен бир нўноқ хаваскорман, нима ҳам дердим!
Барча яхши ускуналар ўзингизда-ку.
Қилаверинг бу ёғига ўзингиз ҳукм.

(Чиқмоқчи бўлади)

Бамбарун

Йўк, йўк, тўхта... Сўзларимдан ҳафасан чоғи?
Ана холос, ана холос?

Кант

Хизмат қилдим кўп,
Эвазига бу ҳақорат, бу киноялар...

Бамбарун

Мендан кейин ҳамма нарса сенга қолади,
Мен ҳам бир кун тутажакман инқирозга юз.

Кант

(*тутақиб*)

Кимга чўпчак сўзламоқчи бўласиз, устоз,
Биламан: сув борлиқда чарх уради сокин,
Яъни қуёш иссиғида сув буғга дўнар,
Томчи бўлур кейин булут ошқозонида.
Худди шундай йўқолмайди одамзод руҳи.

*Бориб девор қуббасини босади. Девор экранида эшак, ит, чу-
валчанг тасвири кўринади.*

Мана булар бир замонда мен каби бўлган!
Сўнг тушишган шу аҳволга қаҳринга учраб,
Эшак доим юк остида азобланади,
Ит садоқат кўчасида юрар вовиллаб.
Чувалчанг-чи, ивирсийди рутубат ерда.
Учови ҳам бу кунимдан, кошки, ўлсам дер,
Жонларига тегиб кетган билиш, ҳис қилиш!

Бамбарун

Нодон бўлма! Кўрсатаман, пайт келар бир кун,
Сен билмаган аппаратлар мўъжизасини!

Кант

Ростданми-а? Жуда яхши, қандай шараф-а!

Чиқади

Бамбарун

Бунинг фикри сўнгги чоғда айний бошлади...
Унга таъбир қўллагасам, ишларим хароб.
Мўъжизалар сохибиман. Кантнинг олдида
Бир қудратсиз жиҳатим бор... у онг эгаси,
Мияларни бошқаради симсиз, шовқинсиз.
Мен бўлсам-чи, ўрганяпман у ишни энди,
Йоғ машқлари аста-секин тозалар рухни
Кейинчалик улкан қудрат ато этади.

Машқ қилади

Йўқ, бунга кўп ҳаракатлар, усуллар керак,
Боринги, хўш, қолаверса, вақт зарур асли.
Аммо-лекин нолимайман ҳаётимдан ҳеч,
Ёлғиз шу уй усқунаси ҳаво янгилар,
Кирирмайди ҳеч қанақа тўлқин, нурларни,
Хавф туғилган чоғларда у бошпана бўлар.
Рухимни ҳам қўриқлайди носоз муҳитдан,
Ташқарига чиқсам бўлди, Кантга ўхшаган
Ҳийла-найранг кишисига банди бўламан.
Ҳа, у халқни кўзғатишга устаси фаранг,
Не бўлса ҳам жоним омон бўлса, бўлгани!

(ўйлаб)

Кантни энди бир балога дуч этиш керак
Йўкса, ақли кундан-кунга ошиб, бир йўла
Менга қарши янги режа туза бошлайди.

Чап девордаги илгакни тортади.

Жаллод аппарати

Айт, биру бор, кимнинг жонин олайн,
Бошига ё қандай савдо солайн.

Бамбарун

Бир балога дучор қилгин шогирдим Кантни,
Бошини ол, азоб берма танига, лекин.
Кейинчалик сунъий бошга эҳтиёж сезса,
Қўйиб олсин, унда бежавф валдираса-да...

Жаллод аппарати

Қолмас сира бу дунёда армонинг,
Тез орада бажарилур фармонинг!

Девор қоқ ўртасидан бўлиниб, Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Бажарилди айтганларинг тез, бурро,
Ёмбидан ҳам қиммат бўлган ихтиро
Қўлга кирди. Лойиҳасин ол, кўчир,
Сен ҳам марҳум кишиларни тирилтир!

*Деворда турли формула ёзувлари кўринади. Бамбарун ён
дафтарига ана шу ёзувларни кўчириб олишга киришади.*

Бамбарун

Ҳа, ха, демак, марҳум одам тирилган шундай...
Бунинг учун керак бўлган талай унсурлар, –
Ўттиз бир хил маъданга қўш оддий тоза сув.
Сўнгра марҳум тирикликда сарф этган нарса;
Рух қуввати, ҳаракатлар, хотира кучи –
Барчасини еру кўкдан излашга мойил
Электрон аппаратни яратиш керак.
Мақбул эди у учар қуш шаклида бўлса,
Еру кўкни гир айланиб, ҳаво чўқилаб,
Нобуд бўлган қувватларни ўзига йиғса.
Бир супрага солиб кейин марҳум хокини,

Ҳалиги куш йиғган “юк”ка қўшиб қорисанг,
Мархумнинг-да зуваласи пайдо бўлади.
Қандай бўлур, хўш, мархумнинг афти-ангори?
Оёқ-қўли, тани, боши, чеҳра бичими?
Ҳа, мана бу муаммодир чинакамига.

Ўйга толади

Йўқ, бунинг ҳам иложини қилса бўлади,
Бояги қўш йиғган “юк”нинг таркибида ҳам
Шакл бунёд этадиган чор унсурлар бор...
Электрон машинани ишга соламан.
Ҳисоб-китоб чиқазади рўйирост қолип
Шу қолипга зувалани тушириб бўлгач,
Қуритаман уни офтоб чаманларида!

Парда

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Қоронги кеча. Бойқуш товуши ўқтин-ўқтин эшитилиб туради.

Кант киради.

Кант

Жуда қулай фурсатларни қўлдан бой бердим,
Йўкса унга кўзларимдан нурлар чиқазиб
Ўтказардим миясига, қалбига таъсир.
Қўлга олиш мумкин эди бир зарба билан
Лекин илм-техникадан баҳра олай деб
Унга таъсир ўтказмасдан келдим.
Во дариг!..
Бамбарунда фан-техника мурватлари бор,
Менда эса мавжуд фақат рух асрорлари.
Таажжубки менда йўқдир ундаги илм.
Ва аксинча, унда йўқдир мендаги санъат,

Йўқ нарсани эгалламоқ ҳар биримизга
Сувдек зарур...

Саҳнада қоп-қора шарпа кўринади.

Қора шарпа

Тўхта, кимсан?

Кант

Эл фарзандиман.

(Секин четга)

Важоҳати ёмон унинг... Ваҳшат нурини
Ишга солиб йўқ қиламан қора шарпани!

Қора шарпа

Ҳеч қандай зот бор нарсани йўқ қила олмас.

Кант

(ҳайрон бўлиб)

Сен дилдаги муддаони ўқир экансан.

*Кант кўзига маҳсус нур йиғиб, уни қора шарпа сари
йўналтиради. Нур чизиги шарпанинг юрагига туташиади.*

Қора шарпа

Вой, юрагим, кечир мени, кечир буюк зот!

Қора шарпа тумандек тарқаб кетади.

Кант

Хайриятки, тун шарпаси саранжом топди.

Саҳнага кўзлари ўтдек ёниб Жаллод аппарати киради.

Воҳ, нима бу?

Жаллод аппарати зудлик билан Кантнинг бошини жизгинак қилиб юборади. Кант йиқилади.

Жаллод аппарати
(мурдага қараб)

Энди сенинг кунинг битди, қудратинг кетди.
Бўйнингга бош улашса ҳам одам бўлмайсан.

Жаллод аппарати кўздан йўқолади.

*Саҳнага кўринишидан табобат ёрдами кўрсатадиган темир дастурлар киришади. Улар мурдани олиб чиқадилар.
Саҳна айланади.*

*Устахона. Пештахта устида қозикқа ўхшаш “бўйинга” турли-туман каллалар ўрнатилган. Курсида бошсиз Кант ўтирибди.
Жарроҳ бир каллани олиб Кантнинг бўйнига улайди.*

Жарроҳ

Мана энди бинойидек одам бўлдинг сен,
Қош қоқасан, гапирасан жилла ўтмасдан.

Кант
(ойнага қараб)

Менинг бошим эмас-ку бу.

Жарроҳ

Бошсиз юргандан
Шу ҳам яхши. Асл бошга анави ерда
Ойлар... Балки йиллар навбат кутмоқлик керак!

Нолимагин, кўпларнинг ҳам йўқ асл боши.
Кўряпсанми, ана, одам сафлари тирбанд.
Ҳаммасига сунъий бошмас, асл бош даркор!

Кант

Қасосини ўринлатиб олди Барбарун!

*Кант устахонасидан чиқади. Саҳна айланади. Олисда зумрад
водий манзараси. Саҳна марказида курси. Унинг орқасида
новдалари ер-багир мажнунтол. Кант киради. Унинг боши
сунъий бўлгани учун ҳам тасқара бўлиб кўринади.*

Кант

Қилган барча хизматимни кўзга илмади,
Майли, кўнгил, чида барча кўргуликларга
Бир кун сенинг кўчангда ҳам байрам бўлажак!
Токайгача шу аҳволда; сунъий бош билан
Бу ваҳшатда қилинади умри гузорлик...
Одам билан лим-лим калла устахонаси
Ўз ишини битирмоқда таниши борлар.
Нима ўзи?! Тартиб борми навбат кутишда?
Одам сафи ўша-ўша, силжиш йўқ, силжиш!
Энди қандай севгилимга пешвоз чиқаман,
Роппа-роса қирқ кун бўлди висол дамига.
Бугун тугар айрилиғи ваъда бўйича
Ёрим мени танирмикин? Танимаса-я?!
Ана ўзи келаётир соллона юриб,
Юз-бетидан, қоматидан ишвалар томиб,
Тирилтирар кўнгилдаги ўлган ҳавасни
Унинг каклик рафторига доғман-да ахир!

Нарпапу киради

Ҳой, дўндик қиз, қай томонга тушди йўлингиз?

Нарпапу
(Кантни танимай)

Сизга нима? Йўлингиздан қолманг, йигитча.

Қушлар сайрайди.

Кант

Менинг йўлим шу курсига келиб тақалди,
Шу ерда мен эшитаман жаннат куйларин.

Нарпапу
(курсига ўтириб)

Бу курси банд. Нарироқда бошқа курси бор.

Кант

Шу ер менга маъқул келди...

Нарпапу

Вой, қизиқсиз-а?

Кант
(четга)

Қай тил билан тушунтирай, танимади-ку?

Нарпапу

Боринг, менинг севганим бор, ҳозир келади,
Бунда сизнинг туришингиз нокулай ахир.

Кант

Нарпапужон, қара, бу мен, яхшироқ қара!
Фақат бошим сунъий эрур, қолган аъзойим

Ўзимники! Қўлларимни, бармоғимни кўр!
Гар хоҳласанг, ёдга солай дилрозларимни.

Нарпапу

(чўчиб тисланади)

Ҳожат эмас, яқин келма, э тасқара турк!
Бу кошу кўз, бу дўрдоқ лаб нафрат кўзғайди.

Кант

Ўтинаман, юз ўгирма, шошма Нарпапу,
Ваҳ, шумиди аҳду вафо, шуми муҳаббат?

Нарпапу

Нима десанг, деявергин, жирканчсан буткул!

(Кетмоқчи бўлади.)

Кант

Тўхта, йўқса бир балога дучор қиламан!

Нарпапу

Нима дейсан?

Кант

Менга далда бериш ўрнига...
Юз ўгириб кетмоқчимисан?!

Нарпапу

Нима қилай, хўш?
Башарангга қарамоққа ботинмас кўзим.

Кант

Қанақа наф келтиради чиройли чехра?

Нарпапу

Билолмадим, лекин сенинг аввалги чехранг
Қора қошинг, қора кўзинг менга ёқарди,
Энди буткул заҳил бошсан, рангинг ҳам синиқ.
Бир хужрада яшаб бўлмас сен билан аҳил,
Бор, нари тур, сенга сира муҳаббатим йўқ.

Кант

Беш-олти кун сабр қилгин, табиий бошга
Эга ҳам бўпқоларман аслимга қайтиб.

Нарпапу

Йўқ, бўлмайди, сендан тамом жиркандим энди
Устахона буюртмангни қилмас бари бир.

Кант

Нима учун қилмас экан навбатим яқин.

Нарпапу

Менга шундай тушунтирди Бамбарун кеча,
Қўли бормиш барча қора ишларда унинг.
Сен ҳақингда гапирганда инонмагандим,
Мана бугун кўрмоқдаман киёфатингни.

Кант

Кенг ташлабди тузоғини маккор Бамбарун!
Кошки бир қур ташқарида одимласайди,

Кўзларимдан ўт чиқазиб йўналтирардим,
Нур зарбидан маҳв бўларди лаънати мурдор!

Нарпапу

Ачинишдан манфаат йўқ, бўлар иш бўлди,
Энди тадбир топмоқ керак тадбирсизликка.

Кант

Ҳақсан... Шошма...
Бамбаруннинг айтган гапларин
Менга баён қилиб бер-чи, сўзма-сўз, қани?

Нарпапу

Асло эга бўлмасмишсан табиий бошга,
У сени-чи шу аҳволда сарсон қилармиш.
Давом этиб дедик, у: қўй ўша Кантни,
Мени севгил, менга қўйгил муҳаббатингни.
Забаржаддан, лаълилардан қошона ясаб
Хизматингга жориялар қўяман, деди.
Кел, ишқимни рад айлама қутлуғ дамлар бу,
Ҳеч кимда йўқ севги билан севаман, деди.

Кант

(бошини чангаллаб)

О... Нималар бўлаяпти ўнгимми, тушим?
Ишқимизни била туриб сенга бу таклиф.

Нарпапу

Таклифини рад айладим, чунки гапини
Тагсиз дея ўйлагандим. У эса қулиб,
Қаҳ-қаҳ уриб қолган эди хонадонида.

Кант

Халиям сен гапларига кулоқ осмагин
У буюрган юмушларни қила кўрмагин.
Гапимга кир! Фақат менга инон, малагим,
Бутун олам мўъжизаси менинг кўлимда.
Сен мен билан бошқарасан башар онгини,
Сен мен билан келажакка қўясан қадам.
Кечиражак онларимиз фараҳли бўлар,
Бир онини асрларга алишгинг келмас.
Миллион йил умр кўрган зоти олий ҳам
Шу лаҳзани ўз бошидан кечира олмас.
Шу бир лаҳза қаршисида унинг умри ҳеч!

Нарпапу

Жуда жирканч туюляпсан бу турқинг билан
Йўқ, йўқ, чидаб туролмайман, бўлди, бас энди!

(*Чиқади*)

Кант

Кетди дилим юпанчиғи, кетди Нарпапу,
Уни ўраб-чирмаб ташлар Бамбарун тўри,
Келса эди кошки тезроқ навбатим менинг,
Балоларни енгар эдим санъатим билан.
Севар ёрим кўлдан чиқди: вақтни бой бердим,
Илал-абад юрагимда қолар ўч, армон!

Парда

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

Бамбарунлар хонадони. У ўриндиқда ўтириб тамадди қилаётир, турли-туман насталарни сиқиб шимади. Кейин шарбат ичади. Кўп ўтмай ўрнидан туриб қубба халқасини тортади. Девордаги кашифиёт аппарати тилга киради.

Кашфиёт аппарати

Эй, биру бор, юмушингни дўндирай,
Иродамни азиятга кўндирай.
Гар ихтиёр этсанг Чаманистонда
Унмайдиган кўкатларни ундирай.

Бамбарун

Қубба ҳалқасини тортиб, қутидан бир кўзача олади. Ундаги суюқликни туйнукка солади.

Аё, дастёр, мана сенга формула мағзи!
Ўзга куёш силсиласи ичра Ер мавжуд
Унда яшар бизга ўхшаш одамлар дуркун
Тиригимас, марҳумлардан бирига дарров
Ҳаёт ато этгин энди, бўл, ишга кириш.

Кашфиёт аппарати

Жажжи бир қуш учиб чикди бағримдан
Аввал кўкни, кейин ерни титкилай кетди.

Бамбарун

Демак, меҳнат зое кетмас, юмуш олдинга
Силжимокда тузган режам бўйича аниқ.

Девор қуббасидаги тугмани босади. Экранда учар қуш тасвири кўринади.

Кашфиёт аппарати

Учар қушим қайтиб келди бағримга тагин
Эҳтиёж бор суюқликка... Монитор – сергак.

Бамбарун туйнукка суюқлик қуяди.

Тўхтатингиз! Тўхтатингиз, бўлди, етар, бас...
Мана тайёр – марҳумингиз тирилди қайта.

Бамбарун

Кирсин.

Кашфиёт аппарати

Ҳозир, сабр қилинг, бўлди, мана у!
Девор автоматик тарзда сурилиб ўтмиш одами –

Жақир киради.

Жақир

Товсун миниб кетур эрдим ўқ тегди этга,
Товсунимни кўрмадингми эй, меҳри илиқ?
Турфа тақдир! Қай ердаман? Ўзи қандай эв?
Нечук тўнгсен? Жавоб қилғил бўлсанг алп эран.

Бамбарун

Ваҳшат билан тикилмоқда қасоскор каби
Олишмоққа шайланмоқда... Ҳай-ҳай секинрок.

Бир илгакни тортиши билан Жаллод аппарати киради.

Жаллод аппарати

Эй, биру бор, рақибинг ким?

Бамбарун
(Жақирни кўрсатиб)

Бор, олиб чиқ!

Жаллод аппарати Жақирни зўрлик билан олиб чиқади.

Ўтакамни ёра ёзди ул
Ярим-ёрти тушундим мен унинг тилига

(Кашфиёт аппаратига юзланиб, тугмани босади)

Тирилганга ичир бот-бот кимёвий дори,
Тоинки у тушунарли тилда сўйласин.

Кашфиёт аппарати

Хўп. Ҳозироқ бу иш етар ниҳоясига.

Бамбарун бошқа бир илгакни тортгач, Темир дастёр киради.

Ҳамроҳ қилгин марҳумга сен Нарпапуойни.
Кўрсатсин у бу диёрнинг ажойиботин.

Темир дастёр

Бош устига (*чиқади*)

Бамбарун

Пича ётиб дам олай энди.

Саҳна айланади.

Тог. Олисда зумрад водийлар кўринади.

Нарпану ва Жақир.

Жақир

Товушдан тез еладиган кемада
Кезиб чиқдим юртингизни хотиржам.
Янги замон афзаллиги нимада?
Билолмасдим, чекдим қанча ташвиш-ғам.

Шу сайрга кетмиш ўттиз дақиқа,
Ҳар ёк шинам, ҳар ёқда бор тароват.
Фақат, бари гўё эмас ҳақиқат,
Бу ишларни барчаси-да аломат.
Бир дарахтда юз хил мева ажабо,
Ўқтин-ўқтин жилва берар турфа ранг.
Деган каби бари олинг, марҳабо,
Аммо оғоч ҳасратидан чиқар чанг!

Нарпапу

Шундай... Барча нарса сунъий; озиқ-овқат ҳам
Тайёрланар нотабиий, вале мағзи бут.

Жақир

Ана шундай... Ғалатироқ одамлари ҳам
Ҳақсизликни ҳис қилишмас, тебса-тебранмас...
Ўз еримда жангу жадал тамоийил эди.
Жангчиларим ботир эди, кўркмасди ёвдан.
Искандарга қарши турдик у дош бермади,
Кейин яна Мароқандга катта ҳарб билан
Босқин солдик. Чекинишга мажбур этишди,
Шу алфозда бир ўқ келиб бағримга тегди,
Қолганини эслолмайман...

Нарпапу

Қандай ёвқурсан!
Айтгинчи-а, суюклигинг бормиди сенинг?

Жақир

Кўпларини кўз отига олганман, вале –
Вақт бўлмаган гафтигўйлик қилмоқликка ҳеч.

Нарпапу

Ҳақ гап. Уруш – сиғдирмайди никоҳ кечасин.

Жақир

Унчаликмас, ҳаммасига улгуриш мумкин,
Муносиб ёр топилмаса ана унда танг.
Ўша кезлар мен тенгилар худди шу ҳақда,
Халқ қўшиғин куйга солиб юришар эди:
“Мароқанд кўчаси тор деб йиғларман,
Ўзимга муносиб ёр деб йиғларман.
Ўзимга муносиб ёрни бермасанг
Берган омонатинг ол деб йиғларман!”

Нарпапу

Рост айтасиз, муносиб ёр топмоқлик мушкул,
Мен ҳам шубҳа кўчасида юрдим адашиб,
Кўплар менга ваъда қилди ёруғ истиқбол,
Бироқ бари юрагимга ўтиришмади.
Бир йигитга кўнглимда мен бермоқчи эдим,
У ҳам ҳунук Маҳлуқотга айланиб қолди.

Жақир

Ким экан у?

Нарпапу

Кант исмли аллома йигит,
Мияларни бошқаради симсиз, шовқинсиз.

Жақир

Қандай қилиб?

Нарпапу

Аллақандай ҳикматлари бор,
Бамбарун ҳам етолмади бунинг тагига.

Жақир

Э, у билан танишишни иложи борми?

Нарпапу

Бор. Ва лекин ҳозир эмас, пайти келади,
Вой ўлмасам, анавини. Бу ёққа қара.

Жақир

Нима экан? Э, ҳа гадой – телба одам-ку!

Номаълум киши – телба киши киради.

Номаълум киши – телба

Пўшт-пўшт! Қоч-қоч! Олдимда турма!
Тегма дейман, қўшиғимнинг китиқ парига!
Сувда ўрдак суздими?
Отдан эшак ўздими?
Кеча кийган кўйлагинг
Бугунги кун тўздими?
Ҳай рак тум-тум, рака-рака рум!

Жақир

Ҳей, йиғиштира ашулангни!
Бу нима қилиқ?

Номаълум киши – телба

Рака-рака рум,
Така-така тум
А! А! (*чиқади*)

Нарпапу

Ундан жавоб олмоқликка уринма зинҳор.

Жақир

Нега?

Нарпапу

Уни шафқатсиз Кант шу кўйга солган...
Ўз кучини синаш учун, мақтанмоқ учун
Катга йўлда кетаётган мазкур кишини
Аллақандай туйғу билан чорлаб келтирди.
Кейин унинг кўзларига наззора қилди,
Зум ўтмасдан телба бўлди ҳалиги киши.

Жақир

Ё раббано! Ўта кетган ваҳшийлик-ку, бу!

Нарпапу

Нимаси бор, бунақа иш унга чўт эмас.

Жақир

Лаънат бўлсин Кантингизга!
Ўнгламасин ҳеч!
Тегмаганга кесак отиб нима қилади?!

Нарпапу

Мақтанчоқ Кант хунарини кўрсатиб бўлгач,
Англа, – деди, – жами жонзот менинг измимда!

Жақир

О, лаънати!..
Бамбарун ҳам унга тобеми?

Нарпапу

Сенга айтсам, биргина у бундан мустасно!

Жақир

Нечун?

Нарпапу

Чунки унинг хонадони пухта қурилган,
Илинмай деб Кантнинг қабих тузоқларига
Ўз хонасин нурлар билан оҳорлаб қўйган.
Шунинг учун унга тегмас ташқи таъсирлар.

Жақир

Нечун менга жон берилди, келбат берилди?
Истамайман сизлар билан яшашни асло!

Нарпапу

Мен билан ҳам қилмайсизми умри гузорлик?

Жақир

Бу муҳитда биргина сен фаришта мисол
Мен сени деб яшолмайман қабоҳат ичра!

Нарпапу

Ундай бўлса от сурамиз бошқа заминга!
Меҳвор деган Сайёра бор Сомон йўлида.
У ерларда сунъийлик йўқ, одамлар асл.

Жақир

Йўк, бўлмайди!
Ўз юртим бор Мароқанд деган
Ўша ерга бошлайдиган бўлсанг бораман.

Нарпапу

У ер олис... Юр, ҳозирча Меҳвор мулкига!

Жақир

Хўп, майлига борсам борай, кўрай-чи, қани,
У ердаги одамларда қандай хислат бор.

Парда

ИККИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

*Дара. Унгурдан настга қараб шалола оқмоқда. Ён томонга чодир
тикилган, унинг теварагида хотин-халаж, эркаклар.*

Қизлар қўшиғи

Сувда олма сузибди,
Долғаларни бузибди.
Қабоғингни уймагил
Кимдан ким дил узибди?

Ҳай, яллама, ҳай ёрим,
Заҳил бўлди узорим.
Кучоғингга ол мени
Йўқдир бошқа гулзорим.

Эшик олди ҳовлингиз
Ҳайхотлиги бир денгиз...
Бориш-келиш қилмайсиз
Кимдан қолди кўнглингиз?

Ҳай, яллама, ҳай ёрим,
Заҳил бўлди узорим.
Қучоғингга ол мени
Йўқдир бошқа гулзорим.

Жақир билан Нарпапу киради. Жамоат икковига ҳам қизиқсиниб қарайди. Бир навқар чодирга кириб, қабила бошлигини бошлаб чиқади.

Нарпапу

Отахоним, қабул айла саломимизни,
Биз йўлчилар келдик сенга Чаманистондан,
Сайёрамиз бизга тийра: кенг бўлса ҳам тор.

Оқсоқол

Ўз ерини севмаган кимса
Топтаб кетар бир кун бошқа сайёрани ҳам.
Шу туфайли беролмаймиз орамиздан жой,
Лекин уч кун бунда меҳмон бўла оласиз.

Нарпапу (четга)

Оқсоқолга тушунтирсам, англар, эҳтимол
Англамаса, ҳаётимиз азоб остида...

Осмондан тошлар ёзилади, жамоат гангийди. Қий-чув кўтарилади. Биров боласини бағрига босган, биров отасини кўлтиқлаган. Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Кемага чик! Эй, сен Жақир ва сен Нарпапу!
Унда сизни кутаётир Бамбарун.

Нарпапу

Йўқол! (*Оқсоқолга юзланиб*)
Ёрдам беринг, отахоним, ишимиз чаток.

Оқсоқол

Аралашмам ўзга элат юмушларига.

Нарпапу (*жамоага*)

Эй, юраги ҳис-туйғудан маҳрум одамлар!
Наҳот бизга беролмайсиз орангиздан жой?

Овозлар

Бизлар учун кифоядир Оқсоқол гапи.

Темир дастёр (*Нарпапу ва Жақирга*)

Қани, юринг йўқса ишга солинажак куч,
Нурларимдан жабр кўрар асабларингиз.

Жақир

Нима дединг? Майдонга чик, зўр бўлсанг агар!

*Олишгани ҳезланади, бироқ Темир дастёр кўкрак лампочкасидан
нур ёғдиришига улгуради.*

Жақир

А! Ҳим! Миям!

Нарпапу

Азоб берма, ҳозир борамиз...

Жақир
(четга)

Нарпапунинг қаршисида қаро ер бўлдим,
Эҳ, бу нима? Олишмоққа қурбим етмади.

Темир дастёр, Нарпапу ва Жақир чиқади.

Оқсоқол
(жамоага)

Оллоҳ бизга офат берди айбимиз учун!
Ибодатга шошилингиз, тангри меҳрибон.

Саҳна айланади.

*Космик кемани ичида Бамбарун, Нарпапу, Жақир ва Темир
дастёр.*

Бамбарун

Хўш, азизлар...
Бу қанақа ўзбошимчалик!
Нарпапуой, нима учун қочиб кетдингиз?

Жақир

Тергайверма! Айбли эмас Нарпапу бунда.

Бамбарун

Ҳо, ҳо қизик, чиқяптими кесакдан товуш?
Қўлингдан ҳам келаркан-қу ёнини олиш.

Жақир

Бўлмасам-чи, ким деб мени ўйловдинг, эй бек!

Бамбарун

Оддий қулсан!

Жақир

Янглишасан, лашкарбошиман!

Бамбарун

Лашкарбоши? Кимлигингни ҳозир биламиз,
Соз бўлса гар хотир кучинг, хаёл қувватинг
Нима ҳақда ўй айласанг шу рўй беради.

Жақир

Қайси жойда зоҳир бўлар ўтган кунларим.

Бамбарун

Истар эсанг бу ёкқа кел, ушбу экранда
Кўринади бирин-кетин мозий ҳаётинг.
Қани, ўйла, ёдингга ол кечган умрни.

Экранда ўтов кўринади. Ўтовдан Жақир чиқади, қўлида харита.

Жақир *(1-соқчига)*

Қўлга тушган ажнабийни бу ёкқа келтир.

1-соқчи чиқади.

Спитомин сўл қанотдан жанг очмаганда
Кунпаякун бўлар эди таянч қисмимиз.

1-соқчи ажнабийни олиб киради.

Жақир

Исминг нима?

Ажнабий

Гадонрештин Ипадон исмим.

Жақир

(қилич ўқталиб)

Қандай босқин режаларни биласан, гапир.

Ажнабий

Мароқандни босиб қолгач, шоҳи Искандар
Ҳоким қилиб тайинлади шаҳарга Бесни.
Бес ҳам шоҳга ўз қизини армуғон этди.
Клит билан биргалашиб олий кенгашда
Бир ёт қизни никоҳингга олма десак-да,
Шоҳи жаҳон рад қилди бу таклифимизни.
Уйланишим, – деди, – фақат сиёсат учун,
Зўрлик қилиб бўлмас эмиш халққа бир йўла.
Аввал унинг ҳурматини қозона бориб,
Кейинчалик зулук каби сўриш керакмиш!
Юнон урф-одатини барча элларга
Кўрсатмоқлик зарур эмиш намуна қилиб.

Жақир

Ўйлагандан ортиқ экан юнон режаси,
Энди билдик, яхшиямки қўлга тушибсан.

Ажнабий

Йўл устида ўраб олди мени жангчилар,
Олишолмай қолдим ҳатто, яккама-якка.

*Жақир Ажнабийга қилич узатди. Жақир билан Ажнабий
ўртасида зўр олишув бўлади. Жақир бир ҳамла билан
Ажнабийнинг кўксига қилич санчади.*

Жақир (2-соқчига)

Эвинчигар, мурдани ол, ўтов олдидан.

Экран тасвири зойиб бўлади.

Жақир

Офарин бу мўъжизага! Ўтмиш айёми
Дарҳақиқат одилона инъикос этди.

Бамбарун

Фан-техника эгаллайди бутун оламни.

Нарпапу

Психиатр кишиларда бошқача фикр...

Бамбарун

Уларни қўй, нима бўлди психиатр Кант?!

Нарпапу

Ҳа, чинданам, у адойи тамом бўлди. Эҳ!..
Зулм қилиш олиб келди мана неларга.

Кант мақтаниб бир кишини телба қилганди,
Эндиликда ўзи тугул, юзи ҳам манфур.

Бамбарун

Нима дединг? “Бир кишини телба қилганди”!

Нарпапу

Ҳа...

Бамбарун

Жуда соз. Биз ҳам ўша телбани ҳозир
Ўйнатамиз...

Нарпапу

Йўк, йўк, тегманг!

Бамбарун

Аралашма, қоч!

*Эғнидаги “тугмачани” бурайди. Зум ўтмай кашфиёт аппарати
пайдо бўлади.*

Шу иқлимда телба бўлган бир киши бормиш.
Уни топиб... Хўш... Ҳмм...
Олиб ташланг бошини!
Ва ўрнига ўрнатингиз юнон калласин.
Қани, жўна! Дарҳол бу иш амалга ошсин.

Кашфиёт аппарати жўнайди.

Нарпапу

Қаёқданам гапирдим-а!

Жақир

Нима гап ўзи?

Бамбарун

Сабр қилсанг ҳаммасига шоҳид бўлурсан.

Кашфиёт аппарати ва юнон бошли киши киради.

Кашфиёт аппарати

Мана, сенинг истагингни бажо келтирдим.

Бамбарун

Сен кетавер...

Кашфиёт аппарати жўнайди.

Юнон бошли киши

Сизлар кимсиз?

Жақир

Хўш, ўзинг кимсан?

Юнон бошли киши

Искандарнинг сарбозиман. Маъбудлар ҳаққи
Бутун дунё шохимизга ўтиши керак.
Ҳақат юнон халқи доим устувор бўлгай.

Жақир

(тутақиб)

Жим бўл, аблаҳ, йўкса, олгум гирибонингдан!
Ўз юртимда сендайлардан беадад эди.
Бу ерга ҳам инибди-да уруғинг, палид.

(Бўзади)

Нарпапу

Жақир, шошма, у гуноҳсиз – шу ер фарзанди
Ҳамма иллат Бамбарунда!

Жақир

Жон берди, мана.
“Ҳамма иллат Бамбарунда”.
Ростданам қизик, нима учун уни бўғиш мумкинмас, ахир?

*Жақир Бамбарунга ташланади. Қандайдир ҳаво тўлқини
Жақирни улоқтириб юборади.*

Нарпапу

Вой, шўрим, вой... Жақир, тўхта!

Бамбарун

Ваҳ-ҳаҳ-ҳа-ҳа-ҳа!

ИККИНЧИ КЎРИНИШ

Ўз хонасида Бамбарун ёлғиз.

Бамбарун

Эрмак учун марҳумга ҳам жон ато этдим,
Энди уни мазах этиб мириқиш керак.

Қубба ҳалқасини тортади. Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Нима хизмат?

Бамбарун

Бор, жақирни киритиб юбор!

Темир дастёр

Хўп, ҳозирок.

(Чиқади)

Девордаги илгаклардан бирини тортиши билан Мақр аппарати тилга киради.

Мақр аппарати

Эшитаман...

Бамбарун

Бир зот борки, унга хийла ишлатиш керак.

Мақр аппарати

Бажонидил.

Бамбарун

Шай бўлиб тур, ҳозир киради.

Жақир киради.

Шараф бўлсин лашкарбоши Жақир полвонга!

Мақр аппарати

Даҳшат дейман, даҳшат дейман эй, соҳиб,
Вайрон бўлди Жақир юрти – Ер, оғиб!

Бамбарун (сохталик билан)

Э, аттанг-а! Кўп ҳам энди қайғурма, Жақир.

Жақир

Нега?

Бамбарун

Күеш портлаб кетди.

Жақир

Нима қилибди?

Бамбарун

Бу оламда бир-бирига боғлиқ ҳар нарса.
Ер, Ой, Миррих – сайёралар, күеш портласа,
Зум ўтмасдан остин-устун бўлиб кетади.

Жақир

А?! Дариғо! Киндик қоним тўкилган тупроқ!
Қаёқдасан? Фарзандингга ақсу садо бер!
На бирор-бир ватандош бор, на бирор таниш.
Чор атрофда ёт одамлар, ясамаликлар!
Қиблагоҳим Спитомин! Эҳ, сен бўлсайдинг
Ҳаммасига ясар эдинг музаффар яқун!
Бунда ёлғиз чекапман танҳолик дардин!

Макр аппарати

Чаманистон сари елар Жақир Ватани,
Каттакон ер ўқдек учиб борар емрилиб.
Ана, чўғга айланди у яқин келмоқда!
Ана, тушди сайилгоҳга кичик тош бўлиб!

*Бамбарун қубба ҳалқасини тортади.
Темир дастёр киради.*

Бамбарун

Сайилгоҳда ётган тошни бу ёққа келтир!

Темир дастёр

Қанақа тош?

Бамбарун

Суриштирма... Олиб кел дарров.

Темир дастёр чиқади.

Фаҳми калта!

(Жақирга)

Қандай даҳшат, энди сенинг борар Еринг йўқ!

Жақир

Борар Ерим бўлмаса ҳам тош бор-ку, ахир!

(Бамбарун қулади)

Эй, палид зот!

Сен беармон майли сафо қил!

Энг муқаддас нарсалар ҳам сенга беписанд!

Бамбарун

О, шунчалик муқаддасми Она-Ер меҳри.

Жақир

Каллаварам, хўш, ўзингни қани, ниманг бор?

Техникангми? Ё бўлмаса дастёрларингми?

Ҳаммаси ҳам темир-терсак – бир пулга қиммат!

Ўлсанг шулар сенга кўз ёш қиладими, а?

На онанг бор, на отанг бор, на хеш-ақрабо!
Бир ишончли одаминг йўқ! Зурриётинг йўқ!
Билолмадим, Чаманистон сендек разилни
Қандай қилиб сиғдирилган бағрига, тавба!
Нега сени ўз бағрингдан ситиб ташламас?!

Бамбарун

Хотиржам бўл. Мен ўлмасдан яшайман мангу.

Темир дастёр киради.

Ҳа, келдингми...

Темир дастёр

Сайилгоҳда ётган тош, мана!

Бамбарун

Сен боравер.

Темир дастёр чиқади.

Бамбарун тошни Жақирга узатади.

Жақир

(тошни оларкан)

Оддий бир тош... Нахотки, бу бизнинг Еримиз?
Кўҳна замин! Сенда не-не зотлар яшади,
Не-не танти сахийлару не-не хасислар,
Йўлбошчилар, тожу тахт деб ҳайқирганлар ҳам
Не-не санъат соҳиблари, гўзал жононлар,
Замонани англаб етган алломалар ҳам –
Ҳаммасидан шу тош қолди!
Мунча елиб югурмаса бу зотлар асли
Ҳаётлари шу тошчалик беқадр экан!!!

(Бамбарун кулади)

Ҳа, кулавер, мен ҳам кулай телба бўлгунча!

Бамбарун

Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!

Бу ҳаммаси менинг уйдирмам!

Ваҳ-ҳаҳ-ҳаҳ-ҳа!

Она-Еринг бешикаст, кўрқма.

Довдирама, ҳозир сенга исботи учун

Бир кимсани келтираман Она-Ерингдан.

Илгакни тортади. Жосус аппарати тилга киради.

Жосус аппарати

Фармонингга мунтазирман, фақат сен буюр.

Бамбарун

Ер мулкидан бир кишини олиб кел бизга.

Жосус аппарати

Ер мулкида йигирманчи аср пойидор

Ҳаёт тарзи – бир олманинг икки палласи...

Кўрсатмангни бажо этиш қийинмас, мана,

Ишга тушдим келтираман хаш-паш дегунча.

Жақир

Қилаётган ҳийлаларинг тамом беҳуда,

Ўз ўрнида турган тошни тепиш, нораво.

Тинч уйқуда ухлар эдим, қайта бердинг жон

Рухим сенга мазах учун керак экан-да.

Доро деган шоҳ бор эди бизнинг замонда,

Хавф солади Ер юзига даҳшати билан.

Шундай буюк одамнинг ҳам ажали етди.
Қурт-кумурсқа, илон-чаён, майда резгилар
Лаҳад ичра уни эрмак этгани каби
Мени ҳам сен оляпсан емиш остига.
Не ҳам дердим... шукр дейман тирилганимга,
Қайта яшаб ўз юртимда топмаган ёрни,
Топдим гўзал Чаманистон бўстонларидан.
Муносиб ёр учратолмай қазо қилганлар,
Букун менга ҳавас билан қараса арзир,
Нимагаки, севгилим бор Нарпапу деган!
Фақат ўкинч шу ердаки, мен беваганман,
Ватан бўлса қўриқлардим номус-оримни,
Наки номус, қўриқлардим урфу одатни,
Ватан бўлса ёвларимга бермасдим омон,
Энди шунча қудрат билан, шунча онг билан
Ҳеч нимага ярамайман ожиз, ҳақирман!

*Девор қоқ ўртасидан бўлиниб, ичкарига йигирманчи аср одами
киради.*

Бамбарун

Ҳой, йигитча, аланглама! Йиғиб ол эсни.

Ван Хан Ху

Қай ердаман? Во ажабо ўнгимми тушим?

Бамбарун

Ажабланма. Тамом ғайри сайёрадасан!
Бу ерга сен қадам қўйдинг хоҳишим билан.
Англадингми? Саволимга энди жавоб бер?
Кимсан ўзинг?

Ван Хан Ху

Менми, Ветнам фуқаросиман. Отим Ван Хан Ху.

Бамбарун

Чакки эмас... Биласанми, мана бу ўрток,
Эрангиздан аввал ўтган бир мархум эди.
Унга қайта ҳаёт бердим оёққа турди
Бўлди сўнгра кўп синоат шоҳиди бунда.
Иккиланма, ўз одаминг кўриш у билан.

Жақир

(Йигирманчи аср одами Ван Хан Хуга ишонқирамай)

Яқинлашма! Тилка-пора қилиб ташлайман!
Етар шунча уйдирмалар, қинғир юмушлар!

Бамбарун

Уйдирмамас, йигирманчи аср одами –
Бу чиндан ҳам ватандошинг.

Жақир

Ватандош?

Бамбарун

Ҳа-да!

(Жақир йигирманчи аср одами Ван Хан Хуга қизиқсинади)

Жақир

Тинч-омонми, бешикастми, Она-Еримиз?

Ван Хан Ху

Шукр, омон... Туғилган юрт алалхусус хуш.

Бамбарун

Туғилган юрт

Жақир

Туғилган юрт, нима дегани?

Ван Хан Ху

Туғилган юрт – бир бўстонки, унда ғубор йўқ,
Эл – омонлик, бахтиёрлик унга бир одат.
Инсон унда бир-бирига мунис, меҳрибон,
Яшаш тарзи, савияси, мартабаси тенг.

Бамбарун

Тараққиёт бўлмагай ҳеч тенглик бор жойда!

Ван Хан Ху

Бемаъни гап, тенглик билан гуллар ул маъво,
Одамзотни ҳур ҳаётга чорлар у маъво.

Бамбарун

Шу чоққача рўй бермаган бундай ҳол сира!

Жақир

Вой, тавба-ей?..

Ван Хан Ху

Йўқ, азизлар, энди рўй берар!
Фақат менга изн беринг, юртимга қайтай?
Америкалик босқинчилар у ердан буткул

Туёғини шиқиллатиб қолган бўлса ҳам,
Яна босқин режаларин ўйлаб турибди,
Ватанимдан нари турмай долзарб пайтларда.

Бамбарун

Мумкин эмас...

Жақир

Ижозат бер, мен ҳам бораман!

Бамбарун

Хохламайман.

Ван Хан Ху ва Жақир *(бараварига)*

Нима? Нима?

Бамбарун

Не истасам шуни қилгум – олампаноҳман!

Ван Хан Ху

О, қанақа бадбахтлик бу! Барча нарсамдан
Маҳрум бўлдим, ота-она, ёру биродар,
Жаннатворий Ватанимдан айрилиб қолдим.

Жақир

Мен ҳам!

Бамбарун

Аҳа... Ажаб бўлди.
Ҳамманг асирсан!

Парда

УЧИНЧИ КЎРИНИШ

*Ям-яшил бўстон Чаманистон асирлари – Кант, Нарпапу,
Жақир ва Ван Хан Ху лаълу ёқутлардан ишланган кишан билан
банди қилинган. Темир дастёр киради.*

Темир дастёр

Ҳо, Нарпапу!

Нарпапу

Ҳа!..

Темир дастёр

Рад этма Бамбарун ишқин!

Нарпапу

Жавобим – йўқ! Бориб айтгин Бамбарунга.

Темир дастёр

Сохибимни таҳқир этма, панд ейсан ахир.

Нарпапу

Ўлим берсин!

Жақир

Туёғингни шиқиллатиб қол!

Темир дастёр чиқади.

Кант

Эслик одам нозик чоғда ҳийла қўллайди,
Шу йўл билан бандилиқдан халос бўлади.

Ван Хан Ху

Нега ўзинг қўлламайсан?

Кант

Мен бир ўзимман!
Сен ҳам менга кўмак берсанг, унда бошқа гап.

Ван Хан Ху

Бажонидил.

Нарпапу

Нима қилиш кераклигин айт.

Кант

Авваламбор ҳай-ҳайлаймиз. Бизнинг бу шовқин
Етиб борар Темир дастёр локаторига...
Кейин...

*Нарпапу билан Жақир ва Ван Хан Ху нималарнидир
пичирлашади. Дам ўтмай шовқин кўтарилади. Темир дастёр
киради.*

Темир дастёр

Нима шовқин?

Нарпапу

Мен тайёрман Бамбарунга кўнгил беришга
Фақат битта ўтинчим бор.

Темир дастёр

Нима экан у?

Нарпапу

Уми? Осон – ўз бошига эга бўлсин Кант.

Темир дастёр (ёнидан микрофон олиб)

Аё, сохиб! Эътибор бер, Нарпапу рози,
Бироқ унинг жиндаккина шарти бор экан.

Овоз

Яъни?

Темир дастёр

Яъни, Кантнинг бошин қайтариш.

Овоз

Аҳа... Майли! Тўғрилаймиз, хотиржам бўлсин.
Шу алфозда Кантнинг боши ўз аслига қайтади.

Жақир

Во ажабо!

Йигирманчи аср одами – Ван Хан Ху

Мана энди масала равшан!

Нарпапу

Ё, тасаддуқ! Кундай ёруғ юз – рухсоринг бор!
Аввалги турк кузги баргдек бедаво эди...

Мана энди қора қошу қора сочлисан,
Энди дилни мафтун этар чехра бичиминг.

Темир дастёр

Нарпапу, бўл. Илҳақ қилиб қўйдинг ўзингга!

Кант *(Нарпапуга секин)*

Кир ҳозирок Бамбарунга. Ноз-ишва билан
Бир амаллаб кулбасидан тезда олиб чиқ.

Нарпапу

Кишанни еч! Миянг борми?!

*Темир дастёр Нарпапуни кишандан озод этади, кейин
чиқадилар.*

Ван Хан Ху

Қолдик учовлан...
Ҳаётимиз уфқи хира-нажот талабмиз.

Кант

Менинг бошим ўз аслига эга бўлгандай
Ҳамма нарса ўз аслига қайтади тагин.
Ана, ана! Бамбарунни Нарпапу бону
Ташқарига олиб чиқди минг ҳийла билан,
Ҳозир бутун санъатимни ишга соламан.

*Кўзига нур йиғиб, Бамбарун томон йўналтиради.
Телбаларча хатти-ҳаракатлар билан Бамбарун, унинг
орқасидан Нарпапу киради.*

Ҳа, ҳа, энди ҳолинг қалай?!

Бамбарун

Координация...

Нечун фаол ишламайди ҳисоб маркази?

А! Бошгинам... Оғрир нукул лўқ-лўқ, тиним йўқ.

Ваҳ-ҳа-ҳа-ҳа!

Алдандингиз!!! Маданий алдов!!!

Кант

Кўрдингизми, сўзларида бир интизом йўқ,

Бу ҳаммаси менинг ишим, менинг санъатим.

Жақир

Санъатингдан ўргилдим-ей!

Нарпапу

(Жақирга аста)

Ҳай-ҳай, секин... (баралла)

Жонажонлар, нима бу туриш,

Ўйлайсизми кишанлардан фориғ бўлишни.

(Кишанларни ечмоқчи бўлади)

Кант

Шошмай тур-чи. Удалар бу ишни Бамбарун.

*Кант Бамбарунга ўқрайди. Кўп ўтмай Бамбарун бандиларга
яқин келиб, кишанларни бирин-кетин олади.*

Ана, бўлди...

Ван Хан Ху

Накадар соз Озодлик!.. Хурлик!..

Буни яхши ҳис қилади банди бўлганлар.

Қани энди бир мўъжиза кўрсатилса-ю,
Ўз Сайёрам, масканимга мен бориб қолсам.

Жақир

О, кошкийди! Мен ҳам шуни истайман фақат.

Кант

Қўлга кирса аппаратлар мурвати агар,
Ҳаммангизни муродиңгиз рўёбга чиқар.
У кун келар... Хўп, бўлмасам, ишга тушайлик.
Бир ёқадан бош чиқариб, жон-тан бўлиб,
Элатларга нур берайлик, ҳаёт берайлик.
Бамбаруннинг хонасига ҳозир ҳаммангиз
Отланиңгиз. Нарпапу, сен пича сабр кил.

Бамбарун, Жақир, Йигирманчи аср одами чиқадилар.

Нарпапу

Нима дейсан?

Кант

Ҳисоб-китоб куни келди,
Жавоб бер энди.
Нима учун ишқимизни хокисор этдиңг...
Нега жимсан? Гапир!

Нарпапу

Тўғри сениңг олдиңгда
Эҳтимол, мен айбдорман, лекин маъзур тут.

Кант

Фақат шуми? Оппа-осон қутулмоқчимисан?

Нарпапу

Айбситма, ахир, кўнгил буюргани шу.

Кант

Ақл қани? Агар мен ҳам кўнгил майлига
Хошиш берсам не юмушлар содир бўлмасди!

Нарпапу

Билолмадим, кўнгилнинг кўп тариқати бор,
Аввал бошда тентирар у бошқа кўйларда.
Сўнгроқ эса ўз кўчасин топиб олади.
Сендаги ишқ мусаффордир лекин аъмолинг,
Орзу ўйинг – жаҳон ичра Биру Бор бўлиш.
Бамбарун ҳам бу борада сендан қолишмас;
Севган иши – жаҳонгирлик, ўта манманлик.
Жақирда-чи? Ундай бачки муддаолар йўқ!
У Ватанни ҳар нарсдан аъло кўради.
Юраги оқ, қарашлари содда, тўпори.

Кант

Юраги оқ? Нима, бизнинг кўнгил қорами?
Вой, зиндиқ-ей. Биласанми, ҳозир ҳаммангни
Жинни қилиб энг қулгили ҳолга соламан.

Нарпапу

Ҳа, биламан, кўп иш келар кўлингдан, лекин –
Кўнгилдаги соф туйғуни этолмайсан забт.

Кант

Шанақами?

Нарпапу

У, Жақирга тегишли фақат.

Кант

Хом сут эмган лафзи беҳуд, ҳали шошмай тур.

Темир дастёр киради.

Темир дастёр

Аё, соҳиб, эшит мендан сўнгги хабарни,
Хонасига кириб олгач, Бамбарун филҳол
Аппаратлар мурватини ўйнай бошлади.
Қизиб кетди бор ускуна, механизмлар,
Тез орада кучли портлаш кутилар энди.

Кант

Олдини ол!

Темир дастёр

Олдини ол?
Бу иш иложсиз.

Нарпапу

Вой, ўлмасам! Нидо бергин, қайдасан Жақир,
Яна насиб бўлармикин дийдор кўришиш?

(Чиқади)

Кант

О, қанақа каллаварам!
Телбани соғ кишиларга қўшиб янглишдим.
Янглишдим-а!

Парда

I Овоз

Икки куч зид бир-бирига дунёда ҳамон,
Бири нукул ёмонлигу бири эзгулик.

II Овоз

Иккаласи курашади ҳаёт бор экан,
Бирин мисли гул десангиз, бошқаси тикан.

I Овоз

Гул кўпайсин, гул – нафосат, тароват рамзи!

II Овоз

Эрк берманг ҳеч ёмонликка, яхшилик ўссин!

*Турли овозлар, говуллаш, чийшлаш, шовқин-сурон кўтарилади.
Саҳнада улкан портлаш ва аланга пайдо бўлади.*

Парда

М Е Д Е Я
(Фожиа)
Қатнашувчилар:

Энага.

Эшик оғаси.

Медея.

Коринфлик аёллар хори.

Креонт.

Ясон.

Эгей.

Чопар.

Медея ва Ясон ўғиллари.

Воқеа Коринфда, Медея уйи қошида рўй беради.

МУҚАДДИМА

Энага

Мушкул эрур Колхидага кирмоқ ётларга,
Агар алар ишлатмаса хийла ва тадбир.
Ҳали етмай икки қоя оралиғига
Аргонавтлар кабутарни учирибдилар.
Кабутарни сиқиб икки ложувард қоя¹
Қайта бошдан ўз аслига қайтаётганда
Ёт кимсалар Колхидага кириб олибди.
Иолк шоҳи Пелий беку бекзодларни
Эшкаклар-ла таъмин айлаб, мудҳиш аждаҳо
Масканига қоракўл-чун юбормаганда
Олиймақом соҳибамиз Медея бону
Асло сузиб бормас эрди ўзга юрт сари
Ҳам телбадай кўнгил қўйиб ул алп Ясонга,
Ёт элатда оқкўнгиллик Пелийзодларга
Падаркушлик санъатидан сабоқ бермасди.
Энди эри, болалари бирла Корингда
Юрмас эрди кулба излаб. Қувғиндилиқда
Эл кўзига ул бояқиш хуш кўринса-да,
Содиқ хотин бўлиб қолди лекин эрига.
(Бағри бутун кам топилур, ушбу дунёда
Тотувликда яшаётган эр-хотин қайда?)
Медеянинг пешонаси шўр экан илло,
Энди уни севмайдилар, меҳрибонлар ҳам
Йиғиштириб қўймоқдалар борди-келдини.
Гулдан-да воз кечарканлар ғунчани кўргач,
Ясон хотин ҳамда бола-чақаларидан
Қўл силтабон шоҳ қизига уйланмоқчимиш!

¹ “Медея” фожеасини қадимги юнон тилидан рус тилига Иннокентий Анненский ўғирган. Атоқли олим В.Ярхо унга изоҳ ёзган. Ўзбек таржимони В.Ярхо изоҳлари (китоб сўнггида берилган)га асосланиб, В.Анненский йўл қўйган камчиликларни бартараф этди.

Шундай қилиб, таҳқирланган Медея бибиш
Шўрликнинг-да фиғонига еру кўк титрар.
Қани, дер ул, ахду вафо, қани дер, ул лафз
Маъбудларни шохидликка чақира туриб.
Зеро алар бетавфикни кўриб кўйишсин:
Ясон номард, Ясон лафзсиз, Ясон бевафо.
Бибишгина неча кунки байтулҳазанда
Юрагига ҳасрат уя кургандан бери
Илон янглиғ тўлғанадур, сафо билмайдур.
Худди қоя тўлқинлари сингари қар ул,
Эшитмайди ёру дўстлар далдасини ҳам.
Шу ҳолда ул беҳуш ётар, ўзига келиб
Баъзан бошин надомат-ла силтаб қўяр-да,
Ёдга олар ўз диёрин, кадрдон уйин.
Кўз ёшини дарё-дарё оқизиб, қилган –
Барча нохуш ишларини дилдан ўтказар:
Эрини деб бой берганди ўз диёрини,
Эрини деб дучор бўлди қувғиндиликка,
Медеяга энди ҳатто фарзандлари ҳам
Ёқмай қолди. Аларга кўз қирин ташламас.
Шўрим қурсин, ишқилиб, ул айнаб қолмасин.
Йўқса яна бир балони бошлар, чамаси,
Ситамларга дош бермаса оғир ўйлари.
Мана шундай чўрткесар ул. Қўрқаман, ногоҳ
Оч биқинга шамшир тиқиб олмоғи мумкин.
Ул-бул ишни шаҳаншоҳга, куёвтўрага
Қўллай билар жаҳли чикса, очикдан-очик.
Осонгина ғолиб бўлмас душмани унинг!
Ана, унинг ўғлонлари сайилдан қайтиб,
Тинч-хотиржам келишмоқда кошона сари,
Онаизор қайғусидан хабар топмасдан.
Ҳа, болалар, болалар-да, азоблар билан
Неча пуллик ишлари бор, ахир, аларнинг.

Кекса эшик оғаси икки болани бошлаб киради.

Эшик оғаси

Ҳой, сен собиқ маликанинг содиқ чўриси!
Бўсағада нечун ёлғиз турибсан? Ёхуд
Ғам туфайли айрилгандай Медея хушдан,
Сен ҳам қайғу чекмоқликка ху қилурсанми?

Энага

Э, сен Ясон фарзандларин кекса раҳбони!
Не кунларга, ёраб, бизни солди бу фалак?
Унданми бу фалокатлар ё ўзимиздан?
Ҳанузгача сидқидил-ла хизмат этсак-да,
На емакда, на ичмакда рўшинолик бор,
Кую-кую адо бўлдим, куйганимдан-да,
Еру кўкка бибишимнинг достонин айтиб,
Юрагимни ҳасратлардин фориг қилурмен.

Эшик оғаси

Яна йиғлаб оху фиғон қилаётирми?

Энага

Ҳей, қария, соддалигинг қолгани йўк-да,
Ғам қиссаси энди ўқилмоқда-ку.

Эшик оғаси

Ҳе, кўр...
Булғаб бўлмас казолар шаънин. Янги
Кулфатлари борлигини билмаса керак.

Энага

Қандай кулфат? Гапирсанг-чи, мундоқ очикрок.

Эшик оғаси

Ке, кўйсанг-чи, чиқиб кетди оғзимдан бехос.

Энага

Ўтинаман, оқ соқолинг ҳаққи, яширма!
Сен кул бўлсанг, мен чўриман соҳибамизга.
Гар қолиши вожиб эрса қозон ёпиғлик
Биз ҳам асло очмагаймиз...

Эшик оғаси

Мен эшитдим
Сиртига сув юқтирмаган кишидай бўлдим,
Ўта туриб букун шатранж майдончасидан
Пиренада² муқаддас сув бўйида пирлар
Неларнидир сўзлашарди – мазмунан билдим:
Шоҳ тараддуд кўрсатибди: мулки Коринфдан
Медеяни фарзанди-ла ҳайдаб солармиш.
Билолмадим бу овоза қанчалик тўғри,
Бағоятда авло эрди нотўғри бўлса.

Энага

Нима, Ясон қилмайдими бунга эътироз?
Хотинидан бир умрга безган бўлса-да,
Воз кечмас-ку шахду шакар болаларидин.

Эшик оғаси

Илож қанча? Хуш ёқади янги ёр доим:
Шоҳ аввалги оилани тан олмас эмиш.

Энага

Ҳалок бўлдик... даф этмайин кўҳна балони
Фавқулудда янгисига дуч келмоқдамиз.

Эшик оғаси

Сўзларимни сақлағайман кўнгил тубида,
Бибишимиз билмагани маъкул бу гапни.

Энага

Ана, қандок дадангиз бор, болажонларим!
Тангри ҳифзи саломатда сақлағай уни.
Ҳар ҳолда ул соҳибимиз. Ва лекин эркак –
Оиласин зинҳор мажруҳ этмаслиги шарт.

Эшик оғаси

Ҳар банданинг таъбида бор бу хислат, инсон
Бошқаларга қараганда ўзини севар.
Ё шум хабар эшитдингми, таажжубдамен...
Фарзандларин қурбон қилиш жатига Ясон
Янги ёр-ла ишрат этмоқ тамасидами?

Энага

Боринг энди худо халлоқ, болажонларим,
Барҳам топура нохушликлар,
Сен эса, эй, чол,
Болаларни йироқ тутгил волидасидин –
Жаҳли чиққан. Ғазаб қотган асоратида –
Заҳарини яқинларга тўкмасайди, ох!
Менга аён – қурбонликсиз қаҳри босилмас.
Бизлар эмас, ёв йўликсин қаҳрига фақат...

Медея

(саҳна ортидан)

Водариғо!
Мунча ёвуз укубатларим!
О, шум ажал! Водариғо! О, шум азозил!

Энага

Оху фиғон бошланмоқда... о, болажонлар...
Ичкарида волидангиз –
Ғам бистарида.
Ундан пича нари тулинг, гиргиттонларим.
Назарига туша кўрсанг, йўқса, балокаш
Сизга ғазаб оловини сочар аёвсиз.
Бир қадам ҳам унга яқин келмангиз зинҳор.
Тутса агар саркашлиги, ёввойилиги
Хўл-қурукни бир текисда ёндира олур.
Қочинг унинг ғазабидан, болажонларим,
Қани тезроқ пана жойга ўтиб олингиз.
Бу раъд агар дабдурустдан сизга йўналса,
Чакмоқ уриб, ўтда қуяр хонумонингиз.
Эй, сен, кўнгил, дардларингга интиҳо қани?
Нечун юпанч-тасаллини билмайсан ҳануз,
Ёхуд азоб илонига ем бўлдингми сен?

Медея

(саҳна ортидан)

О, мусибат! О, азият, о азоб ва сиз –
Кучсиз оҳлар! Сиз, фарзандлар, отангиз бирлан
Гумдон бўлинг, минбаъд, минбаъд қўшмозор бўлинг!
Қуриб кетсин уй шунақа бўлса агарда.
Эр шу бўлса, дунёдан тоқ ўтган авло-ку!

Энага

Вой, худо-ей, шўрингизга –
Шўрва тўкилди!
Шу ҳам гапми... Болаларнинг гуноҳи нима?
Ёхуд алар жавобгарми падари учун?
Зугум қилиб нетади ул болакайларга.
Болажонлар, қисматингиз аянч эрур, ох.
Нетай, найлай, сизлар учун хавотирдаман.

Шаҳаншоҳлар дағдағаси даҳшатли эрур;
Кундан-кунга оз қолмоқда итоаткорлар,
Хукмдорлар кўпаймоқда кун ўтган сайин...
Осонгина босилмайди ғазаблари ҳам...
Барглар аро кўз илғамас пинҳон барг бўлиб,
Кун кечирган яхшимасми? Қариган чоғда
Шаҳаншоҳлар ғазабидан йироқда бўлиш;
Осойишта яшамоклик – орзуим эрур...
Энг сараси, аълоси ҳам – меъёр сақламоқ,
Ҳаётда йўқ шундан бўлак ғазнаи олий!
Эҳтиёждан ошиқроғи омад келтирмас.
У қавмга юклаб кўйиб кўҳ ва кўҳ офат
Йўлиқтирар маъбудларнинг ўтли қаҳрига.

ПАРОД

Саҳнага коринфлик аёллар хори киради.

Хор

Прод Олис колхидалик бадбахт келиндан
Эшитдим дод овозларин:
Ҳалиям ул тушмадими шаштидан?
Айт, кампиршо...
Аллақачон кўнгилга мунис бўлган
Оиланинг дардларига шерикман,
Эшитдим мен ичкаридан келган нолани.

Энага

Сен айтгон оиладин асар қолмади:
Эр – мустабидлар ётоғида³,
Хотин – байтулҳазанда; кўшк ичра пинҳон.
Бекачимнинг аҳволига маймун йиғлайди.
Бирон кимса йўкки, уни
Юпатоқса тасалли бериб...

Медея
(саҳна ортидан)

О, даҳшат, даҳшат!
О, розиман фалак чархи
Мажақласа бош суягимни!..
Менга энди яшаш чикора?
Шўрим курсин! Ҳайҳот! Эй, сен, ўлим,
Ҳаёт ришталарин узиб юбор –
Кўзим йўқ кўрарга тирикликни.

Хор

О, сен Зевс, о, сен она-Ер, сен Офтоб,
Бадбахт келиннинг
Мунгли зорларини эшитдингизми?
Дудоклар, оғушлар, сиз – нечун
Совуқ бистар хоҳишидасиз?
Ўлим одимлари
Тайсаллар нечун?
Ё ёлвориш керакми унга?
Агарда янги ёр тиласа эринг
Нечун жаҳл офати бирлан
Бу бебақо дунёда
Мусибатни орттирасан сен?
Ҳадемай додингга етар Кронзода:
Фақат сен унгача
Оғир бўл,
Сабр берсин ишқилиб ўзи.
Фақат бевафо эрни деб
Кўз ёшингни селоб айлама...

Медея
(саҳна ортидан)

Муаззам Кронзода... Маликаи Фемида!⁴
О, маъбудлар, паноҳ беринг азобларимга!

Ўзим муқаддас онт ила
Лаънати эрни тақдирга қўшдим!
Эвоҳ!
Кошки энди уни кўрсам келинчак бирлан –
Сарой харобалари ичра бир жуфт мурдани!
Ўшаларнинг дастидан дод,
Аламимга ўшалар боис. О, яздонлар!
О, сен падаргинам, элу шаҳрим, сизлардан мен,
Шармсор қочдим. Ўртамизда ҳануз жонажон
Ўз инимнинг мурдаси ҳам.

Энага

Тингланг, нима дер,
Қандоқ тавқи фиғон осар
Фемидага, назри ниёз маликасига,
Ва Зевсга, аҳду паймон ўдағасига,
У ғоятда мудҳиш интиқом билан
Лиммо-лим айлар кўнглини.

Хор

Нечун менга рухсорини кўрсатмайди ул?
Нечун нафис товушимга
Акс-садо қилмаётир?
Бемаъни қаҳри-итоби
Қовурар қалбини қоп-қора ўтда.
Эҳтимол, мен
Ширинсуханлик бирлан
Берарман унга юпанч.
Мен севган одамлар ҳам
Кўриб қўйсин маним юрак истакларимни.

(Энагага)

Хабар олмайсанми кошонасидан?
Олдимизга пешвоз чиқсин.

Имиллаш керак эмас... Бўл!
Бу чордевор ичинда
Бахтсизлик рўй бермоғи мумкин.
Қаҳр ва ўч шиддати ёмон,
Пушаймонлиғ ундан-да кўркинч.

Энага

Боришга тайёрман, фақат, бибишим,
Қолдирмасми сўзимни ерда?
Эринмоқда деманг... бемалол...
Туғаётган урғочи шердек
Азобланар, ёввойисимон –
Қарар, агар байтулҳазанга
Яқин келса чўри оғзидан
Сўзи тушиб ҳадиксирайдир...
Муқаррарки, бир замонлар, ҳа,
Ҳайит ёхуд зиёфатларда
Масъуд зотлар қулоқларини
Куйлаб хушнуд қилмоқлик учун,
Эркалаш-чун мадҳиялар тўқиб
Юрган ўшал одамлар жиндек
Ақли ила бор санъатини
Ишга солган десак саҳв ўлмас.
Чилторларнинг оҳанги бирлан
Манфур тусли ғамга-қайғуга,
Шоҳлик зулми ила ларзакор
Ўлим яратувчи қайғуга
Чек кўйишни ҳалига довур
Ҳеч бир кимса ўйлаб топмаган
Дейилса гар, у ҳам саҳв ўлмас.
Кишиларни куй-ла даволаш –
Фойдалидир. Зиёфатда лек
Созанданинг меҳнати бекор:
Кўнгилларни тўкин дастурхон
Хушнуд этар мусиқасиз ҳам.

(*Чиқади*)

Хор

Тагин эшитмоқдамен
Унинг оху ноласин.
Афсус-надомат тинмас.
Байтулҳазандан хавони ёриб
Учмоқда эри сари тавқи лаънат.
Фемидани чорлар Колхиданинг бахтсиз боласи,
Нечун уни жалб этди
Денгиз оша Эллада сохиллари;
Тубсиз қайнамани мавжлантирган
Адоғи йўқ долғалар.

БИРИНЧИ МАНЗАРА

Медея киради.

Медея

(Хорга)

Эй, Коринфнинг кизлари, гар рўпарангизга
Чиққан бўлсам – таъна эшитмоқ учун эмас.
Кўча-кўйда сандирақлаб юргандан кўра
Фақат уйда ўтиришни маъкул кўрганлар
Ёки ўзга юртни кўриш майли-истаги учун
Кам дейсизми такаббур деб номдор бўлганлар?
Ғавғосиз уй йўқ дегандек бани одамга
Ҳозир ғавғо ёқмай қолди, ҳар нарсага ҳам
Кўлни силтаб қўймоқдалар. Гўёки бор гап
Одамларга илгаритдан куёшдай равшан.
Агар киши бизни дилтанг қилмаган бўлса,
Қалбин билмай қилолгаймиз қозилик унга.
Орангизда бегоналар кўпдир, эҳтимол
Уларга ён бериш керак, албатта, илло
Раият ҳам хуш кўрмайдур димоғдорларни,
Ўз-ўзини тенимоққа имкон тополмай,

Шу тарика ачинарли ҳолға тушганлар...
Менга келсак, дугоналар, сизсиз ҳам ногоҳ
Балоларга дучор бўлдим, ғамга ёр бўлдим.
Ўлсам дейман – нафас олмоқ азобдир факат
Нимагаки молик бўлсам бари-барига
Ёлғиз эрим сабабчидир. Билсам бу киши
Одамларнинг энг тубани – номарди экан.
Ҳа, бу кунда яшаётган одамлар ичра
Топиш мушкул биздек бахтсиз хотин жинсини.
Нархи арзон эмаслармиз эркаклар учун⁵.
Биз тушган ер обод бўлар – хизмат қиламиз.
Гар борди-ю сотиб олсанг эркак зотини
У сен учун соҳиб эрур, хизматчи эмас.
Унисига қараганда буниси чакки,
Энг муҳими иш тутасан таваккалига.
Таши бирлан ичи бирми – билиб бўлмаса.
Никоҳдан сўнг кетай десанг, ўзингга уят,
Куёвдан-да кутулишнинг чораси йўқдур.
Урф-одати, таомили ёт бўлган жойга
Тушган келин бешак ўлим топгай агарда
Куёв бўлмиш тортолмаса ўз аравасин,
Бошқа билан дон олишса, хиёнат қилса,
Бунга келин қай йўсинда тахаммул этар.
Хиёнаткор эканлигин билса у билан
Бир ёстикқа бош қўймасди абадул-абад.
Жонга тегса оиласи эркакга не ғам?!
Бошқа ёққа кўз сузганча арқон узарлар,
Биздан эса қўл силтабон, қиё бокмаслар.
Дейдилар-ку бошқа дебон эркак йўригин
Биз ичкари ожизаси, азал азалдан
Кўча пайдам, ташқарида ризқ-насибаси.
Қўлда найза, шикор дея рўқач қилгайлар
Ва нимани овлашадур тангрига аён.
Жангу жадал эркак учун... Туғгандан кўра
Ёв зарбига қалқон тутиб, дош берган авло.
Ҳа, айтмоқчи, гап хотин-қиз хусусидайки,
Аммо сизу менинг ҳолим айри-айрича:

Сиз эгасиз шаҳрингизга, ўз уйингизга.
Дўсту ёрлар юпатишар ғамга ботсангиз.
Мен бўлсам-чи, бегоналар ичра ёлғизмен.
Ҳам қувғинди, ҳам Мосуво, ҳам суприндиман.
Ёввойилар орасида – олисда ўсдим.
Бунда менинг на уйим бор ва на-да онам,
Кимсасизман – биродарим, қиблагоҳим йўқ.
Лоақал бир хешим бўлса, келган балога
Мардонавор тутар эрдим бошимни бешак.
Вале сиздан оз бўлса-да шафқат сўрайман.
Гар эримдан ўч олмоққа, бир илож топсам,
Сиз аввало сукут сақланг, халақит берманг.
Журъатсизмиз, зотан, курашнинг, алалхусус,
Тиғобдори кўрқитади хотин зотини.
Номуссизлик гар илашса нигоҳ ипига
Аёл қалби шу қадарли қонсирагайки,
Тополмайсиз ер юзидан бунақасини!

Корифей

Бас. Медея, кўнглинг нима тиласа, қилгин,
Сенинг хоҳиш-истагингга қарши турмаймиз.
Сен ҳақ бўлсанг, тан берамиз. Аммо Креонт
Келаётир, мулк султони – нима деркин ул.
Балки бизга эълон қилур янги фармойиш?

Креоний киради.

Креонт

(Медеяга)

Ҳа, Медея, кек сақлайсан чоғи, эрингга
Ғамбодасан, жаҳон бирлан ишинг йўқ гўё.
Гап энди шу – фарзандларинг олиб бир йўла
Тарк этмайсан салтанатим сарҳадларини.
Бош тўлғамай итоат эт амримга, жўна!

Эшитдингми? Қайта бошдан қорангни кўрмай.
Шу мулк ичра гар мабодо қорангни кўрсам
Нақ мустаҳиқ этгайдирман оғир жазога.

Медея

Шунақа денг! Шўрим курсин! Бадбахтман қандоқ!
Ёв туширди сўнгигача лангар занжирин,
Соҳил томон чиқай десам ёвуз тўлқин бор.
Ундан менга эндиликда ҳимоят ҳам йўқ,
Шундай бўлгач сўрамоққа изн берсалар
Нега энди ҳайдаяпсиз бу мулқдан мени?

Креонт

Ҳеч қанақа сир йўқ бунда, ҳаммаси равшан,
Қизгинамга панд берасан деган хавфдаман,
Устомонсан, ялагансан илоннинг ёғин.
Бир кори-ҳол бўлмасин деб кўрқаман, рости.
Боз устига эрсиз қолдинг, ҳижронзадасан...
Дейдиларки, сен менга ҳам, келинчакка ҳам
Хавф солмоқчи бўлганмишсан нима биландир.
Тўрт мучамиз соғлигида шунинг учун ҳам
Чора-тадбир кўрмоқликни лозим топамиз.
Сенга ёмон кўринсам-да, Медея бибиш,
Кўнгилчанлик қилолмайман, баъдаз кеч бўлур.
Гапнинг рости – сўнгги пушмон, ўзимга душман.

Медея

Эвоҳ! Эвоҳ!
Илк мартамас, э шоҳ, кўп бора
Менга зарар бериб келди ёмонотлигим.
Ёмонлик у қадимдан бор. Кимда-ким агар
Оқилликдан сал-палгина бўлса хабардор
Гўдақлардан тайёрламас софист аҳлини.
Сафсаталар учун улар ҳамюртларига

Эшиттириб кўймасдилар таъна-маломат...
Тагин нима? Оломоннинг нафратин улар
Тўйғизмаслар ўзларининг санъатлари-ла.
Жоҳилларга, дейлик, агар бирон нимадан –
Доноликдан, янгиликдан ё ҳикматлардан
Сабоқ берсанг борми – тамом улар ичра сен
Донишмандмас, таниласан текинхўр бўлиб.
Башартиким, овозаю миш-мишга кўра
Эл-юрт ичра хурмат топган оқиллардан ҳам
Юксакроқда турсанг, сени хавфли кас дерлар.
Мен ҳам шуни ўз бошимдан кечириб кўрдим.
Гап шундаки, Медеяда ақл етарлик.
Шундан уни ёқтирмаслар баъзи бировлар.
Кимдир эса сизга ўхшаб шу Медеянинг
Мардлигини ҳисоблайдир хавфли нарса деб.
Тарк этилган, кимсаси йўқ хотин, ажабо,
Шаҳаншоҳга қутку солса?! Хўш, нима учун,
Нимага мен ёмонликлар тилар эканман?
Сиз хуш кўрган кишингизни куёв қилдингиз,
Илло маним нафратларим сизгамас асло,
Эримгадир. Сизларга мен ҳасад қилмайман,
Ҳаёт билан роҳатланинг, турмуш қуринглар.
Фақат мени қолдирсангиз Коринфда дейман,
Сабрим бирлан ёпай дейман шармандалигим.

Креонт

О, сен дуруст сайраяпсан, машқинг жойида,
Лекин ёвуз ният ҳоким талқинотингда.
Гумонларим ортиб борар эшитган сарим,
Эл оғзига элак тутиб бўлмас, Медея.
Биламанки, сен хусусда мишмишлар талай.
Эҳтиёткор тулкилигинг ким билмас ахир.
Қани жўна! Ўйнаб бўлдинг қозон, чўмичда,
Уринсанг-да илло етмас санъатинг сени,
Ўзимизда сақлатмаймиз ортиқча ғаним.

Медея

Ёлбораман, янги келин-куёвлар ҳаққи,
Бизни сургун қилманг бундан, шохим, раҳм этинг!

Креонт

Эланишинг беҳудадир, овора бўлма.

Медея

Шафқат қилинг, ялинаман, додимга етинг.

Креонт

Медея, бизга яқинроқ ўз оиламиз.

Медея

О, диёрим! Қадринг ўтди яна шу кезде.

Креонт

Бола-чақа роҳатини кўрайлик биз ҳам.

Медея

О, Эротлар! Қандай ёвуз уруғ экяпсиз.

Креонт

Пешонага ёзилгани бўлмас доимо.

Медея

Ё раббано, айбдорга бошпана берма.

Креонт

Етар энди? Сен, яхшиси, сафсаталардан
Ўзинг тугул, бизларни ҳам фориг айлагин...

Медея

Фориг этмак? Кимни ҳамда нимадан ўзи?
Шоҳ, бизни сиз фориг айланг бу уқубатдан.

Креонт

Сен чинданам кутияпсанми жаллодларимни?!

Медея

Йўқ-йўқ, асло, ёлвораман сизга, шаҳаншоҳ...

Креонт

Сенга камлик қилмоқдами дўқ-пўписалар?

Медея

Илтижойим, шаҳаншоҳим, бу хусусдамас.

Креонт

Тагин нима керак сенга? Ҳоли қўй мени...

Медея

Менга бир кун муҳлат беринг: ҳали ҳал эмас
Манзилгоҳим. Норасида болаларга-ку
Менсиз ким ҳам топа олгай бошпана сув-нон,
Бу ташвишдан Ясон ҳоли. Шафқат айланг, шоҳ,
Сиз ҳам ахир болангизга ғамхўрсиз-ку, ох,

Бу хис сизга ошино-ку, бизчаликмассиз.
Қувғиндилик менга ҳеч ҳам қўрқинчли эмас,
Йиғлаётган бўлсам, фақат болаларни деб...

Креонт

Бу дунёга келмаганман мустабид бўлиб,
Мени кўп бор нобуд этай деган бу кўнгил.
Биламанки, ҳақ эмасман, мана ҳозир ҳам
Сен айтганча бўла қолсин, лекин огоҳ бўл,
Гар эртага қир-даламда менинг қуёшим
Бола-бақраларинг бирлан қорангни кўрса,
Нурларини найза қилиб сенга санчилур.
Бу турган гап... Тонг отгунча...

(Чиқади)

Корифей

О, чигал қисмат!
О, хотинлар, бу қандоқ дард, бу қандай бало!
Шу аҳволда бир ожиза қайга боради?
Кимдан уй-жой ва бошпана сўрайди ахир?
Қани асл хонадонинг, қани ул кишвар?
Умри боқий ёвуз кучлар, тубсиз дарёга
Тириклайин қўл-оёғинг боғлаб отдилар!

Медея

Бўлмасам-чи! Осмон – тийра... Лекин бу билан
Ҳали ўйин тугамади! Тағин ўйламанг,
Келин-куёв мақсадига етур деб, шаксиз.
Бало-қазо етиб ортар совчиларга-да,
Бехудага нўш этилмас бу ширин заққум, –
Посонгиси келтирилган бари олдиндан...
Шоҳ тадбирли эди, рост гап, ҳар бир нарсани
Етти ўлчаб бир кесарди, о, кўзи басир!

Ўзига чоҳ қазиди ул ўз хоҳиши-ла.
Қарорида собит турмай, бизга бир кунни
Инъом этди... Етиб ортар ана шу муҳлат.
Ўзи тугул, қизи бирлан қуёвини ҳам
Шу муҳлатда биз жасадга айлантирамиз.
Ярамаслар... Бор кўпгина усул-йўллари,
Қай бирини танлаш керак, мана бу мушкул;
Кўшқин ёқмоқ маъқулмикин келин боланинг,
Ё олмос тиғ тикаймикин оч биқинига,
Дабдурустан ётоғининг устидан чиқиб?
Э, йўқ, ул юмушнинг бир иллоси бор.
Йўл-йўлакай қўлга тушиб қолишим мумкин.
Бадхоҳларга кейин гап-сўз, калака бўлгум.
Йўқ, яхшиси боражакмиз синалган йўлдан.
Масала ҳал: энг ичида берилгай оғу.
Хўб, уларни шу йўсинда ўлдирдим, дейлик.
Айт-чи, кўнгил, нима бўлгай ундан кейин, хўш?
Топилурми бизга баъдаз дўст-ёрон, элат?!
Кимлар бизни кучоқ очиб кутиб олажак?
Кафолат йўқ... Майли, кўнгил, сабр қил пича.
Борди-ю, бир ҳимоячим бўлганда эди,
Қотилликка киришардим шу ондаёқ мен.
Энг ичида саранжомлаб қўярдим барин.
Мададкорсиз қоладурғон бўлсам мабодо
Қисматим шўр экан, дея қилич тутаман.
Ва рўйирост қилажакман уларни бисмил.
Бул ғараздан қайтмагайман, раббано шоҳид
Кўзимга тик боқса ҳамки малъун, Азозил.
Шоҳ қизини авваламбор кўздан қочирмам;
Мол-мулки-ла, юрти ила кўнгли тўқ бўлган
Кундошимни Ҳеката-ла онт ичаманки,
Менинг азам ҳисобига ушбу дунёда
Ҳеч бир банда ишрат тўйин кура олмагай!
Кўп қимматга тушар ҳали уларга базм,
Кўз ёшиму азобимдан шароб ичгайлар!
Қани ишга! Бўш келмагин, Медея, зинҳор,
Барча инсу жинсларингни мададга чақир, –

Миридан то сиригача ҳар бир қадамни
Обдон ўйлаб ҳамда билиб босмоқлик керак!
Эй, сен кўнгил, ҳайиқмагил, ўтга ур ўзни,
Энди азму шижоатинг кўрсатмоқ пайти,
Ўзинг ўйла, ким эдингу ким бўлиб қолдинг.
Наҳотки сен Сизифларнинг аждоди⁶ бўлмиш
Ясон бирлан паймон айлаб таҳқирланишга
Йўл қўясан Ҳелийларнинг қони⁷ устидан?
Бале, кимга бу гапларни айтяпман ўзи?
Яралганда бор эди бу хилқатимизда:
Эзгуликка қайишмаймиз, ёвузликка-чи
Бор иқтидор ила доим кўмак берамиз.

БИРИНЧИ СТАСИМ

Хор

Кавсар сувлари окди ортига,
Терс кийди тўнин ҳақиқат нега?
Адил сарвлар эгиб қаддини,
Эрлар қутуриб билмай ҳаддини,
Яздонлар номин тупроққа корди...
Бизнинг доврुक ҳам, ҳаққи рост, сўзсиз,
Мақтовга дўнар; минар отига.
Учиб қуш каби олтин сўзимиз
Завқ бера билар аёл зотига.
Илҳом нағмага кўрсатмас зухр
Аёл маккорлик қилган пайтида...
Фақат лабингда қотса шу муҳр,
Аёллар найи янграб турса бас,
Фебнинг қирмизи салтанатида...
Мусает⁸ маҳқум айлади қайта
Тингланар ўшал қўшиқ на лоқайд?
Талай ҳақиқат эркаклар ҳақда
Этилмаганми битикларда қайд?
О, менаданинг⁹ жўшқин юраги!
Ота уйидан сени, э хотин,

Симплегаданинг хатарларидан
Олиб қочганди бадқирдор тўлқин.
Бегона юртда – танҳосан бунда
Эр сени эзди, уқубат солиб;
Қувғиндиликда ўзинг-ла бирга
Шармандалиқни юурсан олиб.
Аҳду паймонлар қаро ер бўлди,
Макр-ҳийлага йўқ энди сарҳад.
Ҳаё дегани – тил тортмай ўлди,
Руҳи юксақда, қўл етмас, ҳайҳот!
Сақлай олмади бўрондан асти
Медея танин падар ўқлари,
Шаҳаншоҳ қўли жалб этиб кетди
Қайноқ оғушин қўйнидан нари.

ИККИНЧИ МАНЗАРА

Ясон киради.

Ясон

Илк бор эмас, қўп кўрганман, кек бора-бора
Пиллақуртдек ўз-ўзини маҳв этмоғини,
Сен шаҳарга, ҳовли-жойга эгу булурдинг
Шоҳлар билан олишмасдан сипороқ юрсанг.
Лойиқ эсанг гар қувғинди номин олмоққа
У ҳолда шум кўргилиқни ўз тилингдан кўр!
Биламанки, тубанликка юз тутди, дея
Ўз эрингни қораламоқ қасдидадирсан.
Бундан бўлак тағин, шоҳнинг оиласидан
Ўринлатиб ўч олмоқни ваъда қилибсан.
Бу яхшимас. Ким айтади сени эслик деб.
Куч-қудратим етганича босдим шоҳ қаҳрин.
Сени бунда қолдирмоққа тиришиб кўрдим.
Вале барча меҳнатларим чипакка чиқди.
Салтанатга панд берувчи сўзлар айтибсан.
Эл оғзига элак тутиб бўлмайди, хотин.

Шу вайдан-да, энди сенга шахримиз ёпик.
Аммо, хотин, бола-чақа ташвишидаман,
Илло сизлар камлик кўрманг зинҳор ҳеч ерда
Пул туфайли. Озми ўзга диёрда ахир
Ёвузлик ва муҳтожликлар. Ясон сен учун
Жирканч одам. Аммо Ясон кек нима билмас,
Узатар у душманга ҳам дўстлик қўлини.
Бошқалардек тўнини терс кийиб олмагай,
Илолабад замонага қараб иш тутур.

Медея

Вой пасткаше... вой олчоғ-е... номардлингни,
Жангга яроқсизлигингни қандай сўз билан
Изҳор қилай, билмай қолдим, тилим ҳам ожиз –
Бизлар учун бундан ортиқ бадлик бўлмайди.
Бизлар томон келасан-а тагин уялмай.
Бунинг оти мурдорликдир, жасорат эмас.
Одам деган ўз дўстига шундай панд бериб
Сўнг кўзига қарай олса, ботирликми шу?
Бу иллатни биздагилар ҳаёсизлик дер.
Ҳар қалай мен сендан шодман... Кўнглимни энди
Бўшатишга имкон бор-ку... О тингла мени,
Ҳаҳ нимаиди? Ҳа, бошлайин бир бошдан секин.
Ўша кезде агар сенинг эсингда бўлса
Сени сақлаб қолғон эрдим мудхиш ўлимдан.
Бунга ўша кемадаги бор эллинликлар
Шоҳид эрур, қутқаргандим, буқаларни сен
Итоатга ўргатиш-чун юборилгандинг,
Бурунлари ўт пуркарди – ажал ерига
Ундан кейин уруғ экиш вазифанг эди.
Олдиртириб аждаҳонинг сеҳрли жонин
Олтин юнгли қўй терисин сенга бахш этган
Менмасмидим! Менмасмидим бедор кўзларинг
Кўрмаганда қайта бошдан куёш ёғдусин
Ато этган! Менмасмидим отамдан кечиб
Элу юртдан этак силкиб Фессалияга

Бир сени деб ҳайё-хуйт деб равона бўлган.
Қизикқонлик устун келиб муҳокамадан
Пелий шохни ўлдиртирган ўзим-ку, даҳшат.
Мен туфайли падаркушлик қилди фарзандлар!
Бу билан мен мушкулингни осон айладим.
Мана энди биздан кетдинг, охир-оқибат
Аҳдни бузиб, янги никоҳ кураётирсан.
Болаларнинг дадасига шу иш лойиқми?!
Янги никоҳ келтирмасин сенга хуррамлик.
Илолабад наслинг битсин, тирноққа зор бўл.
Болаларинг бўлмасайди, ҳа, майли дердим:
“Фарзанди йўқ, ажаб эмас, ўзгадан кўрса”.
Болаларинг бўла туриб бу не саркашлик?
Қани вафо? Қани ўша муқаддас аҳдлар
Ё у паймон сўзларини эшитган раззоқ
Энди ҳукм юргизмасми, ёки қонунлар
Ўзгардими? Сен шоҳидсан бари, барига
Қани иқрор бўлмай кўр-чи, сен онтни буздинг.
О, неча бор суркалгандинг менга бу билан...
Тиззамни-да булғагансан яқинлашиш-ла!
Орзу-умид пучга чиқди. Бой берилди қалб.
Сендан энди нимани ҳам кутмоғим мумкин?
Аммо кўнгил дудоғимни чўғдек куйдирур –
Рўйирост бу орсизлигинг саволлар билан
Фош қилгайман... Алҳосилким, фармойиш беринг:
Қай сари биз азм этайлик, айтингиз? Ёки
Кетайликми ўз уйимиз – ота ҳовлига?
Сенга осиг бўлсин дея бой бердим юртни.
Ё жўнайми бадбахт Пелийзодалар сари?
Оталарин ўлдирганман, албатта, улар
Мени ёруғ дийдор билан кутмаса керак.
Эски дўстлар, дугоналар ҳақида сўз йўқ:
Улар мендан воз кечишган хиёнатим-чун
Қимгаки мен қилган эрсам қабихлик агар
Ўз фойдамни кўзлаб эмас, сени деб қилдим.
Улар менга эндиликда ашаддий душман.
Шўрим қурсин! Ўша шону шавкат – мана у, –

Эллинглар аро кўрган ҳаловатларим...
Ўшанда сен ёлгон ваъда берган экансан.
Мағрулансам, ҳа бўлади, содиқ эр билан...
Бинобарин, бахти кулган келин-куёвлар
Асло ғамгин бўлмагайлар. Агар Медея
Бу шаҳардан узил-кесил Мосуво бўлса,
Ҳам бир ўзи химоясиз жужуклари-ла
Лол қолдириб... ёш-қарини – бадбахтлиги-ла
Дайдиб юрса... Болаларим бир бурда нон деб
Қўлчаларин узатишса мўлтираганча,
Маъқулми бу, сенингча, хўш? Сени ўлимдан
Шунинг учун соғ-саломат қолдирганмидим?
О, сен Зевс, о, худойим, олтинни мисдан
Ажратмоққа қодир эрсанг, нечун бу ёзмиш?
Нима учун куйдирилган тамға босмадинг
Нобакорга, турсин дея кўзга ташланиб?!.

Корифей

Давоси йўқ ва даҳшатли ғазаб кўпмоқда,
Кимсаларнинг адувлиги йиқар хешларни.

Ясон

Ясон бўлиб туғилган зот букун ҳақирдир,
Унга кун йўқ. Мен бир кема дарғасиманким,
Ҳушёрдирман, бўрон турса елканни озрок
Тушираман, йўкса иғво бўрони ва бу
Сўз куюни бизни ғарқоб айлайди, хотин.
Миннатларинг чексиз экан – ҳаввоза янглиғ
Ҳаво сари ўрлаб кетди. Менинг сафарим
Хайрли деб ҳисобланса, бунга Киприда –
Боис, ундан бурчлидирман, Киприда ахир
Яздонларнинг ичида ҳам, халқ ичида ҳам
Кипридадир, – балки бу гап ўзгага ёқмас.
Аммоки, сен ундаги бор назокатга боқ:
Гар кимда-ким бу Ясонни қутқармоқ учун

Медеяни руҳлантирган бўлса, бу Эрот...
Майда-чуйда нарсаларни кўзгамоқ нечун?
Хизматларинг тан оламан, хўш, бундан не наф?
Бурч ўталган аллақачон ортиғи бирлан.
Бирламчи, сен Элладада яшаётирсан,
Ёввойилар ичидамас, кабилангдаги
Инсу жинслар қолиб кетди, бу ерда янги
Қонун ила ҳақиқатни ўргандинг биздан.
Санъатингни эллиниклар шарафладилар.
Нуфузинг бор, ўша дунё сарҳади аро
Сокингина кун кўравер ҳашаматсиз жим.
Биз учун ҳеч саройдаги мол-дунё, Орфей –
Кўшиқлари ожиз ўша шон қаршисида.
Бир замонлар ўша шон-ла яшадим хушбахт,
Гап тақалди келиб-келиб яна ўзимга.
Модомики, бу баҳсни кўзгаган бўлсанг,
Уйланишим хусусида бирон нима дей.
Авваламбор, оқилона ва ундан кейин
Қамтарона иш тутдим мен, нимага десанг
Бу барчаси болаларим ва сенинг учун.
Фақатгина чимрилмасдан қулоқ берсанг бас,
Иолқдан буён бадбахтлик келтирдим ёлғиз,
Сизлар ҳам юк устига юк – занжир бўлдингиз.
Гарчи эрксиз ҳам қувғинди бўлсак-да ногоҳ –
Қутилмаган бахт-саодат йўлиқди менга.
Шоҳ қизи-ла юлдузимиз бир экан асли.
Сен бекорга, хотин, бизни, маломат қилма.
Иштиёқи баланд дерсан ётиш-туришга.
Дилда шахват алангаси гурулламаган.
Серфарзандлик истаги ҳам бор эмас менда.
Назаримда, улар бизда етарли, хотин.
Бу хусусда сенга таъна қилолмайман ҳам,
Янги ёрга уйланишим эҳтиёждан, бил.
Ўз ўрнини топмоғи бор ҳаётда ҳар ким.
Шундай қилсам, кўрмагаймиз муҳтожлик бетин.
Биламанки, ҳар кишининг бори бўлмаса,
Юз ўгирар қариндоши, ёронлари ҳам!
Болаларни оёққа тез турғизиш учун

Маблаг керак. Улар ўқиб вояга етгач,
Ундан кейин роҳатини кўраверамиз, –
Туғилажак укалари сояларида
Ҳадемайин қаддиларин тутиб олурлар.
Сенга тагин фарзанд нечун? Менга бўлса-чи
Улар зарур, мўмай маблаг, даромад учун.
Сенингча мен ноҳақманми? “Ҳа”, деб айтардинг,
Рашк қиласан-да. Ҳаммангиз ҳам бу хусусда шу –
Ётогингиз бут бўлмаса эрингиз билан
Дунёнинг тўс-тўпалонин чиқазасизлар.
Сиз фойдали маслаҳатдан нафратланасиз.
Бола-чақа шундай бунёд бўлсаки, бунда
Хотин зоти иштироки кўрилмаса ҳеч
Башар аҳли кулфатлардан холи бўларди.

Корифей

Суханбозлик санъатини кўлладинг, Ясон,
Шарттакилик қилган бўлсам, айбситма мени,
Ҳақ эмассан, Медеяни тарк этсанг агар.

Медея

Фарқланаман одамлардан кўп жиҳатдан мен.
Бу хусусда, дарҳақиқат, гап ҳам бормайди.
Гар ихтиёр бўлиб қолса менинг илкимда
Суханбозлик қилганларга энг олий жазо
Берар эрдим! Бу билан у ҳаққониятни
Ерга урди. Суханбозлик машғулотини
Кимки давом эттирса-чи, шумлик бўриси
Қўй терисин ёпинганча ишрат қиладир.
Не ишларни қилмайди у ниқоб остида?
Айб-нуқсон ҳам мавжуд бундай донишмандликда
Сен, инчунун айёрлик ва эҳтиётлик-ла
Сўз тузоғин ёза билдинг, тўғридан-тўғри.
Ҳа, сен учун ҳеч гап эмас бизга панд бермоқ.
Биздан олиб ризоликни баъдаз тўй қилсанг,
Соз бўлурди. Сен-чи, аввал уйланиб одинг...

Ясон

Сендан олиб бўлармиди рози-ризолик,
Ҳозир, сиртдан, сипороқсан, лек ёвузликни
Ҳалигача юрагингда асраб келасан.

Медея

Йўқ, умрбод сен мен билан қолишдан чўчиб¹⁰,
Шундай қилдинг. Қартайганда сиз, эллинликлар,
Эски ёр-ла яшамокдан озорланасиз.

Ясон

Бундай теран хаёлларга бормагин, хотин,
Ҳеч қанақа сир-синоат йўқ бу никоҳда:
Сенга ахир боя айтдим, оиламизни
Мустимаҳкам қилмоқчиман шоҳ қизин олиб,
Туғиб берса, яшаймиз биз шоҳ соясида.

Медея

Бундай соя керак эмас, ахир, бу номус
Эвазига олинган зар – бойликни нетай,
Азобмасми, ташвишмасми, турган-битгани?

Ясон

Маъбудларга ибодат қил, Медея бону,
Ўзга орзу-истакларни қалбингга жо қил.
Қўлга кирган нақдинангдан ранжима асло,
Бойқуш бўлиб кўринмасин иқбол булбули.

Медея

Масхара қил... Қидирмайсан биз учун уй-жой,
Рўпарангда химоясиз қувғинди турар.

Ясон

Ўзинг ёмон йўл танладинг – ўзгада айб йўк.

Медея

Алдаган ҳам, уйланмоқчи бўлган ҳам менми?

Ясон

Осийларча қарғандинг ўз шохларингни.

Медея

Лаънатлайман сенинг ўрда-саройингни ҳам!

Ясон

Шу билан биз тугатамиз. Бордию сизга –
Сенга ёки фарзандларга пул керак бўлса,
Дариф тутмам эҳсонимни – бир оғиз сўзим.
Керак бўлса юборурман қўноқ белгисин¹¹.
Қадрдонлар сизларга лутф кўрсатишади.
Керакмасми? Аразларинг ўринли эмас.
Кўзингни оч, қаҳру итоб қилавермасдан.
Кўлим узун, манфаатим тегади, инон.

Медея

Пул-мулларилинг, ошноларинг бошингда қолсин,
Вафосиз эр муруввати – қўлни куйдирур.
Таклиф қилма, кераги йўқ, олмайман зинҳор.

Ясон

Худо шоҳид, манфаатим тегиб қолсин деб
Кўп уриндим, аммо бизнинг саховатни у

Қадрламай ўз-ўзига, фарзандларимга
Жабр қилди. Нима дердим – ўзидан кўрсин.

(Чиқади)

Медея

Бор, боравер, қалбинг висол орзусидадир,
Ёш келинчак кутиб қолди саройда сени.
Тантана қил, никоҳ! Майли, сафо қилавер,
Воз кечгайсан, куёв бола, ҳали келиндан.

ИККИНЧИ СТАСИМ

Хор

Қахру ғазаб қилса Эротлар
Дилдан соқит бўлур ҳамул лаззат,
Кишилар шон насибасидан
Қуруқ қолур. Аммо агарда
Гўзалликда бемисл Киприда
Йўлласа фақат хушчакчақлик...
Сен менга минбаъд, шоҳ қизи
Қалбимга зар ўқни муқаррар
Нишон этма,
Тўп-тўлиқ заққум истаги.
Камтарона навозишни хоҳлайман:
Бундан тотлироқ дорилбақо эҳсон йўқ.
О, ҳеч қачон эшитгулик қилмасин
Кипридининг қутқу ваҳмасин.
Унинг хавфли раъдвор зарблари
Бўрон билан қилган кажбаҳслиги –
Бегона ётоқ истаги учун!
Уруш-жанжалсиз уйни,
Келин-куёв ади-бади айтишмоғин.
Ётоққа дoston битай.

Ватан, ота уйи, манбаъд.
Сендан айру тушмасман,
Юртдан ҳижрат бўлмасман.
Бормам номард қошига
Оғир кунлар тушмасин
Ҳеч банданинг бошига.
Кувғиндилик кўргандан
Ўлганим яхши менинг.
Гулдек узилиб кетсам
Сўлганим яхши менинг.

Ўзим шоҳид – одамлармас, хайхот,
Бу фасона ижодкори!
Шаҳардан манъ этилдинг
Дўсту ёр ғамин чекиб
Айламас дардинг фориг.
О, кўрнамак... Майлига
Қуриб кетсин ёрини ёд этмаса.
Ёри ҳасрат дафтарини
Унга очгай,
Бўлаккамас.

УЧИНЧИ МАНЗАРА

Эгей киради.

Эгей

О, Медея, кувонч сенинг йўлдошинг бўлсин!
Ёронларга доим менинг тилагим шундай.

Медея

Салом сенга ақли етук Пандион¹² ўғли,
Бу ерларга қайси шамол учирди сени?

Эгей

Феб коҳини даргоҳидан келаётирман.

Медея

Нечун керак бўлиб қолди ибодатхона?

Эгей

Биласанми, фарзандим йўқ: тирноққа зорман.

Медея

Ё тавба-ей, ҳалигача фарзандсизмисан?

Эгей

Боғлиқ эмиш бу ҳаммаси инсу жинсларга.

Медея

Машқинг сустми ё бўлмасам хотинсизмисан?

Эгей

Уйланганман, бўйинтуруқ тушган бўйнимга.

Медея

Хўш, нима дер парвардигор фарзанд ҳақида?

Эгей

Ҳайҳот! Унинг сўзларини англаб етмадим.

Медея

Мумкинмидир мен эшитсам унинг сўзларин?

Эгей

Бўлмасам-чи, фаросатинг керак бу ерда.

Медея

Ирод айла ул сўзларни уят бўлмаса.

Эгей

Деб эди у: “Чиқазмагил қопдан оёғинг”.

Медея

Йўқса нега бажармайсан? Ё бундай ердан
Жилгинг йўқми? Янглишмасам шундайми ўзи?

Эгей

Ҳали вери қайтиб бўлмас ота уйига.

Медея

Сен бу ёққа не мақсадда ташриф буюрдинг?

Эгей

Бизга керак Трезен мулкин хоқони Питфей.

Медея

У шоҳ демак, Пелопларнинг диндор ўғлими?

Эгей

Ҳа, коҳиннинг сўзин унга айтмоғим керак.

Медея

Ҳа, у оқил – шарҳлай олур коҳинлар сўзин.

Эгей

Боз устига у ўзимнинг яқин сафдошим.

Медея

Тангри сенга мадад берсин, бахтинг очилсин,
Барча эзгу ниятларинг амалга ошсин.

Эгей

Ҳа, дарвоқе, қани менга айт-чи, Медея,
Нечун чехранг мунча сўлғин, кўзинг кизарган?

Медея

Менинг эрим – одамларнинг энг тубанидир.

Эгей

Аниқроқ айт куйинишинг боисин менга

Медея

Ҳеч нимадан ҳеч нима йўқ ҳақорат этди.

Эгей

Не қилғилик қилди Ясон? Тўппа-тўғри айт.

Медея

У устимга хотин олди уялмай-нетмай.

Эгей

Йўғ-ей, наҳот шундай қилган, шармандалик-ку.

Медея

Худди шундай иш тутди у.

Эгей

Севиб қолдими,
Ё бўлмаса унга ёқмай қолдингми ўзинг?

Медея

Ҳирс иши бу, кўра-била хиёнат қилди.

Эгей

Ўтакетган номардлик бу, жин урсин уни.

Медея

Эгей, билсанг, осилди у хоқон қизига.

Эгей

Кимнинг қизи? Сир бўлмаса эшитсам девдим.

Медея

Коринф шоҳи Креонт бор-ку, ўшанинг қизи.

Эгей

Шўрлик, сенга қийин бўпти, мана гап қайда!

Медея

Эрсиз қолдим ҳам бу юртдан ҳайдамоқдалар.

Эгей

Бу кўргилик сенга ўзи қайдан ёпишди?

Медея

Ҳаммасига Коринф шоҳи сабаб бўлмоқда?

Эгей

Ясон бундан хабардорми? Қандай разиллик!

Медея

У бошқалар саҳнасида кўғирчоқ ҳозир,
Ҳар нарсани улар кўрган кўз билан кўриб,
Мулоҳаза юритмоқда улар ақли-ла.
Аммо, Эгей, ёлбораман тиз чўкиб сенга,
Тарк этилган қувғиндига шафқат қил озроқ.
Мен шўрликка ўз юртингдан бир бошпана бер,
Эвазига умри боқий Яздонлар сенга
Фарзанд ато айлагайлар, армонинг қолмас.
Агар билсанг фарзандсизлик иллатига ҳам
Даво топиш йўлларини яхши биламан.
Ота бўлиш шарафига ноил бўлурсан.
Ўлсанг ҳамки фарзандларинг кетингда қолур.

Эгей

Сенга ёрдам берай дейман, боқийлар ҳаққи,
Энг муҳими хотин бўлиб менга зурриёт
Ато эта оладиган ваъданг сурурли.
Бор вужудим банд айлади ана шу истақ.

Шу истак-ла, тепар қалбим. Сенга бўлса мен
Хушнуд соҳиб бўлмоқликка жаҳду жаҳд қилгум;
Бирга олиб кетаман деб ваъда беролмам,
Бордию сен Афинага ўзинг боролсанг,
У ҳолда мен ҳаётиггни таъмин этаман,
Хотиржам бўл, – пишт демайди мушугинг ҳеч ким.
Бу диёрни, хуллас калом, менсиз тарк айла,
Сени дея дўстлар бирлан, гапнинг чин-рости,
Ади-бади айтишмоқни эп деб билмайман.

Медея

Сен айтганча бўла қолсин, вале кафолат
Берганинг йўқ бизга ҳали, фикринг қатъийми?

Эгей

Ҳали менга оз бўлса-да инонмайсанми?

Медея

Инонаман. Аммо менинг душманларим кўп,
Бири – бунда, бири – унда, Фессалияда.
Агарда сен қасам ичсанг хотиржам бўлгум.
Илло, тушмам дўст-душманлар исканжасига.
Биласан-ку иш битмайди курук гап билан,
Баъзан дўстлар қиламан деб юзхотирчилик
Жўш урурлар. Аммо фурсат ўтгани сари
Ҳисси ғолиб келиб қолар муҳокамадан.
Дейлик, мен ҳам шу тарзда йўл тутишим мумкин.
Лекин бошга иш тушганда кўринмас дўстлар:
Дўст – бевафо, чарх кажрафтор, шоҳлар – бизга ёв.

Эгей

Афтидан, сен келажакни олддан кўришга
Устайкансан. Аммо қалбинг шуни тиларкан.

Бу хусуда рад жавоби бўлмайди биздан.
Ҳа, эҳтимол, биз, онт ичиб қўйганмиз, дея
Ёвларингга айтармиз ҳам. Сенга – бу гаров...
Қани чақир яздонларни, не деб онт ичай?

Медея

Қасамёд эт ҳудудсиз Ер, Офтоб билан
Медеянинг бувасию Яздонлар билан...
Барча кодир маъбудларга қасамёд айла.

Эгей

Нима қилиш ёки нима қилмаслигимни
Айтмоғлигим керакмикин, бибиш, чамаси?

Медея

Ҳайдамайсан Медеяни минбаъд, агарда
Душманларим қатъий талаб қилган чоғда ҳам.
То ҳаётсан – озодлигим таъмин этурсан.

Эгей

Муқаддас Ер ва Офтобни ўртага кўйиб,
Худо ҳаққи, бажараман айтганларингни.

Медея

Жудаям соз, чиқмасанг-чи сўзинг устидан?

Эгей

Ҳаёт шомим баҳам кўрай осийлар билан.

Медея

Хўп, бўлмаса хайр, Эгей, қани бор, оқ йўл,
Диёрингга етиб боргум изма-из мен ҳам.

Фақат қилар ишларимни бажариб олай,
Кўравергум пешонага ёзилганин сўнг.

(Эгей чиқади)

Корифей

Илоҳият раҳнамози, Майя фарзанди¹³,
Эгейни ўз масканига ёвуқ қиладир!
Ниманики тугган бўлсанг дилингга, султон,
Ҳаммаси ҳам тез фурсатда амалга ошсин.
Туғилажак фарзанд ҳақда шамани илғаб
Юрагингда ҳавас ўтин алангалатдинг...

Медея

О, сен Зевс, эй сен, Зевснинг ҳаққонияти!
Эй, сиз Қуёш шуълалари! Зафар биз ёқда!
Энди маним душманларим жазосини ер.
Дугоналар, нур устига аъло нур бўлди.
Энди қаён бормоқлигим тайин, исталган –
Бардаргоҳга эга бўлдик. Кемага тушсак –
Палладанинг гўзал шаҳри бизга тўш очар.
Энди менинг қароримга қулоқ бер жиддий.
Ҳазил эмас, ҳа, чиндан-да, менинг номимдан
Жориямиз чорлаб келсин Ясон – эримни.
У бу ерда яхшигина кутиб олинур.
Инонурки, ҳаммасига мен рози, ҳатто
Креонт ҳукми бизга ёқиб тушганин кўрар.
Сўров фақат фарзандларим устида бўлар.
Қолсин дейман улар Коринф салтанатида.
Душманларнинг орасида қолиш-чун эмас,
Шоҳ қизини маҳв этмакка аскотур улар.
Тўёнага юбораман улар орқали
Ажойиб бир сарупою гўзал тиллақош.
У кийганда жозибатор ҳадяларимни
Шул заҳоти ҳалок бўлар минг азоб билан.

Шундан кейин уни халос этмокчи бўлиб
Ким кўл сунса, у ҳам кетар дорулбақога.
Заҳар билан ошлагайман совғаларимни.
Бу хусусда гапирмокни энди бас қилай...
Оҳ чекканча энди буни юбортираман.
Улар сўнгра Медеяга қандай ёвузлик
Ишлатишса ишлатишсин... Мен фарзандларни
Бисмил қилиб ташлагайман. Уларни ҳеч ким
Биздан тортиб ололмагай. Ясон уйини
Таг-туги-ла хароб қилгум, кейин не бўлса
Пешонамдан кўражакман: “Худодан тонган”,
“Қувғинди” ё “болалар кушандаси”ми –
Менга қандай тамға бўлса қўяверишсин.
Ёвга кулгу бўлмасам бас. Ҳаётда энди
Нимани ҳам қизғанайин, хўш, нима қолди?
Ватанимми? Ота-она паноҳими ё?
Бадбахтлигим дафн этарга бир гўша борми?
Йўқ, мен учун ёруғ дунё қоронғу энди.
О, нимага алдовига лаққа учдим мен
Она юртим тарк айлабон?! Элликликлар-ла
Нима учун кўна қолдим жўнаб кетмокқа?
Шошмай турсин, Яздонларнинг мадади бирлан
Ҳали қасос-ўч оламиз хиёнаткордан.
Медеядан кўрган икки фарзанд доғида
Қон-қон йиғлар. Суюк ёри – маликаси ҳам
Бошқасини туғиб бермас. Афсунларимга
Дучор бўлиб, хазон бўлар гули очилмай.
Шундай қилсам на ожизу ва аянч бўлиб
Эл оғзида мен афсона бўлиб қолмасман.
Атолмаслар бизни ҳеч вақт сабрли деб ҳам.
Табиатан ўзгачароқ менинг атворим:
Яхшига мен яхшиману, ёмонга ёмон.
Шундай бўлган бу оламнинг шонли зотлари.

Корифей

Фикру ўйинг қулфларини очдинг сен менга,
Мен ҳам сенга ёмонликни раво кўрмайман.

Лекин замин куёшини – ҳақни унутмам,
Ва биргина тилагим шу: болалар қолсин.

Медея

Иложим йўқ. Ўлдиришим керак уларни
Дардларимни ўз бошидан кечирмагунча
Бирон хотин тушунолмас истагимни ҳам.

Корифей

Болаларни қатл этишга борурми қўлинг?

Медея

Бундан ортиқ алам борми Ясонга ахир?

Корифей

Қўй, бу ишни, бахтсизлигинг етиб ортмасми?

Медея

Чириб битсин... Сиз бировнинг гапин айтдингиз.
Шунақа денг...

(Бир жорияга)

Чақириб кел Ясонни бизга.
Тақдир талаб этса содиқ хизмат қилишни,
Бошқа кимни чақирайин? Эсингда бўлсин,
Бизнинг режа тўғрисида оғиз очмайсан.
Биламанки, менга меҳринг беҳад ва ўзинг
Заифасан. Бизни тўғри тушунгандирсан.

Жория чиқади.

УЧИНЧИ СТАСИМ

Хор

О, қадимдан хушбахт Эрехтидалар,¹⁴
Хушбахт маъбудларнинг фарзандлари!
Оёқ етмас тепаликлар аро
Сизни сақлар муқаддас экинзорлар.
Жўш урдирар ул ерда сизни шухрат,
Ҳавосида ҳоким фароғат,
Унда тўққиз соф Пиэрида¹⁵
Ҳармония бағридан чикқан.
Киприданнинг ажиб нафаси-ла
Кефис¹⁶ мавжлари зарҳал.
Экинзорлар бўйлаб учар
Гуллар нафаси.
Сочларда мушки анбар.
Хазон бўлмас ул ерда гуллар.
Идрок соатлари олдида
Мангу шайдир олтин Эротлар...
II банд Ўша соф тўлқинлар ҳаққи,
Шаҳри азим, дўсту ёрон ҳаққи,
Менга айт-чи, болаларни
Ўлдирсанг, ижобатинг
Қабул бўлғайму?
Ўшал даҳшатни
Этиб кўргил тасаввур...
Болаларда жароҳат!..
Кўряпсанми,
Тиззаларингни
Илтижо бирлан
Оғушга олгум...
О, раҳм эт,
Ўлдирма, Медея,
Бўталокларни
Айт-чи, кўл ва юрак
Қайдан олур ғаддорликни

Болаларни сўймоққа?
Кўзлардан қалтираб
Тўкилган нурлар
Болалар чекидаги ёшни
Қуйдирмайдими?
Йўқ, ҳеч қачон
Илгингни қонга ботирмайсан.
Осийлик айлаб
Гуноҳга ботма:
Дуога қўл очган
Болаларни қакшатма.

ТЎРТИНЧИ МАНЗАРА

Ясон киради.

Ясон

Чақирибсан, мана келдим, авзойинг бузук
Бўлса ҳамки, тилагингни эшитай дебман,
Қани, қандай гапларинг бор, гапир бирма-бир.

Медея

Бунда бўлган машмашага аввало узр,
Тазарруим қабул айла, Ясон, муҳаббат –
Биласанми, орамизда узоқ яшади.
Қизиққонлик қилган бўлсам сен тўғри тушун.
Шоҳ маломат қилаётир деб ўйлабман мен,
Мен, бетавфик, нега энди шаддодлик қилдим?
Аслида бу бетгинамга урсалар агар
У бетимни тутиб берсам бўларкан, ахир
Эрим тахтга чиқмоқда-я? Бордию эрим
Шоҳ қизига уйланса ҳам, болаларимга
Ортгирса ҳам ука-сингил, унинг бу иши –
Бизлар учун... Қизиққонлик ҳали шунгами?

Нима бўлди ўзи сенга, Медея бону?
Бу ҳаммаси ё яхшилик сари эмасми?
Ё бизларда бола йўқми? Борми юрт, шаҳар?
Ё ҳаммамиз биратўла қувғиндимизми
Дўсту ёрдан четда? Ана шуларни ўйлаб
Хомчўт қилиб, англадимки, ақлдан эмас
Қахру итоб қилганларим. Мен энди дилдан
Сени олқаб ғурурландим. Бурч ва камтарлик
Сени, Ясон, шу кўйларга солгани аниқ.
Сен қайтадан уйланмоқни ихтиёр этиб
Режа туздинг. Хаёлимга ўшанда менинг
Сенга лойиқ йўл-йўриқлар бериш келмабди,
Келинчакнинг хизматларин қилсам бўлар-ку!
Мағрурлансам олий насаб кундошим билан
Бўлади-ку? Биз ҳаммамиз хотинмиз асли –
Сизларга сал озор бердик, афу этгайсиз.
Илло, Ясон, ўхшамагин заифаларга,
Заифалар гўллигига болалик қилиб
Лаққа тушиб ўтирмагин. Буткул нотўғри
Сен ҳақингда мушоҳада юритганларим.
Энди менинг фикрларим ўзгарди. Эҳ-ҳе!

(Уйдан болаларни чақиради)

Кўзичоқлар! Отангизни маҳкам кучингиз
Ва орқамдан такрорлангки, олқиш, меҳр-ла,
Гина сақлаб ўтирмаймиз дадангизга ҳеч.
Тинч-омонлик ўрнатилди, кудурат унут,
Дадил бўлинг, болаларим, мана шунақа
Мана сизга менинг кўлим... Во ҳасратоким,
Тепангизда қора булут, болакайларим!..
Ортида на? Узоқмикин умрингиз ҳали,
Кўлларингиз излаётир ҳимоя мандан
Уларга кўз тикишларим мудавоммикин?
Шўрлик кўнгил мунча бўшсан, йиғлайсан, чоғи,
Борлигингни титроқ кучган. Ҳа, болакайлар,
Дадангиз-ла бир озгина айтишиб қолдик.

Мана энди омон-омон ярашиб олдик,
Лекин кўздан дарё-дарё ёш қуюлмоқда!

Корифей

Мен ҳам энди тобу тоқат қила билмадим,
Тиркиради кўз ёшларим. Етар фалокат!

Ясон

Ўтган ишни хотирлашга лузум йўқ энди
Вале гапинг менга жуда ёқди. Медея,
Эркак киши бошқа билан ёстикдош бўлса,
Қаҳри итоб қилмоқликка шайдир хотинлар.
Бу-ку бор гап. Шунинг учун сендаги жаҳл
Авжга миниб, яна сокин тортди оқибат.
Ғолиб чиқди Медеянинг камсукумлиги.
Сизга эса, болаларим, исбот қилурман
Маъбудларнинг ёрдамида оталигимни...
Ташвишингиз – бош устимга. Бир кунмас бир кун
Коринфнинг энг олд кишиси бўлурсиз шаксиз!..
Бу албатта туғилажак укаларингиз
Ёрдамида зоҳир бўлгай. Унгача сизлар
Ўйнаб ўсинг, болакайлар, худо халлоқдир.
Худо берса, ёшликнинг нақ гуллаган пайти
Сиз бу ерга қайтарсиз ҳам, оиламизни –
Сизни жондан зиёд кўриб севгувчилар бор,
Дўст-душманга кўрсатурсиз тарбият бекор –
Кетмаганин. Яна кўз ёш, вой, сени қара.
Бокмаяпсан... Бекитяпсан биздан жилвангни...
Ёки сенга тагин ёқмай қолдимми, наҳот?

Медея

Шундай ўзим... Ўйлантириб қўйди болалар.

Ясон

Бахти қора, ўй ўйламак йиғлаш демакми?

Медея

Тўққиз ойлаб кўтаргандим... Мана, уларни
Нарироқда яшашларин хоҳлаганинг-чун
Алланечук бўлиб кетдим, шу ростми, Ясон?

Ясон

Айтганларим бажо бўлур, дадил бўл, хотин!

Медея

Сенинг чизган чизигингдан чиқмайман нари,
Биз, хотинлар, бўшкўнгилмиз, йиғлокмиз азал.
Хўп, майлига, бу хусусда бўлганча бўлди.
Ана энди, кўраяпсан... Шоҳларга осон
Мени бундан сургун этмоқ, ер уларники.
Биз учун ҳам бу натижа ҳар қалай дуруст...
Сенга ҳамда уларга-да халақит бермай –
Осмон йироқ, замин қаттиқ – таъқиб остида
Умр бўйи яшамоқлик ҳар нечук оғир.
Бугунданоқ ҳозирлайман сафар анжомин,
Лек ўтинчим шуки маним, Креонтдан сўра,
Лоақал у фарзандларга берсин кафолат,
Қабатингда бўлсин улар Коринф мулкида.

Ясон

Нимакин бу? Албатта у рози бўлажак.

Медея

Келинга айт, гўдакларни унинг отаси
Ажратмасин, онасиз деб таҳқир этмасин.

Ясон

Ҳа, албатта, кўндирамиз шундай қилишга...

Медея

Биз сингари она бўлгай бир кун келин ҳам...
Ҳалитданоқ унга эҳсон муҳайё этдим,
Хотинингга болалардин бериб юборгум,
Мен биламан, жаҳонда йўқ бу каби нарса.
Тўхта... Ҳозир, жориялар, биттангиз ҳарир
Сарпо билан тиллақошни олиб келингиз.
Ҳа, бир эмас, келинчакнинг пешонасига
Битган экан сон-саноқсиз бойлик ва дунё.
Ётоғида – сендай катта амалдор бир эр
Бузрукворнинг бузруквори Қуёш бободан
Авлодларга мерос қолган либос – эгнида...
Бу жиғани олинг қўлга, эй сиз болалар,
Муҳаббатли келинчакка, маликамизга
Элтажаксиз. Қандай ҳавас қилгулик инъом!

Ясон

Ҳей, исрофгар! Нечун ғариб этасан ўзни?
Ёки камми тақинчоқлар шоҳ ғазнасида?
Керак бўлар, асраб кўйгин қора кунларга,
Шундоғам биз сенинг учун қимматга тушдик,
Тагин совға қилишларинг ортиқча ахир.

Медея

Ундай дема, эритармиш маъбудларни ҳам
Совға-салом, иноятлар – эшитганим бор.
Қандоқ латиф сўзлар керак шу тиллақошни,
Шу ёмбини маъқуллаш-чун хушбахт келинга...
Унга лойиқ бу либосим... Ёш бўлса ҳамки,
Ҳукмрон у... Болаларим шунда қоларкан,
Олтин нима? Ҳаётимни дариғ тутмасдим...

(Болаларга)

Болаларим, хайр энди кошона сари,
Борингиз-да, дадангизнинг бой хотинига,
Яъни менинг навнихолим қироличага
Обдонгина хуш боқинг-да, илтижо қилинг,
Жами совға-саломимни юзхотир айлаб,
Олиб қолсин сизларни ҳам отангиз билан...
Энг муҳими, диққат қилинг бу кийим-бошни
Ўзи олсин, қани бўлинг, жадалланг тезроқ.
Жавобини зор-интизор кутажакман мен.
Хайрли бўлур шак-шубҳасиз, худо ёр бўлсин.

Эшик оғаси етагида болалар чиқади.

ТЎРТИНЧИ СТАСИМ

Хор

Хой, болалар! Тун сизга ялдо букун.
Қонли оёқ ташлаш ила кўрқинчли ўч
Ўз ишига якун ясар:
Қўлларда сиртмоқ ярқ этиб кетди.
Лахзада Аид¹⁷ қизни чулғар;
Жилваланиб қолар соч тугуни ҳам...
Аммо хилъатнинг илоҳий жодулари,
Олтин жиға гулчамбари,
Келинчакни ардоқламас бекорга:
Унга Аид ётоғи илҳақ,
Жаҳаннамнинг оташ азоби.
Ўз тўри-ла банд айлағай,
Ўт ичида ёнар у ҳали...
О, сен бадбахт куёв, шоҳ ардоқлиси.
Наҳот кўрмайсан?!
Пичоқ бориб етмоқда болалар сари.
Ўзинг машъал тутиб турмадингми
Келинчак хилъатига?

О, сен қандай йироқсан қалбан,
Эй, тақдири ҳал бўлган эркак!
Сен билан бирга йиғлайман, Медея,
Эй, болалар қотили.
Эй, бағритош Ясонзода онаизори!
Улар гўшангага киргани учун
Болалардан хун олмоқчисан,
Наки эринг имонсизларча
Берган бошқага кўнгил.

БЕШИНЧИ МАНЗАРА

Эшик оғаси болалар билан қайтади.

Эшик оғаси

Эй, бекачим! Болаларни ҳайдамадилар.
Қиролича армуғонни олди улардан
Бажонидил, кулимсираб, силаб, эркалаб,
Бундан бағи омонликдир жужуқлар ила.
Илло, ажаб! Хафамисиз, нахот шу иқбол
Озор берса Медеяга.

Медея

Ҳай-ҳай-ҳай-ҳай-ҳай.

Эшик оғаси

Бу хабарга лойиқ эмас бунақа калом.

Медея

Ҳай-ҳай, ҳай-ҳай...

Эшик оғаси

Қора хабар келтирдимми ё,
Мен хушхабар келтирдим деб ўйлаган эдим.

Медея

Сенда айб йўқ, гапиряпсан, нимани билсанг...

Эшик оғаси

Лекин ўзинг ерга боқиб ёш тўкяпсан-ку?

Медея

Ҳа, қария, пешонага ёзилгани шу,
Бунга розик, қолаверса, ўзим сабабчи...

Эшик оғаси

Бону, хафа бўлма, шояд сени ҳам бунга
Қайтаришса, орқа қилиб болаларингни.

Медея

Авваламбор бошқаларни қайтараман мен.

Эшик оғаси

Болалардан айру тушган биргина сенми?
Банда учун бундан оғир қайғу-ҳасрат йўқ.

Медея

Ҳа, шундайдир... Сен, яхшиси, уйга киргин-да,
Болаларга муҳайё қил не керак бўлса.

Эшик оғаси чиқади.

Эй, болалар, болалар-а! Энди сизларда
Шаҳар ҳам бор, уй-жой ҳам бор, – фақат то абад...
Манглайи шўр онангизсиз яшарсиз бунда...

Мен жўнайман ўзга юртга кувгинди бўлиб,
 Тўйингизни кўриш менга насиб этмагай,
 Молу дунё йиғолмайман сизни деб энди,
 Келинларнинг илк саломин кутлай олмайман
 Ва ҳаттоки машъала ҳам тутиб туролмам¹⁸.
 О, мунчалар дунё ғаддор, фалак кажрафтор.
 О, қандоғам пешонанг шўр, қайсар Медея!
 Нега сизни тўққиз ойлаб парвариш қилдим?
 Нега сизни оппоқ ювиб, оппоқ тарадим?
 Кунни куну тунни тун ҳам демай мен сизга
 Мижжа қоқмай ато этдим қуёш жилвасин?
 Қариганда кўзимга нур, белимга дармон
 Бўлурсиз, деб сизга умид боғлаган эдим,
 Кўмарсиз, деб ўйлагандим ўлигимни ҳам.
 Барбод бўлди ўша ширин-ширин орзулар.
 Куним ўтар энди сизга бегона бўлиб.
 Ўз корнимда сизни шунча парвариш қилиб,
 Энди ўзга юртда яшаб мусофирликда
 Сизни кўриш қувончини туймасман ҳеч вақт.
 Нега менга термиласиз, шўх-шўх куласиз,
 Ёинки бу сизнинг сўнгги қулишингизми?
 Вой-вой... вой-вой... Нималарни ўйлаб қолдим мен?
 Улардаги жилмайишни кўриб, азизлар,
 Шув этди-ку юраккинам – муз қотган қалбим!
 Йўқ, мен журъат қилолмайман, маҳв бўл батамом,
 Ваҳимали қароримнинг машъум ғзаби!
 Ўзим балан олиб кетгум болаларимни...
 Нима қилдим дард устига чипқон орттириб?
 Ясон берган дард ҳам етар, о, шўрим қурсин...
 Йўқ, ҳеч қачон... У режалар энди унутдир...
 Унут... Ҳа-ҳа... Аммо лекин душманлар не дер?
 Қаҳ-қаҳ уриб қулишади мазах қилганча.
 Қатл этмоқ-чи? Ёки менда йўқми қатъият!
 Шармандалик, ё раббано, қандай тубанлик!
 Заифгина юракларнинг сўзидан кўркиш...
 Сиз, болалар уйга киринг, бу қурбонликда
 Қатнашмоққа балки сира йўл бермас виждон,

У ҳам бизни тарк этиши мумкин эҳтимол.
Ҳалитданоқ қўлларимга титратма кирди...
Эй, сен, кўнгил, бу ишга ҳам йўл қўясанми?
Йўқ, йўқ, зинҳор болаларни қолдир омонда,
Улар сенга ҳузур берур – қувғиндилиқда.
Йўқ, онт ичгум бор қудратли яздонлар ила,
Онт ичгайман Аид билан, душманлар ортиқ –
Кўрмагайлар тарк этилган, мазах қилинган
Медеянинг ҳар иккала фарзандини ҳам!
Режа аниқ, ҳаммаси ҳал, қайтиш йўқ энди,
Қиролича бошидаги тиллақош билан
Либосларга мен томондан қўшилди захар.
Биламанки, у муқаррар тил тортмай ўлар...
Менга эса кенг очилди янги уфқлар...
Янги... Шундай... Лекин олдин видо вожибдир...
Қўзиларим, бери келинг, қани бир нафас
Қўлчангизни лабларимга босмоқ истайман.
Қўлларингиз момиққина, сочларингиз ҳам.
Дудоғингиз ғунча мисол, чеҳрангиз эса
Сиймосидан ёғду ёғган шоҳларникидек.
Сиз бу ерда саодатнинг бетин кўрмайсиз!
Бахту иқбол ўғирланган ота томондан...
О, қанду бол оғуш, нафис ёноқлар, ҳайҳот,
Кўнгилларни шод этувчи нафасларингиз...
Қани жўнанг, тезроқ боринг. Қараб турмоққа
Қувватим йўқ. Ҳасрат билан адо бўлганман...
Нимага қўл кўтаришим ўзимга аён;
Ёлғиз ғазаб мандан устун, мандан кучлироқ.
Фонийларнинг уруғ ёхуд аймағи учун
Бундан ортиқ вахшийлик йўқ: бадқирдорлик йўқ...

(уйга киради)

Корифей

Фаннинг инжа шаҳобчасин
Хуш кўраман мен,

Ақл билан иш кўришни
Устун кўяман
Хотинларга башар урфин
Раво кўргандан...
Санъат ила адабиёт
Илоҳаси бор:
Иборат ул теран ақл
Донишмандликдан
Ул, эҳтимол, хотинларга
Сурур бахш этмас.
Хуш ёқар ул аммо-лекин мингдан бирига.
Зотан ёпиқ эмас ахир заифаларга
Илму ирфон дарвозаси кўпдан, шул ҳақда
Ўйлаб кўрсам, зоҳидларга бахт кулиб боққан,
Улар кечган мол-дунёдан, хотин-халаждан,
Шу ваздан-да уларда йўқ рўзғор ташвиши.
Боз устига алар мутлоқ хабарсиз эрур.
Фарзанд шаҳду шакармидир ёки бўлмаса
Бори меҳнат-машаққатдан иборатмикин?
Беҳабарлик – ташвишлардан асрар уларни.
Зотан, фарзанд ширин бўлиб туюлганларга
“Болали уй – бозор” нақли айнан мос келур.
Бир товукқа ҳам сув, ҳам дон деганларидек
Болаларни еб-ичириш – таъминлаш керак.
Униб-ўсгач, бўлишарми муносиб одам,
Ё шум бўлиб, беришурми дилларга озор,
Буни олддан била олмас ҳеч қайси ота
Умр бўйи. Аммо-лекин фарзанд доғида
Қолмоқликдан ёмони йўқ. Отаси майли,
Киссасига даста-даста пул солиб қўйсин,
Ғам кўрмайин катта бўлсин фарзандлар, майли,
Ўғлим бор деб мақтанишсин оталари ҳам,
Аммо ажал уни уйдан гарддек учириб
Нақ жаҳаннам қаъри – Аид сари жо этса,
Қандай қилиб бу ярага малҳам қўйилур?
Кўкармасдан хазон бўлса қошингда боланг,
Жаҳон ичра бундан ортиқ мусибат борми?

ОЛТИНЧИ МАНЗАРА

Медея киради.

Медея

Дугоналар, тақдир тезроқ айта қолсайди
Ўз ҳукмини, кута-кута тугади сабрим.
Битта хабар кутмоқдаман... Мана, ниҳоят,
Келаётир бири Ясон ҳамроҳларидан;
Нохуш хабар келтирдиёв – ҳарсилляпти.

Чопар киради.

Чопар

Қоч, қоч, жўна, бўла қол, қоч, Медея бону,
Қайиқ ёки аравага бепарво боқма,
Дарё билан иш битмаса, битиш ер билан.

Медея

Қизиксан-а, нега энди қочишим керак?

Чопар

Қиролича казо қилди, кўп ҳам ўтмасдан
Заҳар доринг гумдон қилди падарини ҳам.

Медея

Қандок яхши хушхабар бу... Дўстлари аро
Хушнуд дея Медеяни ҳисобла энди.

Чопар

Не деяпсан? Жойидами эс-хушинг ўзи?
Шоҳлар насли нобуд бўлди. Сен эса мамнун;
Юрагингда на кўркув бор, на-да ваҳима.

Медея

Буни сендан сир тутмайман, аммо тўхтаб тур,
Ҳовликмагил, биродарим, энди бир бошдан
Сўйла улар ўлимин бор тафсилоти-ла.
Даҳшат қанча бисёр бўлса, дилга шунча хуш.

Чопар

Икки томчи сув сингари келишган-монанд
Фарзандларинг, эҳ, Медея, отаси бирлан
Қиролича ётоғига кирган заҳоти
Барча диллар енгил тортди, содик кулларинг
Биз сен учун қайғу едик. Дедиларки сўнг,
Орангизда бўлиб ўтган жанжал битганмиш,
Ким жужуқлар қўлчасини ўпарди майин,
Ким тилларанг сочларидан бўса оларди.
Болаларга завқим келиб, қувонганимдан
Аёлларнинг бўлмасига кириб қобман, денг.
Бекачамиз, аслида сен бекач бўлсанг-да,
На чораки, бекачамиз деймиз келинни.
Шундай қилиб, келинпошша нигоҳи ҳали
Болаларга тушмаганди, қуёв – Ясонга
У жилмайиб боқар эди. Бироқ назари
Тушгач, шаҳло кўзларини чирт юмиб олди.
Болаларнинг ташрифи хуш келмади унга,
Қуёв бўлса: хай-хай, ундоқ қарама, ёрим,
Менинг пуштикамаримга кулиб боқ, дерди,
Бундан бағи улар сенга бегона эмас,
Норасида гўдакларга онасан, хушми?
Ҳадяларин қабул айла, сўнг айт: уларни
Бузрукворинг озод этсин қувғиндиликдан,
Тилагим шу, деб гапирди. Бекач бўлса-чи,
Болаларнинг қўлидаги либосни кўриб,
Сўзсиз рози бўла қолди қуёв гапига.
Жужуқларни зўрға олиб жўнади Ясон.
Бекач эҳсон этилганин эгнига мослаб,

Соч тўлкинин танғиди-да, тиллақош билан
Чиройига оро берди кўзгу олдида.
Ўз аксининг гўзаллигин кўриб малика,
Соясига жилмаярди – ўзида йўқ шод.
Ўриндикдан туриб сўнгра бўлмаси бўйлаб
Хиром қилди, кўринарди оппок оёғи.
Бир-бир босиб нозу ҳамда истиғно ила
Либосидан бениҳоя завқланар эди.
Ўз хуснига шайдо бўлиб оёқ учида
Юрар эди. Лекин бирдан бу тинч томоша
Ваҳимали манзарага айланди-қўйди.
Рангидан ранг силинди-да, зир қақшаб кетди.
Тиззалари дағ-дағ титраб қолди мажолсиз,
Ҳатто курси яқинига йўлай олмади...
Шунда қари чўри, Пан ё бошқа бир маъбуд
Қаҳри хусусидаги нақлни хотирлаб,
Фарёд чекди... Лекин... даҳшат... ғужанак бўлиб
Маликамиз лабларидан кўпик сочилди,
Кўзларидан қорачиқлар йўқолди, юзи
Бўздай бўлиб оқарди-ю, сўнгра бир кампир
Обидийда қилмоқни ҳам унутиб бирдан
Уввос солди. Зум ўтмасдан жорияларнинг
Бири шоҳга – падарига, бошқаси эрга
Шум фалокат хусусидан пайғом бергали
Зир югуриб кетишганда кўшқу саройни
Босди кий-чув, тапир-тупур қадам товуши.
Маликамиз хушдан кетди, икки дақиқа
Вақт ўтгандан кейин мазкур кўр ҳамда соқов
Ҳайкал каби ранги ўчган келин жонланди:
Инграб қўйди, аммо жони оғриқда эди.
Бир вақтнинг ўзида у икки ўт ичра –
Икки азоб қийноғида қолди бояқиш:
Олтин гултож сочларида ловуллаб ёнар,
Алангаю оташ бўлиб қамрарди уни,
Болаларинг инъом этган сарупо эса
Бениҳоя азобларди келинпошшани...
Кўрдим: бирдан силкинганча ўрнидан турди –

Бағоятда мудҳиш аҳвол! Ўт ичра тамом,
У ўзининг ҳаракати билан гултожни
Сочдан олиб ташламоққа уриниб кўрди.
Аммо гултож ўхшар эди илдиз олганга;
Алангаси авж оларди уринган сари,
Бешбаттар у ўсар эди жилоланганча.
Ва ниҳоят мағлуб бўлди – шилқ этиб тушди...
Уни кўрса тунимасди ота ҳам куёв:
Кўз косаси тугул хушрўй қиёфасини
Фарқлай олиш мушкул эди, фақат қирмиз қон
Сочларидан сирғаларди ва қайнар эди
Қоришганча оташнафас аланга бирлан.
Кўз илғамас захар билан тўйинсираган
Эти бўлса сўнгагидан айрилганича
Кумуш танли терисини ёриб чиқарди –
Арчадан ёш чиққан каби пўстлокни ёриб.
Буни кўриб дилимизга ваҳима тушди,
Ботинмадик мархумага яқин келмоққа
Бизлар тақдир дағдағасин кузатганча жим.
Аҳволотдан ғофил қолган отаси бир пайт
Кириб келди, қарасаки мурда ётибди.
Бирдан оху фиғон айлаб, ёқасин йиртиб
Ўлиб ётган мархумага ўзини отди.
Фарзандини кучиб, ўпиб нола қиларди:
“О, қизгинам, шўрликкинам! Қайси бир маъбуд
Тилаганди сенинг учун шарманда ўлим?
Нега етим қолдирди у отанг гўрини
Қўлларидан олиб унинг гули хандонин?
Сенга кўшиб ўлдирсалар нетарди мени?”
Шу сўзларни айтиб бўлиб турмоқчи эди,
Туролмади. Тани худди дафна дарахтин
Чирмагувчи девпечакдан қолишмас эди, –
Олишув ҳам қизиб кетди ваҳмнок:
Шоҳ тиззасин ростлай дея кўзғалган сайин
Мурда уни тортар эди оҳанрабодек.
Зўр беришлар фақат чолнинг гўшт парчасини
Кўчиради, уринишлар заифлашарди.

Шоҳ бўшашди, азобларга чидолмай оғрик
Жон ҳам берди... Ўша ерда шоҳ ила қизи
Биргаликда нўш этдилар ўлим шарбатин.
Сен тўғрингда не ҳам дердим? Ўзинг биласан
Жасоратнинг даҳшатини-ваҳимасини...
Ҳа, умримиз кўланкадан иборат экан,
Ана шундай хулосага келмадим илк бор,
Яна шуни таъкидлашдан кўркмайман асло,
Ким ўзини доно санаб, ҳаёт мангу деб
Эртасини ўйламаса, онгсизлик қилур.
Эътимод йўқ бу дунёда, бор бевафолик –
Унга мансуб. Бойлик эса қўлнинг киридир.
Ювсанг кетар, шунинг учун омад – омонат...

(Чиқади)

Корифей

Дарҳақиқат, қабихликка яраша бари!
Тангри бугун жазолади Ясонни атай...
Сенга эса, Креонтнинг бечора қизи,
Ачинамиз, чунки сенга Ясон никоҳи
Ҳақатгина очиб берар дўзах қопқасин.

Медея

Шундай қилиб, дугоналар, қарорга келдим...
Фарзандларни гумдон қилиб, кетаман ҳозир,
Агар ўзим ўлдирмасам, ёвлар ўлдирар,
Аммо ўша бир хил яқун: бари бир ажал;
Қисматлари шу экан-да... Бу қонли ишнинг
Уддасидан чиқса тузук онанинг ўзи.
Эй, сен кўнгил, қуроллангин! Имиллаш нечун?
Кўркувлардан тушма сира саросимага.
Андишанинг оти кўрқок. Йўқ, мен кўркмайман.
Бармоқларим мардонавор тутгай пичокни.
Мана ўша тўсиқ, ҳозир шундан, Медея

Маъюсгина югуришни бошлайсан, эвоҳ.
Хотиранга эрк бермагин қийнаб ўзингни.
Сен бугунча улар учун она эмассан,
Аммо тонг-ла қон йиғлайсан юрагинг тўлиб.
Сен уларни ўлдирасан ҳамда севасан.
Оҳ, қандоғам, заифалар, шўрпешонаман!

(Дарҳол жўнайди)

БЕШИНЧИ СТАСИМ

Хор

Ио! Замин! Ва сен, Қуёшдан
Келаётган ёруғ нур, қаранг!
Боксангиз-чи нияти шумга
Қўли билан болаларининг
Қонин тўкмасин...
Эй, сен Қуёш, эрк берма,
Наки маъбуд қони ер сари
Ўлим салтанати остида
Тиркирамасин;
Эй, сен Зевс зухури, нури,
Қув, бу кўшқдан Эринияни¹⁹.
У, онанинг қалбига қасос –
Кекин солиб,
Фарзандларин ўлдиртирмоқчи!
Бекорга сен гўдақларни деб
Азоб чекдинг, бекорга туғдинг.
Бадбахт она – Медея, қалбинг
Ғазаб харсангидай эзилиб,
Баджаҳл қоровулларга ўхшаган
Мовий қояларни босиб ўтиб
Нега яна қотиллик сари
Судралиб келдинг,
Каммиди аввалгиси?
Ё телба! Қон билан булғанган
Фонийларнинг ҳоли вой ахир.

Дод кўтарар қон маъбудларга
Ва маъбудлар берарлар жазо...

Хор

Тингла, жинойтчи! Бола овози...
Аёлнинг ташлаган чекини кўринг.
О, нақадар ёвуз, нақадар машъум!..

Бир боланинг овози

Вой-вой... Қандай қутуламан онамдан?

Бошқаси

Билмадим, укажон, ҳалок бўляпмиз...

Хор

Ёрдамга чопайлик, опа-сингиллар,
Мен уйга кетяпман.

Болалар овози

Тезроқ келинг, худо ҳаққи ўлдиришади.
Бизни ўраб сиқар ҳозир темир тузоқлар.

Хор

Тошданмисан ёки темирдан,
Ўзингдан бино бўлганларни
Ўзинг маҳв этасанми, хотин?
Бир хотира чиқмас эсимдан:
Фарзандларин севган бир она
Ўлдирганди уларни ўзи...
Рашк айлабон Ҳера²⁰ гўзал Инони²¹
Жинни-санғи юрмоқликка ҳукм этганди.

Денгиз долғалари қон изларини
Эндигина ювиб кетганди.
Ино тик қоядан денгизга сакраб
Икки фарзанд қабри ёнига ётди.
Даҳшат, турган-битгани даҳшат!
Аёлларнинг азоб тўшагида
Ёвузлик уруғлари нақадар кўп.

ЭКСОД

Ясон киради.

Ясон

Эй, хотинлар, турибсизми бу ерда кўпдан?
Нияти шум қани ўзи! Ўз кўшқидами?
Беркиндими? Бирор ёққа қочдимми ёки?
Медеянинг жаҳаннамдан бўлак жойи йўқ.
Қутқаролмас уни на кўк, на куш қаноти.
Жавоб бергай золимларга, шоҳ насли учун
Ёйинки у ер султонин ўлдириш билан
Бир умрга хис қилурми ўзини хавфсиз,
Нечук бундан қочиб қолди? Бироқ у ҳақда
Зарра бўлсин қайғурмайман. Қатл этилуру
Вақти келиб. Болаларга ичим ачийди!
Ҳа, уларни бир амаллаб халос этсам бас.
Онасининг гуноҳи деб Креонтзодалар
Болалардан ўч олмаса дея қўрқаман.

Корифей

Эй, сен, Ясон, фалокатни билмайсан ҳали,
Унинг ранги, мазасини билсанг, дод солиб
Бузар эдинг бу дунёнинг тоқи, устунин.

Ясон

Фалокатми? Энди навбат менга келдимми?

Корифей

Ўз онаси қатл этди фарзандларингни.

Ясон

Нима-нима? О, азозил, о, қабих ажал!

Корифей

Қатл этилди, ер юзида улар йўқ энди.

Ясон

Қаерда у қатл этди, уйдаими, кайда?

Корифей

Дарбозани оч-чи, кейин – ўзинг кўрасан.

Ясон

Эй! Сиз! Бузинг эшикларни, чилпарчин қилинг!
Қўрмоқчиман норасида икки бадбахтни
Ва мангуга лаънатимга қолган лаинни.

*Аждаҳога қўшилган икки гилдиракли ароба зоҳир бўлади.
Унда Медея болалари жасади билан.*

Медея

Қатл этилган болалару қатл айбдорин
Топмоқ учун, ҳожати йўқ, эшикни бузманг,
Қучингизни сарф этмангиз мен керак бўлсам –
Ўтаверинг мақсад сари – хўш, нима даркор.
Қўлингизга тушмагайман, овора бўлманг,
Бу ароба ёв дастига қарши кўрғонки,
Буни менга бузрукворим Ҳелий юборди.

Ясон

О, сен мараз! Яздонлару инсонларга ҳам
Медеядек жирканч кимса йўқдур дунёда.
Ўз қонингдан бино бўлган жужуқларингнинг
Нафасларин пичоқ бирлан қирқдинг бир умр.
Сен бефарзанд ўтсин дединг мени оламдан.
Айт-чи, қандай ботинасан қуёшга, ерга
Қарамокқа. Бақрайтирма кўзингни, зиндик,
Андишасиз, эй, имонсиз, худо беҳабар!
Чириб даф бўл! Мана энди кўзим очилди,
Элладага кўр бўлиб мен сени обкепман
Ўз қўйнимда асрагани илон, чаённи.
Сен-ку мараз, сотган эдинг ўз падарингни, –
Ватаннингни, киндик қонинг тўкилган ерни!
Иблис эдинг, сен орқали руҳи яздонлар
Мени йўлдан оздирдилар. Бизнинг кемада
Тушмоқ учун сен инингни меҳроб олдида
Бисмил қилдинг, сўйдинг, мараз, илк жинойтинг
Ўша эди... Хотин бўлдинг сен менга ахир
Бола туғдинг, ҳар иккисин кундошингга сен
Ўчакишиб қатл этдинг. Эллада ичра
Топилмайди сен сингари шарманда хотин.
Боз устига сени барча хотинлардан-да
Аъло кўриб ардоқловдим. Мана, окибат...
Сен урғочи арслондирсан, хотин эмассан.
Скилла²² ҳам, қалби бўлса, сендан сахийроқ
Вале сенга муносибми гина-кудурат,
Қабихлигинг қаршисида кудурат бир пул.
Лак-лак гина йўқотади ўз қиймагини,
Болаларнинг шум қотили, йўқол кўзимдан!
Қолдир мени ўз холимга, дод-фарёд этай.
На хотиндан роҳат кўрдим, на болалардан,
Қучолмайман, ох, тарбият қилганларимни!
Улар ўлик. Барбод бўлди буткул ҳаммаси.

Медея

Сўзларингга ярашасин қайтарардиму
Кронзода Зевс отам барига шохид:
Нечоғлик дард чекканману ва қандай қилмиш
Қилганимдан ўзи огоҳ. Сен эса, Ясон,
Доғ туширдинг ул муқаддас тўшагимизга.
Яшамокчи бўлдинг завқу сафолар бирла
Медеяни кулги қилиб, шарманда қилиб.
Ва на сенинг қироличанг ва на-да мени
Ҳайдамоққа амр этган бузруквори ҳам,
Кўряпсанки, мендан зарра кулолмадилар.
Энди мени хоҳ урғочи арслон дегин-у,
Хоҳ Тиррена Скиллеси деб ата – бирдай.
Мен қалбингни яраладим, биламан, оғир...

Ясон

Ўз қалбинг ҳам, демак, икки қалб яраланди.

Медея

Менга осон, қанчалик сен аламга ботсанг.

Ясон

О болалар, жодугардан бино бўлгансиз!

Медея

Адо қилди сизни фақат падари жунун!

Ясон

Ўлдирмадим мен уларни ўз қўлим билан.

Медея

Аммо гуноҳ ҳалок этди бегуноҳларни.

Ясон

Болаларни маҳв этмоқлик кундошлик қилиб...

Медея

Сенингча, бу аёл учун камлик қилурми?

Ясон

Хотинмассан, сен илонсан, илондан баттар...

Медея

Болалар йўқ, мана энди азоб чекасан.

Ясон

Рухлари бор, онага ҳам хавф солмоқдалар...

Медея

Бахтсизликлар айбдорини яздонлар билар...

Ясон

Билар улар манфур қилмиш – жодуларингни.

Медея

Нафратлангин, майли. Фақат сўзлама ортиқ...

Ясон

Хоҳламасанг қулоқ берма. Ажрашув қачон?

Медея

Шу истак-ла кўпдан тепар юрагим менинг...

Ясон

Болаларни менга бергин, мен йиғлаб кўмай...

Медея

Йўк, уринма, кўмажакман ўз қўлим билан.
Гўдакларни олиб боргум муқаддас маскан –
Ўрмонзорга, яъни Ҳера Узлатгоҳига,
Ўшал ерда таҳқирланмас уларнинг қабри.
Ҳам уларга ҳеч ким отмас маломат тошин.
Биз Сизифда ўтказамиз ҳайит байрамин,
Юважакмиз болаларнинг маъсума конин.
Сўнг кетурман Эрехтея мамлакатига...
Пандионнинг ўғли Эгей олдида бориб
Бошпанасин унинг бирла баҳам кўрарман²³.
Сен-чи, ёвуз, ҳаётингни, ифлос умрингни
Мана шундай ўлим бирлан ясашиб қўйки,
Бундан бошқа бирон чора қолмади сенга.
Никоҳингнинг таъмин эса татидинг, Ясон...

Ясон

О, болалар умри учун,
Сени қатл этсин
Қўллари қон Эриния ҳамда Ҳақиқат!

Медея

Яздонлардан ким ҳам сенинг додингга етар,
Эй, қасамхўр, лафзи ёлғон, ким ҳам тинглагай?

Ясон

Ҳайҳот! Ҳайҳот! Болаларни ютган ялмоғиз!

Медея

Саройга қайт. Келинчакка сипориш кўрсат,
Ҳам бир йўла аза очиб жасадини кўм.

Ясон

Бир куш эдим, қанотимдин қайирдилар, во,
Бир жуфт гулим, фарзандимдан айирдилар, во!

Медея

Шошмагин, бу патир эрур хамир учидан –
Қариганда болага зор бўлиб йиғларсан.

Ясон

Жондан ортиқ, суюклигим, болажонларим!

Медея

Она каби севолмассан болани ҳеч вақт.

Ясон

Онамисан? Қотилсан-ку!

Медея

Ҳа, сен учун дард...

Ясон

О, Мен қандок кўникаман
Фарзанд доғига.
Кошки бирров силай олсам манглайларини.

Медея

Сен уларни таркин этдинг, силтаб ташладинг..
Энди силаб-сийпамоққа ҳақкинг йўқ сенинг..

Ясон

Худо ҳаққи, бергил менга улар мурдасин,
Бир кучоклай...
Битта силай пешонасидан.

Медея

Сен беҳуда ёлборяпсан.

Ароба Медея билан кўздан йўқолади.

Ясон

Зевс, о сен, эшитяпсанми,
Бу урғочи арслон,
Бу палид қотил
Не қияпти бизга,
Кўряпсанми ҳеч?
Қанчалар ёлбордим.
Кўз ёш етганча
Йиғладим-сиқтадим,
Шоҳид бўл бизга.
Болаларни маҳв этиб
Бизни солди фироққа.
Ҳатто бир кучишга
Имкон бермади.
Йўл бермади дафн этмоққа...
Болалар, сизни мен
Қотил қўлида
Ўлик қолдирмоққа
Яратганмидим?

Хор

(Ясондан кейин саҳнани тарк эта туриб)

Кўп нарсалар ҳозирлар Зевс Олимпда бизга,
Орзу-умид йўлларини тўсар яздонлар;
Сен тўғри деб ўйлаганинг рост чиқмас ҳеч вақт,
Қутилмаган ҳодисотни йўллар яздонлар.
Бизлар шуни ҳақиқатда бошдан ўтказдик.

ИЗОҲЛАР

1. Икки ложувард қоя – олтин юнгли терини – қоракўлни қўлга киритиш учун Арго кемаси Симплегаддан – денгиз қоялари орасидан ўтиши керак эди.

2. Пирена – Коринфдаги чашма.

3. Эр – мустабидлар ётоғида... – бу ерда гап Ясон ҳақида; яъни у ҳукмдорлар наслидан бўлмаса-да, шоҳ қизига уйланиб, тахтга чиқмоқчи бўлади.

4. Кронзода – Крон ўғли – Зевс; Фемида – ҳақиқат рамзи; Зевс ва Фемида қасамёд ҳомийси ҳисобланади.

5. “Нархи арзон эмаслармиз эркаклар учун” – Афинада никоҳ отаналар хоҳиши билан амалга ошган, улар ёшларнинг соф туйғуларини ҳисобга олмаганлар. Ана шу таомилга кўра қалин ҳақи эвазига қизлар ўз эрларига гўштхўр бўлганлар.

6. Сизифларнинг аждоди – коринфликлар; юнонларда Сизиф – Коринфда шоҳликка асос солган илк ҳукмдордир.

7. Ҳелийларнинг қони – Медея – офтоб маъбуди Ҳелиоснинг неварасидир.

8. Мусагет – Апполон, санъат пешвоси.

9. Менада – сўзма-сўз: “жунун”, бу ерда гап Медея аҳволи; Ясонга каттик меҳр қўйиш хусусида боради.

10. Йўқ, умрбод сен мен билан қолишдан чўчиб... – Медея Ясон шахрига келгинди ҳисоблангани учун Афина расми русумига кўра у фуқароликка қабул қилинмаган, лекин ундан бино бўлган фарзандлар фуқароликка ўтган.

11. Қўноқ белгисин – жадвал тахтача; икки бўлак бўлиб, бири кадрдон танишларда бўлади. Иккинчи бўлакни бошқа одам орқали юбориш эса икки ёрти бир бутунликни қасб этади, яъни: қабул эт меҳмонни, бу – ўз одамимиз, деган маънони билдиради.

12. Пандион – афсонавий Афина шоҳи, Эгейнинг отаси.

13. Майя фарзанди – Ҳермес, йўлчилар ҳомийси.

14. Эрехтидалар – афиналиклар; улар бизнинг биринчи шохимиз Эрехтей дер эдилар.

15. Тўққиз соф Пиэрида – санъат пешволари, афсонага кўра, улар Пиэрия вилоятида Зевс билан Мнемосинадан туғилганлар. Еврипид эса

уларнинг ватанини Аттика, онасини – Ҳармония деб олади; Ҳармония – Уйғунлик демакдир ва у баркамол она тимсолини билдиради.

16. Кефис – Аттикадаги дарё.

17. Аид – жаҳаннам.

18. “Ва хаттоки машъала ҳам тутиб туrolмам...” – юнонча тўй маросимига кўра, куёвнинг онаси никоҳ ўқитиб қайтишгач, келинга машъала тутлади.

19. Эриния – хор бу ерда Медеяни Эриния деб атаиди, чунки у Ясондан ўч олиш иштиёқида эди.

20. Ҳера – Зевснинг хотини.

21. Ино – орхоменлик шоҳ Афамантнинг хотини. У кичкина Дионисни тарбияга олади. Уни Инонинг опаси – Семела Зевсга ўйнаш тутиниб орттирган бўлади. Рашкчи Ҳера Инонинг бошига жиннилик касалини юборади. Ино жиннилиги тутган пайтида икки ўғлидан бирини ўлдириб қўяди, иккинчиси онасидан қочиб ўзини денгизга отади. Ино ҳам ўзини сувга ташлайди. Денгизда она-бола Левкота ва Палемон деган илоҳаларга айланиб қоладилар. Бу ерда Еврипид Инони ҳар иккала фарзандини ўлдирган қилиб кўрсатиб, афсонанинг иккинчи қисмини тушириб қолдирган.

22. Скилла – денгиз маҳлуки; айтишларича, у Сицилия шимолидаги Тиррена деган қирғоқ ғорида яшаган.

23. Бошпанасин унинг бирла баҳам кўраман... – Ривоятдаги тахминлардан бирига кўра, Медея Афинага бориб Эгейга турмушга чиқади.

НАФРАТГА АЙЛАНГАН МУҲАББАТ

Қадимият драматургиясининг Эсхил ва Софоклдан кейинги яна бир буюк вакили Еврипиднинг “Медея” трагедиясини тўлароқ тасаввур этиш учун баҳодир Ясон ва интиқом соҳибаси Медеяга оид юнон халқ ривоятларини эслаб ўтиш мақсадга мувофиқдир.

Кўҳна ривоятларга кўра “Арго” кемасида Колхидага (ҳозирги Кавказ тоғлари) олтин барра – қорақўл учун келган қаҳрамонлардан бири Ясон Иolk подшоси Пелий топшириғини бажариш мақсадида Колх подшоси Ээт хузурига келади. У, шoҳ Пелий топшириғи билан олтин баррага келганлигини айтади. Шoҳ Ээт: “Агар мисбаданли сузонғич хўкизларни кўшга кўшиб, аждар тишларини экиб берсанг, олтин баррани оласан”, деб шарт кўяди. Оғзидан ўт пуркайдиган даҳшатли мистанли хўкизларга қандай яқинлашиб бўлади, деб оғир аҳволда қолган Ясонни шoҳ Ээтнинг гўзал ва доно кизи Медея севиб қолади. Қиз, отасидан яширинча Ясонга сеҳрли суртма ёғ беради. Бу ёғ суртилган баданга бир кеча-кундузгача ўт ҳам, темир ҳам таъсир этмас экан. Медея йигитга яна бир сирни айтади. Далага аждар тишлари сепилганда лак-лак паҳлавонлар ердан чиқиб, қаҳрамонга ҳужум қиларкан. Медеянинг айтишича, агар бу катта кўшин ўртасига сездирмай тош отилса, жангчилар бир-бири билан урушиб-жанжаллашиб кетаркан. Қизнинг маслаҳатлари билан қуролланган Ясон баданига мой суртиб, олов пуркайдиган мистанли хўкизларни бўйсундиради, аждар тишларини экади. Даладан минглаб жангчилар чиқади. Ясон тош отиб, уларни бир-бири билан уруштириб кўяди ва енгади. Ясон шартни бажарса-да, шoҳ Ээт ваъдасидан кечади; у пайт топиб, аргонавтларнинг кемасини ёкиб юборишни кўзлайди. Аммо, шу орада Медея дарахтга чирмашган соқчи аждарни афсун билан ухлатиб, олтин баррани Ясонга олиб беради ва аргонавтлар уни олиб қочадилар. Подшо Ээт баҳодирлари билан кемани қувлаб ета бошлайдилар. Шунда Медея укаси Апсиртни ўлдириб, мучаларини сувга ташлай бошлайди. Ота – шoҳ Ээт сеvimли ўғли жасадининг бўлақларини йиғаётганида, аргонавтлар кочиб кутилишади. Апсиртни ўлдирилари учун гуноҳга ботган аргонавтлар кемаси очик денгизда турли фалокатларга учрайдилар. Жумладан, улар туманда адашиб қолиб, булбулигўёлар – сиреналар куйлаб ақлдан оздирадиган фалокатли жойдан бахши Орфей ёрдамида ўтадилар. Кейин, улар яна бир хавфга дуч келадилар: Сцилла ва Ҳарибда деган силжувчи қоялар орасида қисилиб ўлишларига сал қолади. Аргонавтлар Феакияга етганда қувиб келган колхлар шoҳ Алкинойдан “Медеяни тутиб бер” деб талаб қилишади. Подшо, агар Медея билан Ясон қовушган бўлса, уларга тегмайман, йўқ, Медея ҳали қиз бўлса, тутиб, сизларга топшираман, деб жавоб беради. Аммо, Алкинойнинг хотини –

малика Арета ёрдамида Медея билан Ясон қовушган эдилар. Шундан сўнг аргонавтлар Крит оролига қўнишга уринганда, оролни қўриқловчи Талос деган мис ёки темир одам уларни яқинлаштирмайди. Темир одамнинг фақат битта ўк томири бор экан. Медея уни абадий маъбудлар қаторига қўшаман, деб алдаб, ухлатиб, томирдаги михни чиқариб, ҳаёт сувини (қонини ёки ҳозирги замон фантастикаси тилида – мойини) чиқариб, ҳалок қилади.

Бу орада Иолк подшоши Пелий баҳодир Ясоннинг тирик қайтишига ишонмай, унинг отаси Эсонни ўлимга ҳукм қилади. Эсон ўлиmidан сўнг, она ҳам ўзини осоди. Пелий булардан қолган ёш гўдакларни ҳам ўлдиртиради. Ясон қайтиб келгач, аламини ичига ютиб юради. Охири, Медея шундай тадбир топадики, подшонинг қизлари ўз оталарини чопиб ташлайдилар. Ясон билан Медея Иолкдан ҳайдалади. Улар Коринфда, шоҳ Креонт (Эдипдан кейинги шоҳ) ҳузурида паноҳ топишади. Ошиқ-маъшуклар ўн йил бахтли ҳаёт кечиришади. Сўнг Ясон мол-давлат ва амал, унвонга учиб, Медеяни икки фарзанди билан ташлаб, подшо Креонтнинг кизига уйланишга қарор қилади. Тўй арафасида подшо Медеянинг сеҳру жодусидан қўрқиб, уни Коринфдан ҳайдайди. Ясоннинг муҳаббати мангу деб ўйлаб, ватанидан, ота-онасидан, укасидан, ор-номуси, обрў-эътиборидан айрилган Медея қаттиқ изтиробда қолади...

...Ясон мол, дунё, амал, мартаба, обрў, шуҳрат кетидан қувиб, пасткашликка бориб, ўзининг вафодор оиласидан кечиб, подшо Креонтнинг кизига уйланмоқчи, Креонтдан кейин подшо бўлмоқчи. Бундай орсизлик Медеяни хўрлабгина қолмай, уни уятга қўяди, нафратини келтиради. Шунинг учун Медея бир сахнада:

*Элладада қолмабди ортиқ
На номусу, на аҳду паймон.
Элу юртни тарк этиб инсоф,
Учиб кетмиш фалакка томон, –*

дея ҳайқиради. Медея шахсий бахтидан айрилганига бир қайғурса, ортда орийат, лафз, инсоф-диёнат қолмаганига минг қайғуради. Шу лаҳзаларда доноларнинг доноси Алишер Навоийнинг “Маҳбул-қулуб” (“Қалбларнинг севгилиси”) асарида ёзган: “Бу замонда кимки инсоф бор деса ишонманг, Сулаймон пайғамбарнинг Осаф отлиғ вазири инсофи билан машҳур эди, аммо афсуски, Осафнинг дунёдан ўтганига минг йиллар бўлди”, деган теран сўзлари ёдимизга тушади.

Аммо, дунёда виждон, инсоф қолмаяпти, деб қўлни ювиб, қўлтиққа уриш, тақдирга тан бериб, ёвузларнинг айтганига итоат этиш мард инсонларга ярашмайди. Медея эса мард инсонлар хилидан. Унинг дилидаги,

курашни охирига етказиш аҳди тилига кўчади. Медея ушбу сўзларни алам ва ғурур билан айтади:

*Осмон тийра... Лекин бу билан
Ҳали ўйин тугамади.*

Медеянинг қалбида ягона қасос ўти ҳукмрон. Аммо у чексиз ғазаб устида баъзилардай ақлини йўқотиб қўймади. Ҳамма қилажак қилмишларини атрофлича ўйлайди. Бирор ҳимоячи топилмаганига, оламда ёлғиз қолганига кайғу чекса-да, аммо бир ўзи тождорларга қарши курашга тайёр:

*Мададкорсиз қоладургон бўлсам мабодо,
Қисматим шўр экан, дея қилич тутаман
Ва рўй-рост қилажакман уларни бисмил,
Бул гараздан қайтмагайман, раббано шохид,
Кўзимга тик боқса ҳамки машғум Азозил...*

Медея золимлар зулмига чидаб, индамай кетадиганлардан эмас. Илгари у Ясон учун, севгиси учун қандай дадил курашган бўлса, энди Ясонга қарши, қасос учун жасорат билан курашади:

*Менинг азам ҳисобига ушбу дунёда
Ҳеч бир банда шират тўйин қура олмай.*

Бу сўзларда Медеянинг ўз куч-қудратига чексиз ишончи яққол сезилиб турибди.

Трагедиянинг мураккаб образларидан бири Ясон. Шунинг учун мураккабки, у кўп қаҳрамонликлар кўрсатган баҳодир, мол-мулк йиғиш, шохга яқин бўлиш учун севгисидан, орому фароғатидан, ҳатто орномусидан кечишга ҳам қодир. Ясон янги никоҳ билан тахтга яқинлашув ниятида Медеяни турли ёлғон ваъдалар билан, ширин гаплар билан алдайди. Аммо, у биладики, Медея ҳар қандай лақиллатишларга учадиган аҳмоқ аёл эмас. Шунинг учун ҳам Ясон ўзининг тубан қилмишларига мантиқий тус беришга, бу ишларни гўё Медеянинг ва фарзандларининг бахт-иқболи учун қилаётгандай кўрсатишга интилади. Бошқача айтганда, рол ичида яна бир рол ўйнайди. Оламлар ичра оламлар дегани шу-да. Лекин, Медея бундай одамларнинг тили бошқа, дили бошқа эканлигини яхши билади. Инсон зоти ундан энг пинҳон сирларини ҳам яширолмайди. Еврипид ҳақни ноҳақ, қорани оқ деб исботлашга уринган Ясоннинг фикр-мулоҳазаларини кўрсатар экан, ўз замонасида илдиз отган софистик фалсафа тарафдорларини

нишон қилиб олган. Маълумки, софистлар математик мантиқ асосида ҳар қандай мантиксиз фикрларни ҳам ҳисоблаб беришган. Қадимиятнинг улуг комедианависи Аристофан “Булутлар” асарида софистлар устидан қулиб, уларга тақлидан “Ўрдак икки оёкли, одам – икки оёкли, бинобарин, одам – ўрдак” деб ёзган эди. Ана шундай тўпори мантиқ соҳиблари Медеяни ҳам ёвузликда айблагандилар. Уларга жавобан Медея бундай дейди:

*Жоҳилларга, дейлик, агар бирон нимадан –
Доноликдан, янгиликдан ё ҳикматлардан
Сабоқ берсанг борми – тамом, улар ичра сен
Донишмандмас, таниласан текинхўр бўлиб.*

Бу гаплар Медея – Креонт диалогидан олинган. Креонт ақли ва тадбирли шоҳ. Аммо, адолатли эмас. Агар адолатли бўлса Медеяни фарзандлари билан ҳайдаб, эрига ўзининг кизини бермасди. Шунинг учун у Медея билан суҳбатда ўзини маънавий жиҳатдан устун санаёлмайди. Медеяга қарши курашгани унда подшоликдан бошқа қурол йўқ. Иккинчи томондан, Креонт – самимий, у тилёғламалик билан Медеяни алдамайди. У сеҳргар аёлдан қўрқаётганини тўғридан-тўғри юзига айтади:

*Ҳеч қанақа сир йўқ бунда, ҳаммаси равшан,
Қизинамга панд берасан, деган хавфдаман.
Устомонсан, ялагансан илоннинг ёгин,
Бир кори ҳол бўлмасин, деб рости, қўрқаман...*

Креонт ҳар қанча ҳукмдор бўлса-да, аёл кишининг илтижоларини рад этолмади. Унга кетишга тайёргарлик учун бир кунга рухсат беради. Аммо, ана шу бир кун барча қаҳрамонларнинг тақдирини ҳал этади.

Медея қасос режаларини амалга оширишга иккиланиб турганида Афина подшоси, фарзанд илинжида юрган Эгей ёрдамга келади. Демак, масала ҳал. Медея келинга тўй саруполарини совға қиламан, дея болаларидан захарли либосларни жўнатади. Гўзал тиллақошни ва антиқа либосни кўрган келин қувонади. Аммо, буларни кийиши билан у ёниб кетади. Қизини кутқаргани келган шоҳ Креонт ҳам куйиб кул бўлади. Ҳамма иш ҳал бўлади, энди тезроқ кетиш керак. Лекин, Медея бу билан тинчимайди. У севгисини поймол қилгани учун Ясондан яна шафқатсизроқ ўч олишни ўйлайди. Кўпинча мардона, олижаноб, эзгу ишларга ундайдиган оташ севги бу гал мудҳиш жиноятга даъват қилади. Аслида, Ясон қаттиқ жазоланади. Энди у тавбасига таяниб, оилага, фарзандлари олдига қайтиши, Медея уни кечириши мумкин эди. Лекин, буюк шахсларнинг нафрати ҳам буюк бўлади.

Медея фидойи севгига қилинган хиёнатни у дунё, бу дунё кечирмайди. Йўқ, у Ясондан яна шундай ўч олсинки, бу қасос етти ухлаб тушига кирмаган бўлсин, унинг авлодидан икки дунёда шоҳ чиқмасин. Шундай қилиб, ғазаб, нафратдан ақл-хушини йўқотган Медея хиёнаткор Ясондан бўлган фарзандларини ўлдиришга аҳд қилади. Еврипид бу жиноятни Медеянинг ақл-хушини йўқотгани учун қилинган тасодифий қилмиш деб кўрсатмайди. Она онгли равишда фарзандларини ўлдиришга чоғланган пайтдаги оғир, зиддиятли кечинмаларини тасаввур қилиш жуда қийин.

Асар сўнгида Медея бобоси Хелиос (Қуёш) юборган, икки аждаҳо қўшилган аравада фалакка кўтарилади. Унинг оёқлари остида ўзи ўлдирган севимли фарзандлари. Ясон болаларини сўнги бор кўриш, жасадини олиб қолиш учун зор-зор тавалло қилади. Медеянинг кўнгли энди тошга айланган. Собиқ баҳодир, бахтсиз ота, орзу-ниятига етмаган подшозода, никоҳ арафасида тўйи бузилган куёв икки кўлини кўтариб, фалакка илтижо қилганича қолади.

Медеяни олиб кетаётган само аравасига икки аждаҳо қўшилгани тасодифий эмас. Бу, ҳар қандай доно одамнинг ақл-хушини кўрқитиб, маҳв этган жаҳл, ғазаб, нафрат тимсоли.

Муҳаббат ва нафрат достони бўлган “Медея” трагедиясининг ўзбек тилига шоир Асқар Қосимов томонидан таржима этилиши халқимиз миллий маданиятини жаҳон халқлари маданияти дурдоналари билан бойитишдай хайрли, олижаноб ишга улкан ҳисса бўлиб қўшилади, деб баралла айта оламиз.

Маҳкам МАҲМУДОВ,
филология фанлари номзоди.

МУНДАРИЖА

Дунёга сигмаган шоир (Ш. Отабек)	3
Қарқара	11
“Шаҳарлар оралаб...”	11
Аскар ўйлари	12
“Соҳил бўйлаб эсган шамол”	12
“Бирор кимса холим сўрмаса”	13
Ёр-ёр	13
Онамга	13
Биродарлик орзусида	14
Водий лавҳаси	14
Ёзнинг қуши	15
Қиш	15
“Мунисим, булбулдек...”	16
Келади	16
Кутиш	17
“Ел эсади, ҳаво ҳам муздай”	17
Йоғ	18
Пушкин боғи	19
Кўклам манзараси	19
Бинафша	20
Шуми, дилбар	20
Икки хил кайфият	21
Дилбарга	22
Ўтинч	22
Кетма, севгилим	23
Узилган чечаклар	23
Ёмғир	24
Марсия	24
Уқтириш	25
Тун манзараси	25
Чашма ва тош	26
“Ўткан кунлар”ни варақлаганда	26
Навойга	27
“Ўтмишдан эртақлар”ни ўқиб	27
Фуркат	28
Кўлдаги гўзаллик	29
Билмам	30
Ирмоқлар	30
Акс садо	32
Тилсиз суҳбат	33
“Бу кўнгил мулкида...”	33
Гулидан тақай десам	34
Мутойиба	35
Баҳор ҳазили	36
Чилдирма ва икки чилдирмақаш	36

Фироқ хақида.....	37
Умид учқунлари	37
Пахтакор қиз	38
Ҳижрон.....	38
Ўтрор харобалари	39
Нодирабегим армони	39
1916 йил.....	40
Эътироз	42
Занжи.....	44
Мерос	44
Форобий фалсафаси.....	45
Мактуб.....	45
Тўртлик	46
Эзгу ният.....	46
“Осмонга мушт ўқталган...”	46
Ифвогар.....	47
Луқма.....	47
Дастаси ўзимиздан.....	48
“Қараб турсам азим дарё”	48
Умидли дунё	48
“Юксакда, ундан-да авжлансанг...”	49
Чакирик.....	49
Ойдин кеча.....	50
Қўлдаги гўзаллик	50
Йўлда	51
Фронддан сўнгги мактуб	51
“Қовжираб сарғаяр...”	53
Марсия	53
“Яна йўлга термилдим”	56
Узун кишлар йўқ	57
Ҳижрон юки.....	57
“Тонг чоғи бир булбул...”	58
Уйғониш.....	58
Форобий вафоти	59
Япроқ истаги.....	59
Чорлаш	60
Бир ўсимлик тўғрисида	60
Эдип шохнинг қисмати.....	61
Шекспирни ўқиб	62
Дарё билан суҳбат	63
Атала	64
Бахтиёр ман-ман.....	65
Севгингни айт	65
Манманлик.....	66
Тоғда.....	67
Соҳил бўйида.....	67
Чили шоирининг айтганлари	68

Оддий фалсафа.....	69
Устомон мунакқид.....	70
Танбурим.....	71
Қайтиш.....	71
Ривоят.....	72
Жумбок.....	74
Парвоз.....	76
Эй, коро кўзим-кўзим.....	76
Анҳор бўйида.....	77
Репин суратиға назаран.....	78
Сабок.....	78
Ҳали шундайми?.....	79
Кечки манзара.....	79
Узилиш.....	80
Аййгим.....	81
Баҳор.....	82
“Таажжубға солар мени”.....	82
Урганч минораси.....	82
“Осмон бирам мусаффоки”.....	83
Ҳар кеча.....	83
Балик ови.....	84
Йўл-йўрик.....	85
Тинчлик бўлса бас.....	86
Иссиқкўл манзараси.....	87
Кутиш.....	88
Отган тошинг.....	88
Кел, маҳбубам.....	89
Васл истаб.....	89
Кел, ўргангин.....	90
Алёр.....	91
Мерос.....	91
Аваз монологи.....	92
Пабло Нерудаға.....	93
Хайр дема.....	94
Ватандошға.....	95
Толбаргак.....	95
Пирпирак.....	96
Ҳикоят.....	97
Изланиш.....	100
“Эҳромларнинг ўчоғимиш...”.....	100
Ўзбекистон.....	101
Саҳрода.....	103
Сирлар (драматик дoston).....	105
Обида (драматик дoston).....	128
Само сирлари (фантастик драма).....	189
Медея. Еврипид (фожеа).....	242

АСҚАР ҚОСИМОВ

**ЭЙ,
ҚАРО КЎЗИМ...**

*Тўплаб нашрга тайёрловчи
Шодмон Отабек*

*Муҳаррирлар А. БОЙҚЎЗИЕВ, А. ЙЎЛДОШЕВ
Мусаҳҳиҳ Д. ИСМОИЛОВА
Бадий муҳаррир А. МАМАСОЛИЕВ
Техник муҳаррир Ҳ. САФРАЛИЕВ
Саҳифаловчи О. МУХТОРОВ*

Босишга 24.02.2011 йилда руҳсат этилди.
Бичими 60x84 1/16. Ҳажми 20,0. Адади 400.
Буюртма № 013.
Баҳоси келишилган нарҳда.

«ТАФАККУР» нашриёти
www.tafakkur.uz
E-mail: maktub@tafakkur.uz

«ТАФАККУР» нашриёти босмахонасида босилди.
Тошкент шаҳри, Чилонзор кўчаси, 1-уй.